

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до дипломної роботи спеціаліста

на тему: Казки Гейза Гардоні, їх позитивний вплив на моральне виховання
учнів початкової школи

Виконала: студентка V-го курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
0101 Педагогічна освіта
7.01010201 Початкова освіта
Орос І. Ш.
Керівник: Балог Л. І.
Рецензент:

Берегово – 2015 р.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Orosz Ingrid
Gárdonyi Géza meséinek mondanivalója, témái, szerepük a tanulók erkölcsi
nevelésében

Diplomadolgozat

Témavezető:
Balogh Livia
Recenzens:

Beregszász – 2015

Tartalomjegyzék

Bevezetés	
I.1. A diplomadolgozat célja, feladata, módszere, hipotézis	
.....	
I.2. Felhasznált szakirodalom áttekintése	
II.1. A gyermekirodalom műfajai	
II.1.1. A mondóka.....	
II.1.2. A gyermekvers	
II.1.3. A mese	
II.1.4. A monda.....	
II.1.5. A legenda	
II.2. A mese műfaja, fajtái és sajátosságai.....	
II.2.1. A mese fajtái	
II.2.2. A mese típusai műfajai szerint.....	
II.3. A mese műfajának történeti alakulása	
II.4. A mese gyermekekre gyakorolt hatása	
II.4.1. A mese, mint érzelmi intelligencia fejlesztő eszköz.....	
II.4.2. A mese, mint erkölcsfejlesztő eszköz	
II.5. Magyar meseírók	
II.6. Gárdonyi Géza élete és munkássága.....	
II.6.1. Gárdonyi Géza – a Néptanító – pedagógiai nézetei.....	
II.7. Gárdonyi Géza meséinek mondanivalója, témái, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében.....	
II.7.1. Az Egérvadászat c. kötet meséinek vizsgálata.....	
II.7.2. Az Egérvadászat c. kötet meséinek témái, mondanivalója, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében.....	
II.7.3. Kutatásom alatt szerzett tapasztalatok a Gárdonyi-mesékről	
Összefoglalás	
.....	
Ukrán nyelvű összefoglalás (Резюме)	
Felhasznált irodalom jegyzéke	
Táblázatok jegyzéke	
Nyilatkozat	

Зміст

Вступ.....	
I.1. Мета дипломної роботи, методи, завдання, гіпотези.	
I.2. Використана література.....	
II.1. Види дитячої літератури.	
II.1.1. Приказки.....	
II.1.2. Дитячі вірші.....	
II.1.3. Казки.....	
II.1.4. Оповідання.....	
II.1.5. Легенди.....	
II.2. Походження казок і їх особливості.	
II.2.1. Види казок.	
II.2.2. Види казок згідно походження.....	
II.3. Тип казок і їх формування за розгортанням подій.	
II.4. Вплив казки на розвиток дитини.....	
II.4.1. Казка, як стимул для розвитку інтелектуальних здібностей.	
II.4.2. Казка, як стимул для морального розвитку.....	
II.5. Угорські казкарі.	
II.6. Гардоні Гейза та його творчий і життєвий шлях.	
II.6.1. Гардоні Гейза – Народний вчитель - та його педагогічні погляди.	
II.7. Гардоні Гейза і його світоглядні тематичні казки, та їх вплив на моральний розвиток дитини.....	
II.7.1. «Полювання на мишей» та вивчення цієї збірки казок.	
II.7.2. Тематика збірки «Полювання на мишей», та її вплив на моральний розвиток дитини.....	
II.7.3. Власні висновки і практичний досвід використання казок Гардоні.....	
Узагальнення.....	
Резюме.	
Використана література.....	
Таблиці.....	
Резолюція.....	

Bevezetés

Dolgozatom témája *Gárdonyi Géza meséinek mondanivalója, témái, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében*. Már a cím is magába foglalja a munka lényegét, és utal arra, hogy Gárdonyi Géza nem csak mint ifjúsági író, hanem mint meseíró is fontos szereplője mindmáig az irodalomnak és a gyermekirodalomnak. Élete során nem csak íróként, hanem pedagógusként is tevékenykedett, sokan nevezték pedagógiai eszméi miatt a Nemzet tanítójának is. Ahogyan az irodalom is összekapcsolódik a pedagógiával, így Gárdonyi is, mint pedagógus-irodalmár, sok hasznos ifjúsági regényt és mesét is hagyott az emberiség nevelése, oktatása érdekében.

A nevelés kérdése és a gyermekirodalom úgymond hivatása szorosan összefonódott. Az irodalom sohasem a mindenkori hétköznapi vagy az "iskolás" nevelés, hanem nagyon is az élet oldalán állt és áll. A pedagógia igyekszik bizonyos normák kereteibe illeszteni az embert, a gyermeket, az irodalom segít bennünket abban, hogy önmagunkra találjunk, hogy ismét és ismét föltegyük magunknak a kérdést: kicsodák vagyunk is tulajdonképpen, milyen is az a világ, amelyben élünk, hol a helyünk ebben a világban. A nevelés azt mondja: ilyenek és ilyenek kell lenned!; az irodalom azt sugallja, fedezd fel, ismerd meg, változtasd meg önmagad!

Bruno Bettelheim szavaival élve: „A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását, és hogyan találja meg helyét az életben”. A mese - mint minden műalkotás - sokrétű, gazdag, mély értelmű irodalmi műfaj. A mesék elvarázsolnak. Követeik a gyerekeknek úgy kínálnak megoldásokat, hogy azok kimondatlanok maradnak. A fantázián múlik, hogy a mese tartalmait a befogadó hogyan vonatkoztatja magára. Így válhatnak a mesék a gyerekek szabadságát megtartva a megismerésben és tájékozódásban életsegítségé.

Mint pedagógus, fontosnak tartom a meséket részletesen tanulmányozni, mivel a mese nagy hatással van a kisgyermek képességeinek fejlesztésére, személyiségének formálódására. Sajnos napjainkra a mesék a piacra kerültek, sok pénzt lehet velük keresni. Fel kell azonban tennünk a kérdést, hogy tisztán lássuk: ebben a globális piacosodási „játékban” mi történik a mesék lényegével. Megőrződik-e értékük, lelki-szellemi lényegük, megmarad-e varázsserejük, vagy megfosztják őket mindezekről, miközben a szó szoros értelmében vásárra viszik, jutányosan kapható áruvá degradálják őket?

Gárdonyi termékeny mesemondó volt. Meséinek sokféle árnyalata van, a hang azonban mindig megejtően közvetlen, gyermekhez szóló. A hétköznapi mozzanatban könnyedén fölfedezi a tanulsággal gyönyörködtetőt, a meseien varázsosat. Meséinek színtere többnyire a falusi környezet, sok a valószerű elem. Legtöbb meséje oktató, a szó legrejtettebb értelmében, sohasem kioktató, mert mindig önmagáért beszél a mesészó, a varázs szuggesztivitásával.

Munkámban nem csak a mesék fontosságára, hanem kimondottan Gárdonyi meséinek mondanivalójára, oktató-nevelő hatására szeretném felhívni a figyelmet, s kutatásommal ösztönözni pedagógustársaimat a Gárdonyi-mesék használatára – olvasásukra, elmondásukra, dramatizálásukra – a tanórák színesebbé tételéhez.

Véleményem szerint alkalmazásuk elengedhetetlen a mai gyermekek viselkedésének, személyiségének formálódásában.

I.1. A diplomadolgozat célja, feladata, módszere, hipotézis

Dolgozatom témája: *Gárdonyi Géza meséinek mondanivalója, témái, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében.* Azért választottam ezt a témát, mert nagyon kíváncsi vagyok Gárdonyi Géza meséire, azok mondanivalójára, hiszen nem igazán ismerem az író meséit, inkább csak regényeit olvastam eddig. A foglalkozásomra való tekintettel fontosnak tartom, e mesék kutatását, hogy az alsó tagozaton színesebbé és értékesebbé tegyem a különböző tanulságos történetekkel a tanítást. Szeretném felhasználni majd munkám során ezeket a meséket is, hiszen üzeneteik nagy segítségemre lehetnek a tanulók személyiségének formálásában. Szeretem, ahogy a tanulók érdeklődéssel hallgatják az érdekes meséket, s a mese varázsával nem kioktatom, hanem titkon nevelem őket.

Munkám megírásának céljai és feladatai többek között:

- bemutatni a gyermekirodalom műfajait, a mese műfaját, sajátosságait, történeti alakulását;
- felhívni a figyelmet a mese gyermekekre gyakorolt gyógyító, oktató-nevelő hatására, mint személyiségfejlesztőre, és érzelmi intelligencia-fejlesztőre;
- röviden megismertetni a nagy magyar meseírók tevékenkedéseit a magyar gyermekirodalomban;
- feltárni Gárdonyi Géza életének és munkásságának fontosságát a pedagógiára nézve, kutatni meséinek mondanivalóját, témáit, bebizonyítani nélkülözhetetlen szerepüket a tanulók erkölcsi nevelésében;
- ösztönözni a pedagógusokat a Gárdonyi-mesék alkalmazására munkájuk során.

A hipotézisem az, hogy valóban formálja-e Gárdonyi meséinek varázsa minden téren a gyermekek egyéniségét, viselkedését, anélkül, hogy kioktatná őket, és a szerző minden mesetípusában ott rejlik-e az erkölcsi iránymutatás. A feltevéseim szerint Gárdonyi nem csak nagyon jó író, hanem remek pedagógus is volt, így írásait a mai kor pedagógusaként is bátran alkalmazhatnám.

Egyéni kutatásom eredményei, vagyis a meseelemzésekől levont következtetések, írásomban mindezeket cáfolni, vagy alátámasztani fogják.

I.2. Felhasznált szakirodalom áttekintése

Diplomamunkám megírása során igyekeztem minél több szakirodalmat megszerezni, áttekinteni és feldolgozni dolgozatom tartalmassága és kutatásom eredményessége érdekében.

A második fejezetet a gyermekirodalom műfajainak bemutatásával kezdtem. Ehhez Bauer Gabriella: Gyermekirodalom az óvónőképző szakközépiskolások I-IV. osztálya számára c. könyvét, és Cs. Nagy István: Gyermek-és ifjúsági irodalom c. jegyzetét használtam fel, amiket 1994-95-ben adtak ki. E két könyv részletesen tárgyal mindent a gyermekirodalom műfajairól, mint a meséről is.

A következőkben többek között az előző könyvekből, Voigt Vilmos 1998-ban szerkesztett A magyar folklór c. könyvéből, és D. Tancz Tünde előadásaiból foglaltam össze a mese műfaját, sajátosságait, és műfajának történeti alakulását.

A mese gyermekekre gyakorolt hatása egy elég tartalmas téma, amelyről sok könyvet, tanulmányt, internetes forrásokból származó anyagot találtam, s ezek közül a Boldizsár Ildikó, Dankó Ervinné, Nagy Katalin, Stiblar Erika és Kádár Annamária munkáiban közölt információk nyerték el a tetszésemet a mese gyógyító és fejlesztő hatásairól.

A magyar meseírókat is Bauer Gabriella nagyszerű könyve alapján ismertetem meg, majd Gárdonyi Géza életét és pedagógiai nézeteit többnyire Kispéter András és Szabó Kálmán Attila írásaiból foglaltam össze.

Gárdonyi Géza meséinek mondanivalójáról, témáiról viszonylag elég kevés forrást találtam, így Cs. Nagy István könyvének feldolgozása után önálló kutatásba kezdtem, s az Egérvadászat c. mesegyűjtemény meséit kezdtem el vizsgálni. A mesék üzeneteinek megértésében Bálint Péter könyvei adtak segítséget.

Sok információval rendelkeztem tavalyi szakdolgozatom tartalmából is, amiben a népmesék fajtáiról, és azok személyiségfejlesztő hatásairól írtam.

Meg kell említenem az internetes forrásokból vett gondolatokat is, hiszen a világhálón is rengeteg hasznos újságcikk és tanulmány forog a mesékkal kapcsolatban.

II.1. A gyermekirodalom műfajai

Nem létezik külön gyermek- és ifjúsági irodalom. A nevelés kérdése és a gyermekirodalom úgymond hivatása szorosan összefonódott. A hagyományosan gyermek- és ifjúsági irodalom körébe sorolt művek közül az iskolai oktatás igen kevés foglalkozik. Az alsó tagozatban csak a mesék, a mondák, néhány elbeszélés és versek kapnak helyet. A felső tagozatban már felnőtt-irodalomtörténetet tanulnak a diákok. A magyar gyermek- és ifjúsági irodalom klasszikusaiból és mai jó műveiből is hosszú hiánylistát lehetne összeállítani.

A gyermekirodalom sohasem a mindenkori hétköznapi vagy az "iskolás" nevelés, hanem nagyon is az élet oldalán állt és áll, még az úgynevezett - természetesen csak a jó - gyermekirodalom is [5:20].

A gyermekirodalom nem szemérmes, az életet nem mutatja rózsaszínűnek, hanem a maga súlyos ellentmondásaival; szépségeivel, ugyanakkor minden sarával, mocskával, borzalmával együtt teremti formává, művé, varázslássá.

A gyermekirodalom tehát mindenkor - ha csak ezt az egy aspektusát nézzük is - kutat, föltár, s ha ezt teszi, már pusztán ezzel is "forradalmasít", opponál, korlátokat feszeget. Avult normákat dönt meg, újakat keres. Mindig a teljes (és sohasem a kerek!) emberre kíváncsi. Az irodalom nem konformizál, hanem fölszabadít.

A pedagógiai - még a leghaladóbb s a legjobb szándékú is! - igyekszik bizonyos normák kereteibe illeszteni az embert, a gyermeket, az irodalom segít bennünket abban, hogy önmagunkra találjunk, hogy ismét és ismét föltegyük magunknak a kérdést: kicsodák vagyunk is tulajdonképpen, milyen is az a világ, amelyben élünk, hol a helyünk ebben a világban.

Nyilvánvaló, hogy az irodalom valóban "átalakítja" a világot s benne az embert is, de ennek a hatásnak, formáló erőnek vajmi kevés köze van a mindenkori pedagógia aktuális nevelési jelszavaihoz, tizparancsolataihoz, illemkódexeihez, de még a helyesnek mondható tételeihez és tanaihoz sem!

A hétköznapi pedagógia rendszerint kész válaszokat ad, az irodalom elsősorban is kutat, kérdez, kételkedik [5:23].

A jó költő és író rendszerint nem azért fog tollat, mert már olyan jól ismeri a világot, hanem, mert éppen újabb területeket kíván meghódítani, megismerni, felfedezni. A pedagógia viszont kénytelen a megismert, a már felfedezett igazságokból kiindulni, azokra támaszkodni.

A nevelés azt mondja: ilyenek és ilyenek kell lenned!; az irodalom azt sugallja, fedezd fel, ismerd meg, változtasd meg önmagad!

A jó gyermekirodalom ugyanúgy a "teljes" életet mutatja be, hiszen allításában képes megragadni azt. A rossz gyermekirodalom hamis, sántít, s a legtöbbször azért, mert mindenekelőtt nevelni kíván. Az a mű, amelyik nagyon nevelni akar, nem nevel igazán, s amelyik nem akar nevelni, az fog "nevelni" valójában.

Csak az mozoghat otthonosan a gyermekek körében is, aki a maga módján megkeverte és megértette a gyermekirodalmi művek "komoly" mondandóját, üzenetét is.

Az irodalom úgy nyújt ismereteket a világról és önmagunkról, hogy közben örömet ad a felismerés, hogy közben egész személyiségünket magával ragadja a mű.

A gyermekirodalom egyidős az emberiség kultúrájával, elválaszthatatlan része irodalmunk egészének. Kincsestárát azok a költői művek alkotják, amelyeket szakértő felnőttek a gyermekolvasók számára hasznosnak, alkalmasnak találnak [5:25].

A gyermekirodalomnak több forrása és rétege van. Természetesen ez egyfajta elméleti konstrukció, a szakirodalom hipotézise, és annyiban értékelendő, hogy megkönnyíti a tájékozódást. Tudnunk kell viszont, hogy a gyermekirodalom határai nem vonhatók meg egyszer s mindenkorra. A gyermekirodalomnak három forrása és rétege van, valamit egy nagyon sajátos negyedik is:

- a. Szövegek, amelyeket eredetileg is gyerekeknek írtak
- b. Szövegek, amelyeket eredeti vagy átigazított formában a népköltészetből vett birtokába a gyermekirodalom (Mondókák, találós kérdések, mesék, népdalok, gyermekjátékok).
- c. Szövegek, amelyek változatlan formában vagy adaptációként, a szerző szándékától függetlenül vagy a szerző tudtával lettek gyermekirodalmi alkotások
- d. Szövegek, amelyeket 6–14 éves gyerekek írtak és írnak.

A gyermekirodalom fogalmának tágabb értelmezése nemcsak a szépirodalmat, hanem a gyerekeknek szánt ismeretterjesztő irodalmat is magában foglalja. A gyermekolvasó különösen erős vonzalmát egy-egy ismeretterjesztő könyv iránt néha csak évtizedek múltán értjük meg igazán. Az utóbbi időszakban látványosan megnőtt a szépirodalom és az ismeretterjesztés határvidékén lévő műfajok szerepe (pl. tudományos-fantasztikus irodalom). Az ismeretterjesztő irodalom esélyeit az is növeli, hogy a gyermekolvasóban a nonfiction iránti érdeklődés együtt nő a kamaszsággal.

Az irodalom egységes egész, a vers az vers, a regény az regény, mindegy ki olvassa. A gyermekirodalom határai nem vonhatók meg, folyamatos bővülés és gazdagodás jellemző rá. A kor, az olvasó és annak ízlése is meghatározó a gyermekirodalom határainak

értelmezésében. A XX. századi irodalom jelentősége, hogy felfedezi a gyermeket, neki is ír, róla is ír, érte is ír [5:28].

A gyermekirodalom műfajai: gyermekvers; mese; monda, legenda, történelmi elbeszélés; meseregény; ifjúsági regény.

II.1.1. A mondóka

A *mondókák* eredete az őskorban gyökerezik. A gyermekirodalom művelői tisztában vannak azzal, hogy az első „versélményeket” tudatosan vagy akaratlanul az édesanya közvetíti gyermeke számára mondókák formájában. Ezek a mondókák lehetnek altatók, tornásztatók, állni és járni tanítók, csiklandozók, lovagoltatók, hintáztatók stb. A kisgyermek élvezi a ritmust, a mozgást, a szülő testi közelségét, az együttlétet.

Az óvodás korosztálynak szánt irodalmi alkotások közül első helyen a népköltészet kis remekei, a *mondókák* állnak. Ezek az ételekről, állatokról, időjárásról, jeles napokról szóló alkotások új ismereteket közölhetnek, illetve rögzíthetik a meglévőket.

A gyermekek kedvencei az ún. sebes mondások, valamint a nyelvgyakorlók, ill. nyelvtörők, nyelvgyötrők (*Répa, retek, mogyoró*). A beszédgyakorlat szempontjából is fontos nyelvgyötrőknek három csoportja van: az előrimes, alliterációs mondókák; előrimes és magánhangzó-ismétlő mondókák; szóismétlő mondókák [5:27].

A szakirodalmi felosztás szerint két nagy csoportja van a mondókáknak:

1. A felnőttek mondják gyerekeiknek;
2. A gyerekek mondják egymásnak és/vagy környezetüknek.

A kisgyermek első irodalmi élménye az ún. *dajkarímek*hez fűződik, amelyeket a szülő tolmácsolásában hallanak. Az *altatók* vagy *bölcsődalok* alkotják a népi gyermeklírának egyik nagy csoportját. Nagyon elterjedtek és változatosak a *kézzjátékok*: a tenyércirógatók, a *tapsolók*, a csipkedők. A *kiolvasók* felhívják a gyermek figyelmét az ujjak külön életére: nemcsak mozgathatók, hanem mindegyiknek saját funkciója van [5:27].

A mondókák egy sajátos csoportját alkotják az *állni és a járni tanítók*. Közismertek a *térden lovagoltatók* vagy *hőcögtetők* is.

II.1.2. A gyermekvers

A *gyermekvers* kitűnően alkalmas a közismereti anyag élményszerű közvetítésére. A szerepjátszás és általában a játék segítségével felkészíti a felnőtt életre, megkönnyíti a

szocializációs folyamatot. Vonatkoznak ezek a megállapítások azokra a gyermekversekre is, amelyek épp a folklórtól ihletetten vagy a gyermekkori élményt megidézve segítik hozzá az óvodásokat az önfeledt átéléshez [5:27].

Egységes szakmai vélemény szerint a *népi gyermekvers* általában mondóka, azaz rövid versike, amely inkább rigmus, és alig van benne tartalmi- logikai közlés.

A gyermekvers zeneisége miatt a műfaji skála sokkal szélesebb, mint az irodalom egyéb tartományaiban: a szépség boldogító mámorától egészen a gépies szövegismétlésig terjedhet. Hogy közelebb jussunk a gyermekvers lényegéhez, célszerű megvizsgálni azokat a területeket, amelyeken a gyermek- és a felnőttköltészet egymással érintkezik: a lírai hőst, a költői képet és a zeneiséget

A lírai hős. A kortárs költészet egyik tendenciája a lírai hős egyre személyesebbé válása. A gyermekversek hőse alapvetően különbözik a felnőttversek lírai ideáljától. A művek többsége vállalja a felnőtt alkotó – gyermekbefogadó alaphelyzetet. A vers hőse sohasem lehet mesélő felnőtt, és ez meghatározó sajátossága a gyermekköltészetnek. Gyakran a vershallgató gyerek a hős vagy olyan külső szereplő, akivel azonosulhat a gyermekolvasó [5:29].

A kép. A gyermekköltészetnek a másik előnyös eltérése a felnőttköltészettől a sajátos képalkotásban rejlik. Ez a sajátosság nem a költőktől ered, hanem a befogadóktól. Ha a vers által kiváltott látvány azonos a valósággal, akkor elmondhatjuk róla, hogy unalmas, költőietlen. A költészet világában, mint a mesében, természetesnek tartjuk, hogy megelevenednek a tárgyak, a színek dalolnak, és a hangok kiszínesednek. A mesének természetes eleme a végbement csoda, a költői kép is ilyen csodatétel. A mesén iskolázott gyermekolvasó kevésbé absztraktan, inkább plasztikusan látja a költői képeket. Vizuálisan képes újra átélni a felnőttek által rég elfogadott elnevezések keletkezését [5:31].

A zene. Amit mi versnek hívunk, az mesterséges képződmény. Az írásbeliség hozta létre, a könyvnyomtatás kodifikálta, és terjesztette világszerte. Valaha minden szövegnek dallama volt, és a szövegritmus a dallamritmushoz igazodott. A rögzíthetetlen dallam az idők folyamán lekopott a versről, kihalt belőle, mint csiga a csigaházból. Gyermekverseink efféle csigaházak, melyeknek ritmusa még őrzi az egykori dallam lenyomatát.

Gyermekverseink többsége az ún. ütemhangsúlyos versformában készült. Ez természetesen következik a szavak első szótagjára eső magyar szóhangsúlyból, ez adja népdalaink szövegeinek ritmusát is. A hangsúlyos vers kényelmes, kevésbé alkalmas ritmikai mutatóványokra, merész játékokra. Ezen segít az ütemes és az időmértékes vers szabályai szerint egyaránt ritmizálható szimultán vers, amelynek legkülönbözőbb változatait találhatjuk

meg modern gyermekköltészetünkben. Korunkban polgárjogot nyert a szabadvers, a svéd gyermekversek nyomán kezdték utánozni a gyors sikert ígérő mintát. A szabadvers végül pontosan megtalálta a maga helyét: szinte kötelező formája lett a gyermekmonológoknak [5:32].

II.1.3. A mese

Nincs egyetlen olyan műfaj sem, amelyet annyit vizsgáltak volna, mint a mesét, ezen belül is a népmesét. Kutatták eredetét, elterjedését és változatait, történetét, elnevezéseinek és műfajváltozatainak sokszínűségét, a mesemondás körülményeit, a mesemondó egyéniségét, vizsgálták a mesekutatás és mesegyűjtés történetét; monográfiák születtek a mese kultikus-szagrális háttéréről stb. Elemeire bontották és összehasonlították motívumaikat, tömbösítették a szereplők funkcióit, és oppozíciós paradigmikus viszonyokat állítottak fel közöttük. A kutatások eredményeiből és a meghatározások tarkaságából kiderül, hogy szinte lehetetlen általánosságban beszélni a népmeséről, közelebb jutunk a meghatározáshoz, ha a műfajt az alcsoportjai szerint vizsgáljuk meg [5:42].

Amikor a 19. század közepén a Grimm testvérek úttörő munkája nyomán megkezdődött a nemzeti mesekincsek összegyűjtése és feldolgozása, a kutatók meglepődve tapasztalták, hogy a mesék nagyon hasonlítanak egymáshoz. Ezt minden mesekutatói irányzat másképp magyarázta: a földrajztörténeti irányzat vándorlással elmélete szerint minden mese Indiából ered, onnan terjedtek el a mesemotívumok az egész világon. Mások szerint valamennyi azonos mesemotívumnak görög, keleti vagy kelta eredete van. A pszichoanalitikus mesekutatók azt állítják, hogy a mesék azért hasonlítanak egymásra, mert a meseteremtő lelki folyamatok az egész világon egyformák.

A Magyar Népmesekatalógus megjelölt kötetek alcsoportokat különböztetnek meg, s külön tárgyalják az állatmeséket, a tündérmeséket, a novellameséket, a legendameséket, az ostoba ördögről szóló meséket, a rátótiadákat, a tréfás meséket, a hazugságmeséket és a formulameséket. Az említett változatok közül mutatunk be néhányat [5:43].

Állatmesének nevezünk minden olyan mesét, amelyben az állatok az emberrel egyenrangú módon gondolkodnak, beszélnek és cselekszenek anélkül, hogy ezáltal akár a mese emberszereplőiben, akár a mesemondóban vagy a hallgatóban a csoda érzetét keltenék. Az állatmesék általában életbölcsességek, erkölcsi igazságok, társadalmi fonákságok szemléltetésére szolgálnak. Az állatmese gyökerei az állatmítoszokig és az irodalmi eredetű indiai – görög – latin moralizáló fabuláig nyúlnak vissza. Az archaikus mesék, melyek szoros

kapcsolatban állnak a mítoszokkal, rítusokkal, szokásokkal, azt mutatják, hogy az állatok fontos szerepet töltöttek be az egyes törzsek életében, beletartoztak a hierarchiába, sőt előkelő helyet foglaltak el benne.

Az állatmesékben az állatok nem sietnek az ember segítségére, mint a tündérmesékben, mivel erkölcsi példázat szereplőiként vannak jelen. A 19. század első feléig az állatmese moralizáló fabulát jelentett (ezópusi mese, tanítómese), és bizonyos életbölcseességeket, erkölcsi igazságokat fogalmazott meg. Hangneme, valamint tanító- okító szándéka miatt az állatmese igen népszerű műfaj volt Magyarországon. A magyar állatmesék legkedveltebb állatai: a róka, a farkas, a medve, a kakas, a sün, a macska, a kutya, a ló, a nyúl, az egér, a béka és az oroszlán. Az állatok közötti viszony mindenkor alapja az állatmesékben a rivalizálás. Nemcsak a vadállatok között folyik vetélkedés, hanem a vadállatok és a háziállatok, valamint az állatok és az emberek között is [5:44].

A *tündérmesék* fogalmát legpontosabban Vlagyimir Jakoblevics Propp orosz mesekutató határozta meg, mégpedig a szerkezet felől. Varázsmesének nevezte azt, amit a nemzetközi mesekutatók tündérmesének hívnak: „Varázsmesének az olyan műfajú mesék tekinthetők, amelyek valamilyen kár vagy veszteség (elrablás, elűzés stb.) bevezetésével kezdődnek, vagy valami birtoklásának óhajával (pl. a király elküldi fiát a tűzmadárért); folytatódnak a hős otthonról való távozásával, segítőjével való találkozással, akitől mágikus tárgyakat kap, melyek segítségével a keresés tárgyát megtalálja. A továbbiakban a hősnek az ellenséggel való találkozása (fő formája a sárkányküzdelem) szerepel, majd visszatérés és üldözés. Ez a kompozíció gyakran tovább bonyolódik. A hős már visszatérőben van, amikor testvérei szakadékba taszítják. Ezután mégis megérkezik, *nehéz próbákon esik át*, megnősül és *király lesz* vagy saját országában vagy apósáéban. Ez a rövid kompozicionális mag, amely igen sok és nagyon sokféle szüzsé alapját képezi”. A tündérmesék legkedveltebb alakjai a természetfölötti vagy emberfölötti tulajdonságokkal rendelkező lények, valamint a csodálatos segítőtársak és varázstárgyak. Éppen ezért a Magyar Népmesekatalógus készítői külön tárgyalják a szörnyetegről szóló tündérmeséket, a csodálatos feleségről, férjről vagy testvérről szóló meséket, valamint az emberfeletti feladatokkal, természetfölötti segítőtársakkal, mágikus tárgyakkal, bűvös képességekkel kapcsolatos meséket [5:45].

A *novellamesét* az különbözteti meg a tündérmesétől, hogy nincsenek benne csodás elemek; e világi szintéren e világi szereplők mozognak bennük. A történetek közös sajátossága, hogy okos, de alacsony társadalmi helyzetű szereplők kerülnek konfliktusba gazdag, általában ostoba ellenfelekkel, s a próbatételeket ésszel vagy cselvetéssel oldják meg.

A *legendamesék* átmenetet képeznek a mese és a legenda, olykor a monda és a legenda között. A legendamese olyan népi epikum, amely nem az egyházak által beiktatott, követendő példaként bemutatott szentek életét meséli el, hanem elsősorban Krisztus személyével kapcsolatos eseményeket mond el. A magyar legendamese leggyakoribb cselekménytípusa a következő három:

a) Krisztus szállást kér valahol, a háziak hozzáállásától függően jutalmaz vagy büntet.

b) Krisztus és Szent Péter vándorlásai a földi világban, és konfliktusai az emberekkel.

c) Krisztus igazságot szolgáltat vagy bebizonyítja igazát [5:46].

Ezen a négy fő mesecsoporton kívül további alcsoportok is alakíthatók a magyar mesekincsben. A *rászedett ördögről szóló mesék* közé tartozók központi motívuma az Ördög, a Sárkány, az Óriás, a Halál vagy a hozzájuk hasonló mitikus lények becsapása. A velük szemben álló hős nem rendelkezik természetfölötti képességgel, e helyett furfanggal és ügyességgel győzi le ellenfelét, miközben nevetségessé is teszi. E mesék komikumának forrása az emberek világában esetlenül csetlő-botló szörnyek megjelenítése, akik elveszítik titokzatosságukat, viszont ostobaságuk mitikus méreteket ölt. A *rátótiádák* (falucsúfolók) ismert személyekhez, helységekhez kötődő történetek. Ezek egy része valóban megtörtént, vándortéma, mely több évszázada tapad egy-egy településhez. Pl. a kikindai nagyharangról vagy a rátóti csikótojáról szóló mese. A *tréfás mesék*ben a rátótiáda, az anekdota, a tréfa és adoma formai sajátosságai keverednek, még hozzá úgy, hogy a mesék a nyelvi elemek spontán szerveződéséből teremődnek. Tréfás mesék legjellemzőbb vonása két fél közötti konfliktus keletkezése és megoldása. Az ellentétek oka lehet társadalmi, foglalkozásbeli, etnikai, vallási, nemi és generációs különbség, a konfliktus jellege pedig intellektuális, morális vagy fizikai. Lényeges elem, hogy a viszonyítási alap sohasem az abszolút érték, hanem az adott közösség által elfogadott norma. A legtöbb tréfás mese ravasz fickókról szól, de ide tartoznak az ostoba házaspárokról, a minden áron férjhez menni akaró lányokról, a vénlányokról, a pórul járt szeretőkről és a kicsapongó életű papokról szóló mesék is.

A *hazugságmesék* jellegzetes típusa a nagyottmondásokról felismerhető müncheni mese, de ide tartoznak az „ekkora” halakról és vadakról szóló vadászhistóriák, a versenyhazudozások és egyéb képtelenségek is. A hazugságmesék eszköze a túlzás és az egyes szám első személyben előadott hitelesítés.

A népmesék utolsó csoportjába a *formulamesék* tartoznak: a halmozómesék, a beugrató mesék, a csali mesék, a végtelen mesék, a nyelvtörők és a halandzsamesék. A

formulamesék akkor kerültek elő mesemondás közben, amikor a mesélésbe belefáradt mesemondó már nem akart újabb mesébe kezdeni, a visszavonulásra csak egy módja volt: a hallgatóság beugratása [5:47].

II.1.4. A monda

A magyar *monda* szó a nyelvújítás korából származik. A mende-monda ikerszóból keletkezett szóelvonással. Korábban históriának, igaz történetnek, boszorkánymesének hívta a népnyelv.

Mai értelemben a monda olyan meseszerű történet, amelynek valós alapja van. Juhász Gyula szerint mondája olyan mesélő népnek van, amelynek múltja van. Tehát a monda olyan „igaz történet”, melyet egy mese magyaráz. Felosztása mindig az igaz történet alapján történik. Ez foglalja magába az ismeretet, mely jellege szerint történelmi, földrajzi vagy természeti lehet. A mese funkciója, hogy valamiféle valós, ám rendkívüli dolgot magyarázzon meg. A „rendkívüli” fogalmába sok minden belefér: esemény, hős, jelenség. Rendkívüli lehet mindaz, ami az emberek rendes, mindennapi tapasztalatától eltér [12:24].

Az európai kutatók négy fő mondacsoportot állapítottak meg: az első valamely nép természetismeretével kapcsolatos, a második történelmi-földrajzi érdeklődését tükrözi, a harmadik forrása a néphit, a negyediké a vallás. Ehhez a tematikához igazodik a mondák csoportosítása:

- a) Eredetmagyarázó természeti mondák a világ keletkezéséről és végéről; állatok, növények, természeti jelenségek eredetéről szóló történetek.
- b) Történelmi és kultúrtörténelmi mondák, ide tartoznak a helyi mondának nevezett történetek is.
- c) A hiedelemmondák természetfölötti lényekről és erőről szólnak: boszorkányokról, lidércekről, garabonciásokról stb.
- d) Vallásos legendák

A magyar történelmi mondák típusai: alapítási, névmagyarázó, helyi, őstörténelmi, háborús és hősmondák. A mondákat származási helyük szerint is megkülönböztetjük: élő népmondák; krónikákból, gesztákból származó mondaszerű elbeszélések [12:24].

II.1.5. A legenda

A *legenda* műfaja sokat módosult az évszázadok során. Kezdetei azok a rövid följegyzések, amelyeket a keresztényüldözések mártírjairól készítettek. A 13. századtól vált tudatossá a vértanúk számontartása és megörökítése. A kereszténység térhódításával együtt jelenetek meg azok a szentek, akik egész életükkel szolgálták hitüket. Ezt a hosszú esztendőkön át tartó tanúságtételt, csodatételük sorozatát rögzítették rövidebb-hosszabb történetekben. Innen ered a latin *legenda* elnevezés, amely magyarul *olvasnivalót* jelent, még pontosabban kegyes olvasmányt a hívők épülésére.

A *történelmi elbeszélések* a história egy-egy epizódját örökítik meg. A történet főhőse lehet uralkodó vagy más ismert személyiség, és általában a kisember nézőpontját képviseli az író. Többnyire tehát történelmünk epizód szereplői kerülnek ezeknek az elbeszéléseknek a fénykörébe, sokszor gyerekek, akikkel szívesen azonosul az olvasó. A magyar irodalomban Mikszáth Kálmán, Krúdy Gyula és Móra Ferenc ennek a műfajnak a jeles művelői [5:49].

II.2. A mese műfaja, fajtái és sajátosságai

A „mese” szó ősi magyar kifejezés az ugor korszakból. Kezdetben monda jelölésére használták és megtalálható többek között a voguloknál és osztjákoknál is (*törököknél: masal*). A szó a 14. század végén „*találás mesét*” vagy kérdést jelent, majd a 15. században „*elbeszél, kitalált történet, példázat, aenigma*” megfelelője lesz. Murmelius 1533-ban megjelent szótárában a *fabulát* még „*beszédnek*” fordítja, megkülönböztetve a megtörténtet jelölő „*história*” kifejezéstől. A mese szó végül a mai értelmét a 18. században nyeri el [4:229].

A műfaj sajátosságából adódóan a mese többnyire a múltban játszódó esemény, valamint a szerkezete, történet és jellem ábrázolása meglehetősen egyszerű. Ennek oka a népmesék esetén, hogy a szájhagyomány útján való terjedés nem adott teret összetettebb meséknek, kifinomult jellemábrázolásnak. Később a műmeséknél ha gyermekeknek készült már az érthetőség szabott határokat. Azonban számos író a szerkezeti hagyomány követését is fontosnak tartja egyes felnőtt meséknél. A klasszikus mese többnyire csodás, valóságoszerű elemekkel átszótt általában fikatív térben és időben lejátszódó eseményeket ábrázol, a csoda természetes benne. A reális világot képviselő szereplők többnyire csak típusok (legkisebb fiú, öreg király, özvegyasszony, okos lány). Az események is valóságoszerűtlenek, de egy sajátos,

mesei logikán belül maradva az egyik esemény már lehetőbbé teszi a másikat. A szereplők élesen elkülönülnek jókra és rosszakra, a végkifejletben mindig diadalt arat a jó, a rossz pedig elnyeri méltó büntetését. Hagyományos mesének tekinthető tehát minden olyan fejlemény, amely a károkozástól vagy hiánytól különféle közbeeső funkciókon keresztül a házasságig, meggazdagodásig vagy más megoldás értékű funkcióig vezet. A vilásképe jellemzően egyszerű, történet és karakter ábrázolásban átmenetek nincsenek [4:230].

Szerkezetét és felépítettségét tekintve a mese a kisepikai műfaj „őstojását” képviselheti. Eredete a mítoszok világának keletkezéséig nyúlik vissza és ugyanúgy, mint a mítosz, a felnőttek kérdéseire, problémáira kereste a választ. Vagyis eredetileg felnőttek mondták felnőtteknek és szójhagyomány útján terjedt [13:1].

A mese tehát a legősibb műfajok egyike. Írásos emlékek alapján mesék már több ezer éve léteznek, bár korábban nem tekintették külön irodalmi műfajnak őket. Mesével az eredeti, szójhagyomány útján terjedő formájában és irodalmi művekben is találkozhatunk. Az egyes mesék történetét azért is meglehetősen nehéz nyomon követni, mert csak írott formájukban váltak állandó formájú és tartalmúvá.

II.2.1. A mese fajtái

A meséket alapvetően az eredet szerint két nagy csoportra oszthatjuk: „népmese”, mely kezdetben szójhagyomány útján terjedt és szerzője ismeretlen, illetve „műmese”, ahol a szerző személye ismeretes.

A műmese, olyan mese, amelynek szerzője ismert. Mivel a műmese fogalma, időben illetve földrajzilag és ezáltal az eltérő kultúrában egy nagyobb területet érint, így stílusa és formája is rendkívül szerteágazó. Már időszámításunk előtti századokból származó meséknél is előfordult, hogy fennmaradt a szerző neve, de amíg az írás és olvasás nem volt széles körben elterjedt és használatos, addig számos ilyen mű szójhagyomány útján is terjed.

Műmeseszerzők pl.: Hans Christian Andersen, Oscar Wilde, akik még főleg felnőttek számára írtak meséket és Lázár Ervin, Csukás István írók, akik zömmel gyermekmeséket alkottak.

Szűkebb értelmezésben a műmesét a "modern mese" szinonimájának használják és olyan új keletű meséket értenek alatta, amely művek már csak írásban terjednek és adott esetben nem tartják magukat a klasszikus népmese stílusához és szabályaihoz (például pozitív befejezés). Persze átdolgozások születnek ez esetben is, de ez nem véletlenszerű mint a szójhagyomány útján való terjedés esetén.

Kortárs mese: Ezt a fogalmat több értelmezésben is szokták használni, akár országoként eltérő módon. A kortárs mesék egyik értelemben véve a mese íróra szokták vonatkoztatni. Olyan meghatározás is ismert, hogy a környezet az klasszikus mese de a történet vezetése az attól gyökeresen eltér (pl.:Shrek). Vagy a klasszikus mese elemekkel dolgozik, ugyanakkor a modern világunkra való értelmezéssel szolgál. Ritkábban a alaptörténet komor és félelmetes, eltérve ezáltal a klasszikus meseszabályoktól. Azonban más meghatározásban a kortárs jelző a mese történetének idejére és helyszínére értjük. Ez a mese a klasszikus meseszabályokat is elhagyva a jelenkorban játszódik, sokszor valós helyszíneken. Habár sokan a klasszikus meséket előnybe részesítik a kortárs meséknek megvan az előnye, hogy a gyermekek számára az azonosulás könnyebb, mint Janikovszky Éva műveiben vagy például Csukás István-Gaal Éva "*Vakkancs szétnéz Budapesten*" meséjében. Így mese ma már születhet *legkisebb fiú*, boszorkány, királylány vagy sárkány nélkül is. Néhány kortárs mese messzebb megy és akár a "jó és rossz" kontrasztját elhagyja, mint a Bartos Erika könyvei. Habár ez egyesek számára vitatott módszer, de ezen mesék a klasszikus meséhez túl fiatal korosztály számára is megérthető.

A *népmese* műfaji és tartalmi értelemben egyaránt különös és összetett jelenség. Sokféle aspektusból vizsgálható (Jankovics 2003): műfaja szerint, típusa szerint, keletkezési helye szerint; aszerint, hogy kikhez, melyik nemhez és mely korosztályhoz szól; és persze jelentésszintjei szerint (szexuális, mélylélektani, családi, társadalmi, természeti, kozmikus szintek). Vannak köztük olyanok, amelyek időtlenek és egyetemesek, ám vannak időleges, helyi érvényűek (helyi természeti körülmények, a civilizáció foka, a szociális berendezkedés formái, helyi szokások) is. Számos tudományterület (antropológia, folklór, irodalomtudomány, nyelvészet, vallástudomány, filozófia, szociológia, pszichológia stb.) számára kínálnak érdekes vizsgálódási alapot. A különböző kutatási módszerek és paradigmák más-más szempontokat alkalmaznak és érvényesítenek az elemzésben.

A népmese a régi időkben fogódzókat is nyújtott a pusztá szórakoztatás tényén túlmutatva az érzelmek eligazításában, a félelmek feloldásában, teljes mértékben elismerve a nehézségeket. Cselekményükben egyetemes emberi problémákat vetnek fel: olyanokat, amelyek a gyermekeket is foglalkoztatják, és fontos, hogy egyben megoldásokat is kínálnak. A gyermeknek azonban nem csak a pozitív értékeket közvetítő, szép dolgokkal kell megismerkedni (például a modern mesék egy része), hiszen a lélek így egysíkúvá válik és a reális élet ennél sokkal komplexebb, összetettebb. Freud szerint attól válik valaki élete értéktelítetté, ha szembenéz a leküzdhetetlennek tűnő akadályokkal és nem attól, ha kikerüli azokat. Többek között erre is megtanít bennünket a mese [13:2].

A gyerek csodálatosan ráérez arra a mesére, amelyik megszólítja őt és igényli annak a többszöri elhangzását. Az ismétlés egyben növeli a gyerek biztonságérzetét is. A szülőnek, óvónőnek, nagyszülőnek és mindenkinek, aki gyereket nevel, nagyon fontos odafigyelni a gyereknek erre az igényére és alkalmazkodni kell ahhoz anélkül, hogy közösen „tanulságokat” vonnának le az elhangzottakból vagy akár megmagyaráznánk a mese üzenetét, hiszen így a mese elveszítené a varázsát. A felnőtt részéről a meseértést csupán a gyerek számára ismeretlen szavak megmagyarázásával szabad elősegíteni, de a hangulatiság varázsát nem szabad szétfoszlatni sem a mesemondás megszakításával, sem a gyerekben vagy a felnőttben megfogalmazódott élmények szavakba öntésével vagy a szimbolikus világ racionalizálásával. A mesehallgatásnak teret, a mesefeldolgozásnak pedig időt kell biztosítani, hiszen Bruno Bettelheim szavaival élve: „A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását, és hogyan találja meg helyét az életben” [7:12].

A mai kor gyermekét fokozottabban leköti a televízió és számítógép virtuális világa, mégis fontos tudatosítanunk magunkban, hogy a gyerek nem „magától nézi” a tévét és nem „magától játszik” a számítógépen, hanem ez egyfajta pótcselekvést jelent számára. Egyetlen kiutat az biztosíthatna ebből az ördögi körből, ha a szülők tarsolyában mindig ott lapulna egy pár mese (esetleg gyerekdal, mondóka, versike), amit bármikor elő tud „kapni”, akár főzőcskézés közben is. Ilyenkor a gyerek figyelmét le tudná kötni, a mese mellett teret kapna az anyával való testközelség élménye, a hangja, gesztusai is és nem vágyódna a pusztán felszínes szórakoztatást biztosító filmes adaptációkra (vagy legalábbis nem olyan mértékben, mintha hiányozna az életéből ez a fajta élményforrás) [4:3].

Tehát a népmesék sokszínű lehetőséget kínálnak a pedagógiai gyakorlatban a teljes személyiség fejlesztésére. Holisztikus eszközként segítik a pedagógiai munkát. Olyan tudást közvetítenek, amelyek nemcsak az élet minőségét, de a kultúrába való belenevelődést, az identitást és a szocializációt is erősen meghatározzák.

II.2.2. A mese típusai műfajai szerint

A meséket különféle módon osztályozzák, műfajai szerint lehet:

a) *Varázs vagy tündérmese*

A *tündérmese* fogalmát ki más szavaival lehetne megfogalmazni, mint Vlagyimir Jakovlevics Propp mesekutató szavaival: „Varázs mesék olyan műfajú mesék, amelyek valamilyen kár vagy veszteség bevezetésével kezdődnek; vagy valami birtoklásának óhajával;

folytatódnak a hős otthonról való távozásával, segítőjével való találkozással, akitől mágikus tárgyakat kap melyek segítségével a keresés tárgyát megtalálja. A továbbiakban az ellenséggel való találkozása szerepel majd visszatérés és üldözés. Ez a kompozíció gyakran tovább bonyolódik. A hős már visszatérőben van, amikor testvérei szakadékba taszítják. Ezután mégis megérkezik, nehéz problémákon esik át, megnősül és király lesz vagy saját országában, vagy apósáéban. Ez a rövid kompozicionális mag, amely igen sok és nagyos sokféle szüzsé alapját képezi.” Tágabb értelmezésben mágikus vagy varázsmese [5:37].

A tündérek népi meseként a magyar kultúrkörben nem jellemzőek. Leginkább hasonló varázsmeseként ismert a csodás szépségű, természetfeletti lények "szépasszonyok" amelyek a Csallóközben és Székelyföldön jegyezték fel. Valamint megemlítenéd még a "hattyúlányok" motívuma, amely feltehetőleg görög mítosz eredetű. Új típusú tündérmesék, a 17–18. sz. Franciaországban jelent meg részben írói alkotásként (pl.: Mme D'Aulnoy, Perrault), amelyek aztán gyenge minőségű fordításként terjedtek el hazánkban. A leghíresebb magyar mű tündérmese a *Tündérszép Ilona és Árgyélus királyfi*.

Az angol *fairy tale* tündérmese megnevezés a magyar tündérmesénél jóval tágabb fogalom, gyakorlatilag minden klasszikus gyermek mesét magában foglal, függetlenül attól, hogy ténylegesen szerepelnek-e benne tündérek vagy nem.

b) Tanmese (fabula)

A *fabula* latin eredetű és azt jelenti, hogy *kitalált történet, mese*. Eredetileg prózában majd a 17. századtól La Fontaine munkásságát követően inkább verses formában megírt tanmesék, amelyben többé-kevésbé antropomorfizált állatok vagy ritkábban növények a főszereplők. Így embertől elvonatkoztatva segít megérteni valamilyen erkölcsi vagy vallási tanulságot. A tanmesék a népi bölcsességeket megjelenítő népmese kincset gazdagítják. Legrégibb emlékei a Kr. e. 2. évezredből, a sumer irodalomból maradtak fenn. Ismert az időszámításunk előtti 3. évezredből egy sumer mese: "Mese az okos és a kilenc buta farkasról". Ez a mese iskolai oktatást szolgálhatott és a 10-es számrendszerben végzett összeadásról és annak kommutatív voltáról ad át ismereteket a hallgatójának. Az indoiráni kultúrkör szanszkrit nyelvű állatmese-gyűjteménye, a *Pancsatantra* a II.-III. századból származik. Ennek perzsa közvetítéssel készített arab nyelvű változata *Kalīla wa Dimna*. Másik ismert arab tanmeseíró *Lokman* (arabul: *ناملق ملى كح*), akinek nevét a Korán 31. szurájja viseli. Az európai kultúrkörben a tanmesék fabulák megteremtőjének Aiszóposzt tekintik aki Phaedrus, Babriosz munkásságának köszönhetően vált aközépkori Európában közismertté. Az ókorban a fabulák nem tartoztak az irodalmi

művek körében inkább az alsóbb osztályok szórakoztatását erkölcsi nevelését, szolgálták. Magyarországon többek között Heltai Gáspár és Csokonai Vitéz Mihály írt tanmeséket [5:38].

c) Állatmese

Az állatmese nem más, mint minden olyan mese amelyben az állatok emberi tulajdonsággal rendelkeznek, úgy gondolkodnak, beszélnek, cselekszenek, de a mese emberi szereplőjében vagy a hallgatóban vagy a mesemondóban nem keltenek csoda érzetet. Gyökerei ősi mítoszokig nyúlnak vissza. Ezek a mesék kezdetben erkölcsi példázattal, bölcsellettal és oktató, tanító jelleggel bírtak. Ebben a mesetípusban a főhősnek nincsenek segítői. Az 1900-as években az állatmesék nem bölcselkedést vagy erkölcsi példázatot jelentettek, hanem gyakran tartalmaztak kritikát. Magyarországon, kezdeti oktató-tanító jellege miatt lett népszerű. Ekkortájt történetek, vasárnapi szentbeszéd, kalendáriumok, iskolai olvasókönyvek, prédikációk- és szólásgyűjtemények által kerültek a köztudatba. Minden népnek meg van a saját ősi meséi, mítoszai. Az afrikai népmesékben az állatokat a törzsfők irányítják. Az afrikai mesékben Afrikába előforduló számunkra egzotikus állatok a főhősök. (pl.: elefánt, krokodil, oroszlán leopárd) Az adott törzs szokásai, hagyománya, határozza meg az állat megítélését. Ezeknek az afrikai népmeséknek témája a nyers erő felett győző ész. Az Orosz állatmesékben a mesék általában az állatok tulajdonságait magyarázza és az állatok közötti viszonyról is írnak. A kelet-európai mesék mindkét nemzet állatmese témáiból vett át. A magyar állatmese kedvelt állatai a medve, róka, farkas, sün, a macska, kutya, ló, nyúl, egér, béka, oroszlán. Legkedveltebb téma ezeknél a mesetípusoknál (magyar állatmese) a farkas-róka, medve-róka szembeállítás, rivalizálás. A rivalizálás állatok és ember, ragadozó-táplálék állat, vadállat és haszonállat között zajlik. Az eredetet magyarázó állatmesék általában okokat és miérteket kutatnak. Erre példa legősibb konfliktus okának keresése, mint a kutya és a macska, macska és az egér viszálykodása. Általában a miért kérdésekre félig tréfás félig elfogadható magyarázatokat kapunk [5:39].

d) Tréfás mesék

Rövid humoros, vagy éppen gunyoros, ironikus hangulatú történet.

e) Hazugság vagy bolond mese

A *hazugság vagy bolond mese*, ahol hazugságok lódítások sorozata alakítja ki a mesét, aminek nincs is igazi egységes tartalma. legtöbbször a mesélő úgy adja elő mintha velesett volna meg a történet. Jellemzően verses formájú.

f) Formulamese

A *formulamesében* nem csak a tartalom hanem a mese formája is meghatározó.

g) Láncmese

A *láncmesében* úgy tűnik, véget nem érően folyik a történet újabb és újabb feltételek születnek a történet vezetésbe, amely akár végtelen is lehet ha a vége visszatér a kiinduló ponthoz.

h) Csalimese

A *csalimesében* a látszólag felépített történet hirtelen irányt vált vagy váratlan befejeződik egy nem várt csattanóval.

i) Novellamese

A középkorban jelenik meg és elrugaszkodva a mesei hagyományoktól a helyszín és a személyek pontosabban behatároltak, a mesék pedig realiztikusabbak, noha a történet világa továbbra is meseszerű marad [5:39-40].

II.3. A mese műfajának történeti alakulása

A *műmese* eredete az ókorba nyúlik vissza és az írásbeliség megjelenése tette lehetővé, hogy egy mese szerzőjének személye fennmaradjon. Az első feljegyzett művek között tartjuk számon Homérosznál *Kirké történetét*, illetve Hésziodosznál a *Sólyom és a csalogány meséjét*. Már ekkor megjelenik külön műfajként az ún. állat-tanmese is Aiszóposz, Avianus, Babriosz, Szimonidész és Phaedrus által [12:19].

Shakespeare egyes műveiben is megtalálható számos mesei elem. La Fontaine fabula meséi 1668. és 1694-ben jelentek meg és „száz felvonású drámának” nevezi el. A műmese a francia rokokó idején fejlődött külön műfajjává. Felvilágosult szalonokban a felnőtt nemesség szórakoztatására alakult ki többek között Charles Perrault, Mlle de l'Héritier, d'Aulnoy bárónő közreműködésével. A 17.–18. századi francia meseirodalomban jelentek meg a tündérek, mint meseszereplők. A romantika idején a műfaj visszanyúlt a népmesei gyökerekhez. E. T. A. Hoffmann meséi már filozófiai tartalmat is hordoztak. A 19. századtól pedig a Grimm fivérek által gyűjtött mesefeldolgozások adtak új löketet a meseírásnak. Oscar Wilde számos remekművet alkotott. Ebben az időben a mesék még mindig inkább a felnőtt hallgatósághoz szóltak. H. C. Andersen nyomán alakult át a műfaj gyermekirodalommá (magyarra először Szendrey Júlia fordította), de még az ő esetében is számos komorabb hangvételű, nem gyermekek számára készült mese született. Művei a biedermeier korszak egyik legszebb alkotásai. Figyelemre méltó Rudyard Kipling 1902-ben megjelent gyermekkönyve, a *Just So Stories for Little Children* (magyarul több különböző címen publikálták) is. Kipling egzotikus tapasztalatai alapján írt olyan meséket, amely egy népi jelenség, a magyarázó

eredet(*pourquoi*) mesék mintájára készült, így mesélve arról például, hogy lett hosszú ormánya az elefántnak. Az első kiadás illusztrációját az író maga készítette [12:19].

A magyar népmese olyan kincs múltunk keresésében, amelyet a mai napig nem aknáztunk ki. Gazdagsága, sokfélesége a világon egyedülálló. Tulajdonsága, hogy teljes tisztaságban tükrözi az ősi tudás áthagyományozott egyetemességét. A nép sokkal igazabban tudta a magyar történelmet, mint a krónikaírók. A magyar népmesékben kifejeződik az igazságba vetett hit, a játékoság, a csoda öröme, a kaland szeretete, szóval mindaz, ami az elbeszélésben gyönyörködtetni tudja az ismeretlen világokat ismerni áhító hallgatót [4:232].

Régi kódexeinkben (*Jókai Kódex, Döbrentei Kódex*) a mese még rejtvény értelemben szerepelt, mai értelemben csak 1733-ban bukkan fel. A XIX. század fordulóján a mese és a monda egymás mellett élt. A magyar mesevilág megmaradását erősen veszélyeztette a kor Európája divatos meséinek betörése, amely *Heltai Gáspár* és *Haller János* munkáiban jelenik meg. Erre ellenhatásként 1782-ben megjelenik a Magyar Hírmondó felhívása, amely arra szólítja fel olvasóit, hogy a külföldi példákban tanulva kezdjék gyűjteni a népköltészeti alkotásokat. Ennek hozományaként 1822-ben megjelenik az első magyar mesegyűjtemény Gaál György tollából - német nyelven. 1847-ben Henszlmann Imre a Kisfaludy Társaság ülésén megpróbálta rendszerezni a magyar népmesevilágot, majd Arany László 1867-ben a Kisfaludy Társaságban olvasta fel székfoglaló tanulmányát Magyar népmeséinkről címmel. E tett lavinát indítva el nemzeti lelkesedéstől fűtve egyre szaporodik azok száma, akik meglátták a magyar népmesevilág csodálatos értékeit és gyűjtötték azokat. Kálmány Lajos, Solymoss Sándor, Honti János, Katona Lajos, Borbély Mihály, Nagy Olga, Vő Gabriella, Faragó József, Szabó Judit, Katona Imre, Kibédi Varga Ádám, Vámos Ferenc - és még sorolhatnánk a neveket, akik a magyar mesevilág összegyűjtésében és feldolgozásában dolgoztak.

A magyar népmese legősibb, honfoglalás előtti, még belső-ázsiai gyökerű és sajátos műfaja a mitikus mese; ide sorolják a hősmesét, a tündérmesét és a varázsmesét.

A magyar népköltészet a világ leggazdagabb mesekincsével rendelkezik. Népmeséink hősei és alakjai az európai vallások egyikéhez sem tartoznak, természetfeletti lények; kalandjaik európai gondolkozással nem érthetők. Ősi mitikus elemeket és motívumokat tartalmaznak. A "távoli ország", az azon túl, nem egyszer az égbolt feletti vagy a földalatti világ csakis az "életfás"-gondolatkörrel magyarázható. Az ősi magyar mesékben szereplő "csodák" nem az egyéni képzelet teremtményei, hanem az évszázadok - évezredek - alatt megformált alkotások. A hősmesék csakis a belső-ázsiai táltos-világgal érthetők; ezek a hősök szabadítják ki a Napot, a Holdat, a csillagokat, az életadó vizet a sárkány hatalmából,

ők másszák meg az égigérő fát, és az ő okos, emberi nyelven beszélő lovuk vív táltospárbajt Tündér Ilona ménesének vezérménjével [4:236].

Az asszonyfonók, legénybandák, dohánycsomózók erős humorérzékű mulattatói tréfákkal, olykor realiztikus mesékkel keltettek harsogó nevetést. A gyermekeknek csupán a mesék egy kisebb csoportját, a gyermekmeséket mondták el.

A magyar népmese-műfaj megoszlásáról csak megközelítőleg lehet képet adni, mivel a lejegyzett meséknek csak mintegy fele jelent meg nyomtatásban.

A csoda a magyar népmesék legjelentősebb csoportjának, az úgynevezett *tündérmesék*nek értelmezője, végső elve, egyben mindennapos légköre és egyszerre elmaradhatatlan és megszokott, a magyar paraszti mesevilág legismertebb műfaja, mely az egész magyar mesekincs mintegy felét adja. Tündérmesének mondjuk a mitikus vagy valódi meséinknek azt a csoportját, amelyben tündérek változni tudó, csodás szépségű ember- és természetfeletti lények szerepelnek [4:242].

A népmesék másik jelentős csoportja az úgynevezett *tréfás mesék* néha kíméletlen humorral mulatnak a gyöngébb botladozásain, és ha a gonosz pórul jár, alaposan megkapja büntetését. Kemény, kegyetlen humor ez.

A *falucsúfoló* mesék csak 4,5 %-ban részesülnek a magyar népmesekincsben. Ezek a mesék és mondák között helyezkednek el, előfordul bennük természetfölötti elem is.

A *legendamesék* népi eredetűek, a többiek nagy része újabb keletű és nem népi gyökerű.

Az *állatmesék* viszonylag ritkák nálunk; ezek lehetnek többnyire hindu eredetű tanítómesék és európai eredetű állatmítosz témájúak.

A *hősmese* kis számban fordul elő népmeséink között.

A *novellamese* ritka nálunk; a XVI-XVII. században került a magyar néphagyományba. Nem ősi eredetű és távol áll a magyar gondolkozásmódtól.

A fentiekén kívül még néhány mesetípus létezik a magyarságnál, mint pl. az *ördögmese* [4:243].

Népmeséink fontos eleme az előadásmód és a hallgatóság. Fontos jellemzője a mesének a fokozás; a hős egyre nehezebb akadályokat küzd le. A magyar népmese kerüli a terjengős leírásokat és szerepelnek olyan sztereotípiák, amelynek a jelentését maga az előadó sem tudja (pl. Túl az Óperencián stb.) Népmeséink alapján rekonstruálható, hogy mitológiai világképünkben központi helyet foglal el az *égig érő fa*, amely jelképesen összeköti az eget és a földet, azaz az Isten felső és az emberek alsó világát, gyökerei pedig a földalatti világba nyúlnak.

Az *életfa* népmeséinkben - keleti örökségként - az élet egyik meghatározó jelképeként szerepel. A *Nap* mesebeli jelentése egészen különleges; a Rendet a Világosság szüli, a Világosságot a Nap, így a meseszó nyíltan vagy burkoltan mindig a Nap körül forog. A fény elrablása a nap- és holdfogyatkozás metaforája. A fény elrablásáról szóló mesék alaptípusa az *Égitestszabadító*. E mesékben sárkány, óriás, medve, tengeri szörny és az ördög a Napot, a Holdat és a csillagokat rabolja el.

A hagyományos mesemondó alkalmak (a hosszú téli esték, a fonó, a fosztás stb.) sajnos napjainkra szinte teljesen megszűntek. Ma már csak néhány olyan mesemondó él, aki a szájhagyományból ismert meséket mondja tovább, többségük a most megjelenő mesegyűjtemények meséit ismerteti [4:245-247].

II.4. A mese gyermekekre gyakorolt hatása

A mese a szép szavak, az ízes szavak birodalma. Az anya-ízű, az apa-ízű szavaké. E szavak és kifejezések igazi lélek-gazdagítók, lélek-építők, lélek-csiszolók és lélek-tisztítók. A meseélmény gazdagítja a gyermeki személyiséget, formálja az esztétikai, erkölcsi érzelmeket, fejleszti az értelmi képességeket, kibontakoztatja a gyermeki világképet és az anyanyelvi-kommunikációs képességeket, vagyis a mese nem csak oktat, nevel, hanem fejleszt, formál és gyógyít.

A mesék gazdagsága, változatossága, hossza, egyszerűsége vagy összetett cselekménye jól igazítható a gyermekek életkorához.

Az egyszerű verses mesék rövid mondatokból építkeznek, a rímek a maguk dinamikájával teszik mozgalmassá, és utánzásra késszé azokat. A gyermekek ezekben a mondókás, verses élményekben tapasztalják meg a ritmus, a szünet, a hangsúly, hanglejtés, hangerő szó-, és mondatformáló erejét, jelentését [10:97].

Az állat-mesék középpontjában a cselekvés áll, a beszédfejlődés, a szókincsfejlődés szempontjából ezekben az ige tölti be a vezető szerepet. Mindez abban a korban, amikor a mozgásfejlődés óriási változásokon megy keresztül, a gyermek mozgásával sokkal inkább ki tudja magát fejezni, mint beszédével. Optimális esetben e két szál együtt fut, megerősítve a fejlődés vonalait.

A népmesék a főhős életútját, életének eseményeit, egymásutániségát, történetének folyamatát vázolják fel. Élet-képeket mutatnak be, mely képek összekötésében a bontakozó fantázia tölt be jelentős szerepet. A mese nyomán kialakuló belső képek „tápanyagot” adnak a rajzi meséléshez, a történet-szövéshöz [10:97].

A történetmesélés, a fogalmazás, a meseírás (az iskolában is) csak akkor öröm egy gyermek számára, ha korán megtapasztalja a mesében a szó nyomán kialakuló saját képek megformálásának mozgalmasságát, színességét, változtathatóságát, az új elemek beépíthetőségét, a történések egymásutánosságát, ívét, folyamatát. Mindez óriási mértékben fejleszti a figyelmet, a koncentrációs képességet, a fantáziát, a kreativitást, a gondolkodást, egy szóval, az egész személyiséget. De legfőbb hozadéka mégis, hogy együtt lehetünk másokkal, a mesélő közelében, szeretetében. A mese így válik való életté [10:98].

Soha életében nem tanul többet az ember, mint első életéveiben. Ha egy kisgyerek belemerül egy történetbe, vagy kedvesen elmondott versbe, egy dalba, ugyanolyan intenzitással mozog belső világában, mint azelőtt a játékban, és fejleszti azokat a szerveit, melyekre lelki életében van szüksége: bizalmát a jó erejében, bátorságot, szomorúságot, félelmet, csodálkozást, a gyönyörűség örömét, fantáziát és moralitást, emberek és dolgok mértékét, ítélő- és megfigyelőképességet. Ezek mellé az odaadás képessége nő ki az odafigyelni, hallgatni tudásból, és mindenekelőtt a képekben élni tudás, olyan képeken keresztül, amelyeket a nyelv hív elő.

A mesemondás, a mesehallgatás fontos kapcsolatépítő eszköz a pedagógiában, jótékonyan hat az interakciókra és a közösségi életre. A mesehallgatáskor életbe lépő szimultán kettőstudat örömforrás: feszültségteremtő, feszültséghordozó és feszültségelvezető (Méreai – V. Binet 1970). A mesékbe belefeledkező gyermek aktívan mozgósítja emotív és kognitív képességeit. Gondolkodási műveleteket végez: összehasonlít, analizál, szintetizál, ítéleteket alkot, következtet, általánosít. A meseszövegek megalapozzák idő- és térszemléletének kialakulását, megerősítik a távolság, az irány, a nagyság és a forma észlelését. A szinkretikus sémák, a szóingerek aktivizálják előzőleg szerzett ismereteit, emlékképeit, képzetait. Az emléktanyag újra feltöltődik feszültséggel, és újra hat. A mesét hallgató gyermek gondolkodása, ismeretrendszere az esztétikai élmények, a katarzis hatására bővül és megszilárdul [10:98].

A meseélmény gazdagítja a gyermeki személyiséget, formálja az esztétikai, erkölcsi érzelmeket, fejleszti az értelmi képességeket, kibontakoztatja a gyermeki világgépet és az anyanyelvi-kommunikációs képességeket. A gyermekek a beszéd talán legváltozatosabb kelléktárát sajátíthatják el a népmesékből. A mesetudat és az empatikus képességek révén megjegyzi a mese jellegzetes nyelvi fordulatait, mondatpaneljeit, szövegrészleteit. Az utánzásos tanulás útján később ezek megjelennek a beszédben, a legkülönbözőbb kommunikációs helyzetekben és tevékenységekben.

A mese mintát szolgált az árnyalt stílusra, a párbeszédre, a tömör mondatalkotásra. Hatása maradandó a szókincs gyarapításában, a kifejezőkészség fejlődésében, a nyelvi illetan alakulásában. A gyermek számtalan kommunikációs kifejezőeszközt sajátíthat el a népmesékkal való találkozásokkor [10:98-99]:

- a legkülönbélebb ragozott szóalakokat, például: ostorpattogással, palotához, lélekszakadva, ügyesen, kérni stb.

- változatos igéket, például: eliszkoltam, körülkémelet, lezúdult, torzsalkodik stb.

- erkölcsi fogalmak szóbeli kifejezéseit, például: igazságosság, becsületesség, jószívűség, kapzsiság, irigység stb.

- mellékneveket, különösen jelzői funkcióban, például: ravaszdi róka, bő bugyogó, égő kemence, kurta farkú, gonosz boszorkány stb.

- időhatározókat, például: alighogy megvirradt, dél felé járt, telt múlt az idő stb.

- helyhatározókat, például: üveghegyen innen, ahol a kurta farkú malac túr stb.

- különleges mód és állapothatározókat, például: lélekszakadva, alázatosan stb.

- hangutánzó, hangulatfestő szavakat, például: nyikorgott, kukorékol, zsörtölődik, megszeppen, köhintett, kuksol, szimatol stb.

- indulatszavakat, például: Jaj, de szép volt!; Ej, de megéheztem!; No, hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem!; stb.

- szóismétléseket, ikerszókat, például: nőttön-nőtt, főtt-fortyogott, hanyatt-homlok, illeg-billeg, icinke-picinke, ki-kimentek, ügyyel-bajjal, sírás-rívás, immel-ámmal, fussunk-fussunk stb.

- népies-régies kifejezéseket, például: megneszelte, török császár, sajtár, strázsa, kemence, vasvillatarisznya, kincseskamra, szolgáló, temérdek, ágrólszakadt, apámuram stb.

- népi szólásokat, például: Hát téged mi szél vetett ide?, Szegény embert még az ág is húzza, Szedjük a sátorfánkat!, Alig tudtam egerutat nyerni stb.

- állandó jelzőket, például: rút boszorkány, szegény asszony, hamuba sült pogácsa, kurta farkú stb.

- változatos mondatfajtákat: kérdések, felkiáltások, felszólítások, kívánságok stb.

- népmesei sztereotípiákat, például: Ment, ment mendegélt; Nem kellett kétszer mondani a dolgot; Kőd előttem köd utánam; stb.

- népmesei hasonlatokat, módhatározói mellékmondatokat, például: akkora volt, mint a hüvelykujjam; úgy tömték magukba az ételt, mintha három hónapja nem ettek volna; stb.

– kifejező (beszéd), játékos neveket, például: Fehérlófia, Fanyűvő, Málészáj, Hüvelyk Matyi, Borsszemvitéz, Babszem Jankó stb.

– udvariassági formulákat (megszólítások, köszönések), például: Jó napot öreganyám!; Fogadj isten édes öcsém!; stb.

– helyes kapcsolatteremtésre figyelmeztető mesei tanácsokat, például: Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál!; Jótett helyébe jót várj!; stb.

Bettelheim szerint a mese gyógyító hatást gyakorol a gyerekekre. A pszichoanalitikusok közül Freud hívta fel a figyelmet arra, hogy minden gyerek lelkében, tudatalattijában olyan belső konfliktusok dúlnak, amikkel meg kell birkóznuk (ilyenek lehetnek a szülei iránt táplált ambivalens érzések is). A mese révén a gyerekek sikerül megtalálni saját problémáira a megoldást, mivel ezek a történetek nem valóságűek, hanem a belső folyamatok lejátszódásáról közölnek fontos információkat.

A népmeséket gyakran éri az a vád, hogy ijesztő figurái, kegyetlen, vad történései a gyerekekben félelmet kelthetnek. Ezek a vadságok, kegyetlenségek azonban nem idegenek a gyermeki lélektől. Ha a gyerek fél egy mesétől, általában nem a nekünk is ijesztőnek tűnő alakoktól, eseményektől fél, hanem attól, amit a mese szimbolizál. Ha egy mese különösen erős félelmet vált ki, ez többnyire annak a jele, hogy a gyereket a mese tárgyát képező konfliktus valamilyen oknál fogva olyan mélyen érinti, hogy még ebben az áttételes formában sem bír vele konfrontálódni. Természetesen szó sincs róla, hogy ilyenkor a mesét erőltetni kellene, a gyerek maga tudja a legjobban, hogy teherbírása milyen, hogy mikor mit és mennyit igényel a mese által megfogalmazott gondolatokból. De jó tudni, hogy a mese által kiváltott félelem valójában belülről jön. És még az sem biztos, hogy tényleg nehezebb a gyerekeknek, ha alakatlan, kavargó szorongása egy mesealakban ölt testet, mintha csak a tárgytalanul lebegő szorongást kell elviselnie [13:4].

Stiblar Erika, magyar pszichológus szerint, a népmeséknek, a szórakoztatáson és a játékban való szerepükön túl típusuktól függően van olyan többlettartalmuk, melynek lélektanilag is nagy jelentősége van. A mese lehetséges lélektani funkciói:

- Feszültségcsökkentés vágyteljesítés és humoron keresztül
- Nevelési célok megvalósítása – tanulságok, információk átadása által
  - Önismeret növelése, problémamegoldás javítása – új lehetőségek és megoldásmódok felvetésével
  - Személyiségfejlesztés – archaikus problémahelyzeteket érintve megoldásokat kínál, lelki fejlődés-utakat ír le.

A népmesék a kontrasztos, hihetetlen eseményekkel, szereplőkkel, a határtalan lehetőségek világának csábításával alkalmassá teszik a lelket arra, hogy megnyíljon az új lehetőségek, ismeretek előtt és hogy elég erős és bátor legyen szembesülni és befogadni az újat. Mindezt természetesen csak akkor, ha megfelelő módon kerülnek a hallgatóval kapcsolatba.

A mese, mint lélektani lehetőség, csak akkor él az ember számára, ha alkalma van dolgozni vele. A szimbólumokat saját maga számára megtalálni, a mese személyes üzenetét meghallani és feldolgozni, időre van szüksége a hallgatónak. Ezért fontos a mese dinamikája – hosszúsága, az ismétlődések, és a hallgató érzése, hogy bátran utazhat az elvarázsolt világban, mert tudja, hol lesz a vége.

II.4.1. A mese, mint érzelmi intelligencia fejlesztő eszköz

A mesei csoda megkérdőjelezhetetlen elfogadása a gyermek mágikus világvképében gyökerezik. A mese pontosan azon a nyelven szólítja meg őt, amelyen maga is gondolkodik: felnagyítja a dolgokat, szereplői szélsőségesek, és bármilyen vágy teljesülése lehetséges ebben a keretben. A mese szélsőséges és leegyszerűsített szituációkat mutat, melyek nagyon könnyen átláthatók [23:44].

A gyermeki hit alapja, hogy a világban rend van, és ha az egyensúly meg is bomlik, a harmónia helyreáll. Ugyanez történik a mesében is: a jó végkifejlet bejósolható, a feszültséget az előre nem látható események adják, így válik a mese feszültségteremtővé és feszültséglevezetővé egyben [23:44].

A mesei optimista világvkép és a gyermek vágyai egymásra rímelnak, a mesei vágyteljesülést nem akadályozzák sem természeti törvények, sem időbeli vagy térbeli korlátok. Minden lehetséges, mindenné át lehet változni. Ugyancsak közös motívum az ellentétek kedvelése, az ismétlések, a veszély és a menekülés motívuma, a kompenzálás, valamint a vágy teljesülés. A mesei világban minden rendben van, és a gyermek ugyanerre vágyik a saját életében is: egyértelmű és kiszámítható dolgokra [23:44].

A mesei kettős tudat a gyermeki játékban is megjelenik. A játék és a mese segítségével a gyermek átalakíthatja a valóságot, és annyit épít be a világból a saját személyiségébe, amennyire pillanatnyilag szüksége van. Míg a mesében a feszültség levezetése a képzeletben történik, és a mozgás akadályozott, addig a játékban a cselekvés a feszültséglevezető. A játék cselekvő, utánzó, a mese passzív, képzeletbeli beleélést kíván, a játékot csinálja, a mesét

hallgatja a gyermek. A meseélmény során a gyermek tudja, hogy mindaz, ami a mesetörténetben zajlik, irreális, mégsem kételkedik benne [23:46].

Az érzelmi intelligencia fejlesztésének szükségessége nem volt mindig egyértelmű, a különböző korokban mást és mást gondoltak erről, összhangban az éppen uralkodó gyermekképpel és nevelési elvekkel. Egy szülő, amennyiben gyermeke érzelmi intelligenciáját szeretné fejleszteni, elsősorban maga kell hogy tanulóvá váljon ebben a folyamatban [23:216].

Az EQ fejlesztésének folyamatában a mese alapvetően fontos szerepet tölt be. A gyermek számára félelmetes élmény, hogy akarata nem elég erős a felnőttek tilalmainak, korlátainak legyőzéséhez, és roppant nehéz számára annak az elviselése is, hogy időnként épp azok iránt érez haragot, akiket a legjobban szeret - és akiknek a legjobban ki van szolgáltatva. A mese a gyermek lelkivilágát testesíti meg, segít különválasztani egymásnak ellentmondó érzéseit. Éppen ezért végtelenül megnyugtató, ha megzabolázatlan indulatait belevetítheti a mese negatív szereplőibe. A mesék által megtanulja, hogy MINDEN érzése a személyiségének része, és azt is, hogy ezek megfékezhetők, kezelhetők, irányíthatók [23:265].

A hagyományos hindu orvoslásban a lelki zavarokat mesékkel gyógyították: egy olyan mesét adtak a betegnek meditáció céljából, amelyben megfogalmazódtak problémái, ezáltal megtalálhatta szenvedése okát és a megoldást is. Bár a mese tartalmának látszólag semmi köze nem volt a beteg hétköznapi életéhez, valójában mégis az övéhez hasonló belső folyamatokról, érzelmekről szólt [23:266].

A neves svájci pszichoterapeuta, Verena Kast szerint a mesei képek mindig többre tegezők. Minél meseszerűbb egy kép, annál nehezebb egyértelmű jelentést rendelni hozzá. A mese olyan, akár egy tükör - azt látjuk meg benne, amit lelkünkben hordozunk, ezért egy mesét az adott lelki szükségletünknek megfelelően mindig más és más módon értelmezhetünk. Emiatt soha nem szabad magyarázni a mesét - hagyni kell, hogy érzelmi szinten fejtse ki hatását. A nyilvánvaló tanító szándék hatására pont a lényeg sikkad el, szertefoszlik, elillan a varázslat [23:266].

A mesehős, akivel a gyermek azonosul, és aki példaképpé válhat számára, épp azokat a problémákat képes megoldani, amelyekkel a gyermek is küzd, ezáltal mintát ad az érzelmi fejlődésre is. A mesehősöktől megtanulhatjuk a „lassan sietés” művészetét, azt, hogy a fejlődés nem gyors és egyenletes folyamat, és hogy teljes odafigyeléssel könnyebben célhoz érhetünk, mint türelmetlen kapkodással. A főhős példáján keresztül azt is megtapasztalhatjuk, hogyan kezelhetjük frusztrációnkat, hogy mit jelent fejlődésünk útján az önfegyelem és az altruizmus [23:269].

A tündérmesékben a csoda része a metamorfózis, az átalakulás, a változás, ami szükségszerű, ha problémákat szeretnénk megoldani. A meséi optimista életfilozófia is ezt példázza, rámutatva arra, hogy a nehézségek átmenetiek, tehát érdemes küzdeni, bizakodni. A mese az életigenlés himnusza, ami arra biztat bennünket, hogy ne adjuk fel, bátran szálljunk szembe az akadályokkal, a megpróbáltatásokat pedig fejlődési feladatoknak tekintjük [23:270].

Az Omuskego Cree törzs tagjai úgy készítik fel a fiatal generációt a túlélésre, hogy tapasztalataikat történetek formájában mesélik el, és ahogy nőnek a gyermekek, velük együtt változnak a történetek is - ezeket ugyanis mindig másként mesélik el, rugalmasan változtatva a narratívát. Vagyis a gondolkodásmódot teszik rugalmassá, ami által a felnövekvő ifjú generáció az életben is képes lesz rugalmasan viselkedni. A történetek élni segítenek, állítja a törzs vénje [23:271].

Egyes történetek akár tudatmódosító hatással is rendelkeznek, amelyek hipnózisszerű állapotot, történehallgatási transzot képesek létrehozni. A merev tekintet, a kiüresedett nézés, a kitágult pupilla és a mély légzés mind ennek az állapotnak a jellegzetességei. A mese érzelmi hatásának kiváltásához a mesélő ugyanolyan fontos, mint a mese, mert a nonverbális kommunikáció és a tonalitás segítségével sokkal többet elmondhatunk, mint pusztán a történet cselekményét. A gesztusok, a testtartás, a mimika elősegítik a hallgató befelé fordulását, empátiája és képzelőereje aktiválását. A mesehallgatás során a bal agyféltekében dolgozzuk fel a történet verbális tartalmát, a jobb agyféltekében pedig a mélyebb jelentéseket, a metaforákat, a hang érzelmi színezetét, az arckifejezéseket. Így a történehallgatás során a két agyfélteke működése nyújtja a teljes átélést, mivel egyszerre lépnek működésbe az intellektuális és az érzelmi funkciók [23:274].

A mesék a lélek mélyén, a múltban gyökereznek. a mese egy forrás, lehetőség olyan folyamatok követésére, megélésére, tanulására is, melyek a tudattalan mélyével kapcsolatosak, és hozzátartoznak életünkhöz.

A mese lehetséges lélektani funkciói:

- feszültségcsökkentés, vágyteljesítés a humoron keresztül,
- nevelési célok megvalósítása tanulságok, információk átadása által,
- önismeret növelése, problémamegoldás új lehetőségek és megoldásmódok
- felvetésével,
- személyiségfejlesztés,
- archaikus problémahelyzeteket érintve megoldást kínál,
- lelki fejlődés-utakat ír le.

A mese lehetőség, szimbolikus formában hordoz üzeneteket, szórakoztat, nevel, tanít, gyakorlati tapasztalatokat rejt, a mesehős példáján keresztül útmutatást ad, hogyan lehet és kell helytállni nehéz helyzetekben, kikapcsolja a hallgatóságot a mindennapok gondjából, olyan világba visz, ahol a hősök, események nem mindennapiak. A mesében a legbecsületesebb törvények uralkodnak: a jó mindig elnyeri jutalmát, a szegény, vagy a legkisebb a győzelmével nem él vissza, hanem segít szülein; rossz testvéreinek megbocsát. A mesehősöket az igazság törvényei vezérlik; titokzatos természetfeletti segítséget kapnak (táltos ló, varázsgyűrű, legyőzhetetlen kard, vezényszóra integető bot), problémái megoldódnak.

A magyar népmeséknek több mint a fele tündérmese (ennek ellenére tündérek igen ritkán szerepelnek benne). A jó tündérmese tartalmazza azokat a konfliktusokat is, amelyekkel az óvodás korosztály küszködik. A mese hőse a „legkisebb”, a kiszolgáltatott (néha lebecsült és megalázott).

II.4.2. A mese, mint erkölcsfejlesztő eszköz

Az erkölcs fogalmának meghatározása, szerepe az egyén és közösségek életében, már az ókortól kezdődően foglalkoztatta a filozófusokat, különböző területekben járatos gondolkodókat. „*Erkölcs nélkül nincs ember:*” – mondja Seneca, a római filozófus, és ehhez hasonló megállapítások sorát tudnánk felidézni.

Az erkölcs a gyermek másokkal, valamint a társadalommal szembeni viselkedésére, magatartására vonatkozik. Olyan törvényeket és szabályokat tartalmaz, amelyet mindenkinek kötelessége betartani. Emellett azt is meg kell különböztetnie, hogy mi a helyes és mi a helytelen. Az erkölcs áthatja a társadalom minden területét: az erkölcs mindenütt „jelen van”.

Erkölcsei fejlődéséhez szűkebb és tágabb környezeti hatásokra (család, iskola, kortárs csoportok) van szükség. Ezek tudatos és spontán hatások egyaránt, ugyanakkor az erkölcsi fejlődés tempóját az életkori sajátosságok és egyéni fejlettség is befolyásolja. Ahhoz, hogy a jót és a rosszat ne keverjük össze, az erkölcs tartalmát és társadalmi viszonyok egészéhez kell viszonyítanunk. Az erkölcsi értékek mindig valamilyen társadalmi szükségletet elégítenek ki. S amilyenek egy történelmi kor társadalmi feladatai, szükségletei – többé – kevésbé olyanok lesznek az adott korban ható erkölcsi normák, követelmények, s ezekre épülő emberi viselkedési formák is [22:5].

Az erkölcsi neveléssel tehát az a célunk, hogy neveltjeink képessé váljanak kiművelt értelemmel felfedezni az erkölcsi igazságot. Tudjanak különbséget tenni a pillanatnyi érdekek

és a tényleges értékek között. Csak akkor tudjuk szocialista szellemben nevelni a gyerekeket, ha következetesen érvényesítjük a belső fejlődésüket legjobban elősegítő hatásrendszert. Arra kell tehát ügyelnünk, hogy a külső hatásokat hogyan fogadja el, hogyan épülnek be személyiségébe az életkornak megfelelő erkölcsi tulajdonságok.

Az erkölcsiség fejlődése tehát szoros összefüggésben van az értelem fejlődésével. A lelkiismeret az a gyakorlati ítélet, benső szózat, mellyel a „jó” és „rossz”, a „szabad” és „nem szabad”, a „helyes” és „helytelen” fogalmait közvetlenül alkalmazzuk saját cselekvéseinkre, még pedig megfellebbezhetetlen (alanyi) érvényességgel. A lelkiismeret első nyomai már a 2. életévben jelentkezhetnek és fokozatosan fejlődnek tovább az első és második gyermekkor folyamán. A gyermek erkölcsisége a második gyermekkor folyamán, minden személyessége mellett is általában tekintélyi erkölcsiségnek nevezhető.

A helyes erkölcsi döntések az érzelmek mozgósítása esetén születnek meg. Ahhoz, hogy a jó erkölcsi döntéseket előidézzük, az érzelmeket is karban kell tartani. Azaz az erkölcsi nevelés csakis az *érzelmekre hatva* lehet eredményes. Az érzelmeket tanítani nem lehet, csak keletkeztetni és fejleszteni. Forrásuk az *élőszó*, a *tanulás*, a megélt *tapasztalat (élmény)*, és a *gyakorlás*, a tevőlegesség. Mindehhez a mesék, didaktikai játékok, feladatok állnak eszközként a pedagógusok rendelkezésére [21:12].

A mese - mint minden műalkotás - sokrétű, gazdag, mély értelmű. Jelentései alapos vizsgálódással is csak lassanként, fokozatosan tárulnak fel. A mesék elvarázsolnak. Követeik a gyerekeknek úgy kínálnak megoldásokat, hogy azok kimondatlanok maradnak. A fantázián múlik, hogy a mese tartalmait a befogadó hogyan vonatkoztatja magára. Így válhatnak a mesék a gyerekek szabadságát megtartva a megismerésben és tájékozódásban életsegítségé. A mesék a helyzeteket leegyszerűsítik, alakjaik világosan megrajzoltak. Típusokat alkotnak, polarizálnak: a személyek vagy jók, vagy gonoszak, olyan egyértelműséggel, ahogy a valóságban nem fordul elő, bár ez a gyerekek számára még nem felismerhető és átlátható.

A mese – az egyszerű állatmesétől a nagy tündérmeséig – a kisgyermek érzelmi-értelmi és etikai fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője. A mindennapi mesélés a kisgyermek mentális higiéniájának elmaradhatatlan eleme. A mese erkölcsi nevelőereje nem valamiféle tanulság levonásában nyilvánul meg. Ellenkezőleg, ez csak lerontja hatását. A mese a hőssel való azonosulásra készítet, miközben a hallgatót bevonja rohanó cselekményébe, s így teszi érzelmileg átélhetővé az erkölcsi, etikai összefüggéseket. A belső képteremtés az olvasás igazi előiskolája. A későbbiekben az lesz majd valódi olvasóvá, akit a mesék bevezettek a belső képek adta örömeik és vigasztalás, indulati feloldás és azonosulás világába. A mese érzelmi feszültséget old, önismeretre és emberismeretre nevel és a

legnemesebb erkölcsi érzelmeket erősíti. A mesék erkölcsi törvényei szigorúak, igazságosak, ellentmondást nem tűrően igazítják helyre a kizökkent valóságos emberi világ igazságtalanságát. A népmesékben a jó tettért jó jár, az adott szót meg kell tartani, mindenben az érdem (az erő, az ügyesség, jóság, szépség) számít, a vándorlót be kell fogadni, az éhezőt megvendégelni, a gyengébbel lovagiasan bánni, a végakaratot teljesíteni kell.

A mesék hosszú, összetett mondatait is 5-6 éves kortól már szinte minden kisgyermek megérti. Életfeladatokat, megküzdési módokat, gondolkodási mintákat, érzéseket, erkölcsi tartást közvetítenek. A szép szavak, árnyalt kifejezések, metaforák, szimbólumok tárházai ezek a mesék, melyek beépülnek a mindennapi kifejezések közé [10:96-97].

A meseélmény gazdagítja a gyermeki személyiséget, formálja az esztétikai, erkölcsi érzelmeket, fejleszti az értelmi képességeket, kibontakoztatja a gyermeki világgépet és az anyanyelvi-kommunikációs képességeket.

A mesék erkölcsi nevelő hatása mélyen átjárja a személyiséget. A meséken keresztül ismeri meg saját gyökereit, kultúráját. Olyan értékeket közvetít a gyermek számára, amelyekből egész élete során építkezni tud, utat mutat, hogyan fedezze fel identitását, hogyan találja meg helyét az életben. Csak az a gyermek és fiatal tud felnőve, ma változatosan kommunikálni, aki beszédében alkalmazni tudja a népköltészetből, népmesékből megtanult szófordulatokat, jellegzetes mondatokat.

A mesék tanítását 10 pontban foglalhatjuk össze, az erkölcsi példáját illetően:

1. Ne szólj, ne hallj, ne láss... - vagyis ne kifelé fordulj, hanem lelked mélyére tekints, ott keresd az isteni emlékmagot magadban, óvakodj az érzéki örömeiktől.

2. Egy életem, egy halálom, uram, király megpróbálom... - nem latolgat, belevág.

3. Kiállod a hétpróbát? - a próbatételek sora egy álló életen át tart.

4. Három a magyar igazság. - A három a magyarok száma, amely a tökéletes kilences számnak gyakorlati megközelítést ad.

5. A magyar mesék ismerik a megváltás gondolatát. - Jézus megváltó szerepét a meséken át lehet legeredményesebben megközelíteni.

6. A legsötétebb erdő közepén is pislákol egy kicsi fény... – Minden rosszban van valami jó.

7. A halállal meg kell ismerkedni, a mesék a halált emberi eszköztárral mutatják be, nem idegen az senkitől.

8. Segítség adatik. - Mindig akad segítő. Igenis, tudjon a gyermek elfogadni segítséget és ne restelljen kérdezni és tanácsot kérni, s adni is.

9. Lelki keresztapa, keresztanya választás. - A kamaszkor legmélyebb kríziseiből is kísérik a fiatal lelkeket.

10. A mese néha nem praktikus, hanem tiszteli a szakrális (isteni, természetfeletti) értékrendet [21:24].

A mese – az egyszerű állatmesétől a nagy tündérmeséig – a kisgyermek érzelmi-értelmi és etikai fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője. A mindennapi mesélés a kisgyermek mentális higiéniájának elmaradhatatlan eleme. A mese erkölcsi nevelőereje nem valamiféle tanulság levonásában nyilvánul meg. Ellenkezőleg, ez csak lerontja hatását. A mese a hőssel való azonosulásra készítet, miközben a hallgatót bevonja rohanó cselekményébe, s így teszi érzelmileg átélhetővé az erkölcsi, etikai összefüggéseket. A belső képteremtés az olvasás igazi előiskolája. A későbbiekben az lesz majd valódi olvasóvá, akit a mesék bevezettek a belső képek adta örömök és vigasztalás, indulati feloldás és azonosulás világába.

II.5. Magyar meseírók

A magyar műmese története azzal kezdődött, hogy 1817-ben jelentek meg *Vitkovics Mihály* meséi, melyeket egészen Aiszóposz szellemében írt. Szintúgy *Czuczor Gergely* is. *Greguss Ágoston* kisebb gyermekek számára írt meséit 1885-ben adta ki *Képes mesék* címén. Jelentős *Fáy András munkássága*, aki közel 700 rövid történetet írt.

Az *Én Újságom* gyermeklapnak *Benedek Elek* mellett *Sebők Zsigmond* (1861-1916) volt az egyik főmunkatársa. *Sebők Zsigmond* 1909-ben *Jó Pajtás* címmel új gyermekújságot alapított. 1916-ig, haláláig szerkesztette a *Jó Pajtást*, amely igazi újságnak számított, mert az időszerű eseményekről is beszámolt a gyerekeknek. Lapjában képtörténeteket is megjelentetett, amelyeknek tréfás, rövid szövegét maga írta. Majd minden számban szereplő mókás sorozatának főhőse Kujon és Kaján, a két bohóc volt.

A legnagyobb sikert elért mese sorozatának főhőse, Mackó tekintetes úr, később Dörmögő Dömötör, a híres "máramarosi erdőbirtokos és méztermelő"[5:106].

Gyermekkönyveinek külön értéke szép magyar nyelve. Sok nyelvi ötlettel, leleményességgel írja műveit, stílusa közvetlen és sajátosan meleg hangú. Gyermekkönyvei a modern gyermekirodalom jellemző jegyeinek hordozói. Munkásságával megvalósítja *Benedek Elek* törekvéseit. Hatása a mai gyermekirodalomban is érezhető.

Az *Én Újságom* másik kitűnő szerkesztője *Pósa Lajos* (1850-1914) meglehetősen naiv és erőtlen költői tehetség volt. *Pósa Lajos* nagy gonddal és alaposággal szerkesztette az

Én Újságomat. A hetenként 16 lapon megjelenő gyermeklaphoz jó írói gárdát szervezett, s a világirodalom legjobb gyermekirodalmi alkotásait is lefordította és közölte. Szerkesztési elveiben figyelembe vette a gyermekek irodalmi érdeklődését. Az *Én Újságom* egyes számait az életkori sajátosságok figyelembevételével, egyszer gyermekirodalmi anyaggal a 3-10 éveseknek, másszor ifjúsági irodalommal, a serdülőknek jelentette meg [5:106].

A gyermekújságot igen változatos tartalommal szerkesztette. Közölt gyermekregényeket, meséket, elbeszéléseket, verseket. Voltak minden számban szereplő tréfás hősei (Lekvár Peti és Misi), állandó rovatai: ismeretterjesztő, humoros, rejtvény, szerkesztői üzenetek.

Pósa Lajos összes gyermekversei 1905-ben jelentek meg öt kötetben. Legértékesebbek verses-népmese feldolgozásai, amelyekben *Arany László* és *Benedek Elek* gyűjtésének legszebb magyar népmeséit dolgozta fel.

Az állatmeséknek ez a formai megjelenítése a század elején újdonságként hatott.

Móricz Zsigmond gazdag és sokrétű írói pályáját újságíróskodással kezdte. Első - gyermekeknek is szóló - írásai 1899-től jelentek meg a *Debreceni Ellenőr* c. lapban [5:76].

1900-ben került fel Pestre. Tanulmányai, bírálati ebben az időben különböző lapokban szétszórtan jelentek meg. Az *Uránia* c. folyóiratban, egy történelmi témájú ifjúsági regényről írt bírálatában, a gyermekirodalom fontos szerepéről, feladatáról, stílusáról, érdekes összefoglalást ad: "Gyermekeknek írni, a zsendülő, üde, naiv gyermek szívvilágát, lelki életét megragadni, fölemelni s nevelni, az ő érzelmi és értelmi alaptermészetéhez illő irodalmi művel: szép és magas cél; de csak olyan író éri el, aki ezen a téren éppúgy teremteni tud, mint ahogy teremteni kell művet a felnőtt számára... nehéz az író munkája: Ne ő szálljon le a gyermekekhez, hanem azt emelje föl magához... aki gyermekeknek ír, legyen mindig előtte annak az okos, érdeklődő, szép kisfiúnak az arca, csillogó nagy kerek szeme, akinek ír...".

Móricz Zsigmond 1903-ban *Az újság* c. napilap munkatársa lett. A gyermekrovatnál dolgozott, ahol a rovatvezető, Páris Pál, eleinte Nagyapó üzeneteit írta Móriczcal. Az első verses állatmeséje *A póruljárt farkas* 1904-ben jelent meg *Az újság* 10. számában, s ezt követően még 11 mesét közöltek tőle ebben az évben.

Móricz meséinek klasszikus szépsége ma is tökéletesen érvényesül. A török és a tehének(1970) c. kötetben megjelent meséiben minden megvan ami korszerű, a képzeletmozgás, a játékosság, a groteszkség, a móriczi művészettel életre keltett mese. *Móricz Zsigmond* verses népmese feldolgozásaival "iskolát" teremtett a magyar gyermekirodalomban [5:76].

Sokrétű gyermekirodalmi munkássága során különféle írásokat jelentetett meg. Találós kérdéseket, rejtvényeket is olvashatunk tőle a korabeli gyermekújságokban, a lapok gyermekrovatóiban.

A mesék mellett maradandó értékűek a gyermekekről írt elbeszélései, amik a legkülönbözőbb hangvételűek. Elbeszélései nyomán születik meg első gyermekregénye: *A magyar tengeren* (1908), mely *Az újságban* jelent meg folytatásokban. A regényes önvallomás gyermekkori emlékek, élmények felfedése.

A gyermekirodalom határainak kitágulásával *Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig* (1920) c. pszichológiai regénye is a gyermekek, az ifjúság kezébe került. Ez a tény is világosan utal a gyermekirodalom és az irodalom szerves kapcsolatára. A klasszikus és rendkívül népszerű regény, nem a mai valóságról szól, hanem másfajta erkölcsökről, másfajta életmódról. Alapvető művészi értéket ad ez a műnek és azt a klasszicitást, amely elmúlhatatlanná teszi a magyar irodalomban [5:78].

Móra Ferenc gyermekirodalmi munkássága népköltészeti ihletésű verses mesével indult. *Az aranyszőrű bárány* (1903) c. művével átütő sikert aratott. A népmesei elemeket szelídséggel itatja át, s nem tréfászóval, hanem kedves, mosolygós humorral érvényesíti saját mondanivalóját, amelyet a *Kincskereső kisködmönben* úgy fogalmazott meg: "A szeretet az élet". A didergő király c. makáma (rímes próza) formában írt, népmesei hatású meséjében is ezt a mondanivalót bontakoztatja ki a cselekményből.

Móra meséinek többsége nem népmese! ihletésű. Gyermekkori emlékeiből, természetélményéből, az állatokhoz való vonzódásából számtalan mesét írt [5:79].

Móra meseírói ereje és egyénisége a legtökéletesebben humoros állatmeséiben bontakozott ki. *Móra* meséi többségükben nem satirikus jellegűek, a hősök jellemzése sem karikatúrisztikus. Kedves, pasztellszínekkel rajzolt mesei figurák, akiknek játékosságában cselekedeteik mögött - mintegy mondanivalóként - az okos életszeretet, az életrevalóság elismerésének gondolata húzódik meg.

Móra - kislányáról - Pankáról és unokájáról, a "vademberről", számtalan kedves, derűs történetet írt. Elbeszéléseiben anekdotázó kedvvel rajzolja meg hőseinek alakját.

Móra mindig reális alaphelyzetekből indítja elbeszéléseit, a gondolatmenetében mindvégig hiteles talajon mozog. A cselekményt, a fordulatokat az író mondja el, s ezzel megkönnyíti az események követését. Ábrázolási módja részletező, szélesen áradó. A külső körülmények aprólékos leírásával érzékelteti a belső világot. A tömör párbeszéd megcsó-lításaival, kérdéseivel, gyakran találós kérdéseivel, tréfás felkiáltásaival eleven, közvetlen

hangot ad elbeszéléseinek. A gyermekkorát idéző írásokba tragikusan szövődik bele a valóság.

Történelmi témájú gyermekregényeiben különösen a *Dióbél királyfi*-ban bensőséges és reális történetet alkot az 1848-as szabadságharcról.

Gárdonyi Géza szenvedélyesen érdekelték a természettudományok. "Természetrajongónak" tartották, azoknak az újságcikkeknek, tárcáknak nyomán, amelyeket a témában megjelentetett. Gyermekeknovelláiban, felnőtteknek írt regényeiben is számtalan olyan természeti jelenség leírását olvashatjuk, amelyet tudatos, hosszas megfigyelés alapján észlelhetett.

A növényekről, állatokról szóló és egyéb gyermekirodalmi munkáiban állandóan jelentkező "természetlátása" nem csupán idillikus hangulatának szülöttei, hanem határozott népművelő programjának része; "Mutassanak nálunk egy elemi iskolai olvasókönyvet, amelyben meg van magyarázva, hogyan élnek az állatok, a bogarak, a növények?" - írja a 19. század végén egyik újságcikkében, amelyben hosszan fejtegeti a természet- tudományos műveltség fontosságát [5:87].

Gárdonyi Géza egyik legnépszerűbb műve az *Egri csillagok*. A klasszikussá vált gyermekregényben is többnyire a természetben, vagy pompás törökkori díszletek és a gyermeki fantáziát felcsigázó, de sok naiv romantikát hordozó kaland között folyik a mese.

Gárdonyi Géza gyermekeknek írt műveit egyszerűség, emberközelség jellemzi. Írói alkatának, írásmódjának köszönhető, hogy novellái, regényei világába az olvasó vagy a hallgató bárhol beléphet. Elbeszélő stílusa könnyen követhető, többnyire anekdotikus jellegű. A gyermek mindenkor részese lehet az eseményeknek, de az írás nyomán tovább is élheti *Gárdonyi* meséit, regényeit. Elbeszéléseiben különösen jól megfigyelhető a világosan felépített szerkezet.

Nyelve a beszélt nyelv életszerűségét, kedvességét őrzi. A témákhoz alkalmazkodóan tömör és kifejező. Szóképzései gyakran játékosak, akárcsak állatnevei. (*Lyukszögi, báró Tepertős.*)

Gárdonyi prózai írásainak középpontjában többnyire a falusi szegénység áll, nyomorúságában és emberi nagyszerűségében. *Móra* gondolatvilágában a szeretet az, amely megoldja a történelmi-társadalmi kérdéseket, összebékíti az árulókat és a figyelésekkel teszi feledhetetlenné az iskolaudvaron vidáman játszó gyermekcsereget, a kedves, eleven *Tabi Jóskát*, az okos *Istenes fiút*, a nagy kezűgyességű *Gál* gyereket, a pöttöm *Vas Rozikát*, meg a csintalan *Tapasztó Matyit*. Elbeszéléseiben hitelesen idézi fel a hajdani falusi iskola légkörét.

A tintásüveg okozta "büntárgyalást" éppúgy, mint saját tanítói munkásságának legfőbb korlátját; az általános szegénységet [5:88].

Gyermektörténeteinek kedvelt témája: a gyerek és az állat kapcsolata. "*Barátaink az állatok*" - nemcsak egyik gyermekkönyvének címe, hanem valóban az állatok iránti szeretet, barátság az alapgondolata, mondanivalója ezeknek a történeteinek [5:88].

Gárdonyi Géza fogékonysága "az egyszerű természeti szép" iránt (úgy, ahogy gyermekkorában látta, s ahogy korának gyermekeivel és felnőttjeivel láttatni szeretné), akvarell színeket őrző lírai alkata, és tanítói- újságírói népművelő hajlama, az írásaiból minduntalan kicsapó embersége, "elmondási vágya", - olyan írói adottságok, amelyeket gyermekirodalmi alkotásaiban is felszínre hozott. Gonddal és lelkesedéssel írt meséivel, történeteivel, humanista mondanivalójával és derűjével a ma kisgyermekét is szórakoztatja, és irodalmi élményhez juttatja [5:89].

II.6. Gárdonyi Géza élete és munkássága

Ziegler Géza (1863. Augusztus 3 – 1922. Október 30.) író, újságíró, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.

Számtalan művet írt, legnagyobb sikereit a történelmi regényeivel aratta, mint az *Egri csillagok* (1901), *Isten rabjai* (1908) vagy a *Láthatatlan ember* (1902). Gárdonyi a gyermek- és ifjúsági irodalom egyik legnagyobb művésze [24:12].

Gárdonyi-Agárdpusztán született. Édesapja Ziegler Sándor Mihály (1823-1879) szászországi származású gépészegény, majd később Bécsben folytatott gépészmérnöki tanulmányokat.

Édesanyja Nagy Terézia (1840. Március 21.-1926.) parasztsorba süllyedt szőlősgyöri római katolikus kurtanemesek sarja. A szülők 1860. December 8.-án házasodtak össze, mely házasságból hét gyermek született. Egy lány és hat fiú.

A hét gyerekből csupán Gárdonyi Géza és két öccse élte meg a felnőtt kort. Gárdonyi Géza 1868 végén, Budán kezdte meg elemi iskolai tanulmányait, majd 1874-1875 között a sárospataki református kollégiumba járt [24:12-15].

1876-ban a budapesti Calvin téri református gimnáziumban folytatta tanulmányait. Mivel édesapja egy megalkuvásra képtelen, lázadó ember volt, sehol nem túrték meg hosszabb távon a munkaadói, így a család állandó vándorlásra kényszerült. Összesen 16 településen éltek rövidebb-hosszabb ideig.

1878-ban Gárdonyi Géza leérettségizett, majd az Egri Érseki Katolikus Tanítóképző Intézet növendéke lett. 1882-ben szerezte meg népiskolai tanítói oklevelét. A különböző vidéki iskolákban való tanítás egyre nyomasztóbb hatással volt rá.

Mindeközben több lap is közölte kisebb nagyobb rendszerességgel írásait, verseit, elbeszéléseit. 1885 februárjában végre a pécsi *Dunántúl* című lap külső munkatársa lehetett. 1885 októberében lemondott kántortanítói állásáról, majd még ugyanennek a hónapnak a végén házasságot kötött Csányi Máriával. Az ifjú pár Győrben telepedett le, és itt is indult útjára Gárdonyi Géza igazi újságírói pályafutása.

Rövid életű házasságából négy gyermek született, majd 1892-ben különváltak. 1897-ben Egerbe költözött édesanyjával és haláláig ott is élt. Gárdonyi Géza pályája során számos írói álnevet használt, különösen újságírói tevékenysége kapcsán, később pedig a gyermekmeséi fejlécén. A Gárdonyi Géza nevet első ízben 16 éves korában használta, melyet a születési anyakönyvezési helyszíne (Gárdony) után választott [24:15-20].

II.6.1. Gárdonyi Géza – a Néptanító – pedagógiai nézetei

Gárdonyi Gézáról mindenekelőtt hallhatatlan műve, a magyar irodalom mindmáig legnépszerűbb regénye (2005, A nagy könyv) az *Egri csillagok* jut eszünkbe, a fekete, kipödört bajuszos, hosszúszerű tajtékipás, a nagyvilágtó félrevonult, titokzatos „egri remete” a „láthatatlan ember” képe elevenedik meg bennünk. Ha azonban alaposabban áttekintjük életpályáját és munkásságát, rádöbbenünk arra, hogy mennyire sematizált ez a kép, és irodalmunk egyik legsokoldalúbb, legaktívabb személyiségével állunk szemben [31:70].

1863. augusztus 3.-án született Gárdony-Agárdpusztán, ahol Ziegler Géza néven írták be a születési anyakönyvbe. Felmerül a kérdés, hogy milyen családi háttér, milyen élmények, tapasztalatok, nevelői hatások szolgáltak alapul arra, hogy ily magasságba emelkedjen. Eredeti családi nevééről – Ziegler – könnyen következtethetünk arra, hogy apai ági ősei nem lehettek tősgyökeres magyarok.

Gárdonyi nem hagyott összefüggő pedagógiai munkát az utókorra, de négyéves tanítói munkássága alatt alkalma volt alaposan megismerni a magyarországi népoktatás helyzetét, közvetlen tapasztalatai, élményei voltak, úgymond „saját bőrén” érezhette hibáit, így hát a rá jellemző kritikai szemléletmóddal újságíróként és szépíróként, annak mondhatni mindenik területével, elvi és gyakorlati kérdésével, problémáival kapcsolatban kifejtette meglátásait, javaslatait.

Pedagógiai nézeteit főképp az általa 1886–1888 között szerkesztett és Győrben kiadott Tanítóbarátban jelentette meg, de a Népművelésben, valamint más, vidéki és fővárosi lapok hasábjain is publikált ilyen tárgyú cikkeket [31:71].

A népoktatás – elemi iskola – irányába folytatott iskolapolitika kérdésében az eötvösi vonal elkötelezett híve volt. Az 1868. évi, 38-as számú, Eötvösféle népoktatási törvény előírásainak maradéktalan betartásáért szállt síkra. Ugyanakkor élesen bírálta az Eötvös halála után a vallás-és közoktatásügyi tárca élére került Trefort Ágoston, majd az őt követő Csáky Albin iskolapolitikáját.

Gárdonyi az elemi iskolát tartotta az egész oktatás alappillérenek, ezért úgy látta, hogy mikor Trefort más iskolafokokozatok és iskolatípusok fejlesztését annak rovására teszi, „fundamentum nélkül épít.” Gárdonyi világosan látta a dualizmus kora népoktatásának tartalmi hibáit is: nem szolgálja kellőképpen a gyakorlati életre való felkészítést; nem a tanulók gondolkodását fejleszti, hanem számukra a nehezen felfogható vagy éppen felfoghatatlan ismeretekkel próbálják teletömni a fejüket. A klérus túlzottan beavatkozik a tananyagba, holott általa az oktatás centrumába helyezett tantárgyak egy részét – pl. a katekizmust, szertartást – nem lehet kellőképpen a gyermeki értelem felől megközelíteni. De a szerinte német szabású tanterv többi tantárgyának a többsége sem képes igazán felkelteni a tanulók érdeklődését.

Az 1906-ban Új szántás, új vetés címen megjelent cikksorozatában a tanterv által előírt magyar nyelvtant „hasztalan szabályok halmazá”-nak, a történelmet „királyok névsorá”-nak, a földrajzot a „városnevek és lakószámok halmazá”-nak, a természetrajzot „állatok alaki jegyei száraz gyűjteményé”-nek tartotta. Olyan tantervet sürgetett, amely a tanulók „maga ereje” szerinti fejlődését biztosítja. Ez utóbbival kapcsolatban szükségesnek tartjuk megjegyezni: nem tudjuk, ismerte-e Rousseau „belső önkifejlés” elméletét, de ez a gondolat mintha annak egy késői visszhangja lenne [31:72].

A népoktatás egyik legnagyobb hibájának a túlzott oktatás centrikusságát tekintette. Hangsúlyozta az oktatás és a nevelés egységének a fontosságát. Hitt a nevelés erejében. A gyermeki lélek alapos ismeretéből fakadóan felrótta az elemi iskolának, hogy a tanulókat nem érik elegendő nevelő hatások, holott ekkor a legfogékonyabbak ezek iránt, ezért itt kellene megalapozni személyiségük alakulását.

Bár írásaiban nem találni erre konkrét utalást, de feltételezésünk szerint ismerte a neveléstörténetben „új iskola” gyűjtőnéven a 19. század végén és a 20. század elején kialakult pedagógiai irányzat fő áramlatait – a személyiségpedagógiát, az élménypedagógiát és a legerőteljesebben ható reformpedagógiát. (Fő képviselője Európában a belga Ovide Decroly,

az olasz Maria Montessori, az Amerikai Egyesült Államokban John Dewey volt.) Erre főképp abból következtethetünk, ahogyan a gyermek helyét, a vele való bánásmódot, az oktatásnevelés viszonyát és az iskolában alkalmazandó módszereket látta [31:73].

Az iskola munkáját a gyermek érdeke szempontjából vizsgálta. Hangsúlyozta, hogy az iskola csak akkor lehet eredményes, ha a tartalom, a módszerek és a belső rendje egyaránt megfelel a gyermek életkori sajátosságainak és jövőbeli életének. Elítélte a korabeli iskola zord, a gyermekek kedvét sorvasztó légkörét, és új tartalmú, humanista szellemű iskola létrehozását sürgette.

Különösen sokat foglalkozott az oktatásban alkalmazott módszerekkel, rámutatva azok sivárságára, egysíkúságára, merevségére. Hangsúlyozta, hogy a gyermek természetes igénye a játék, a mozgás. Az órákig padba szorított, mozdulatlanságra kényszerített gyermekeket „kis gályarabok”-nak nevezte. Véleménye szerint az egész elemi iskolai tanítási mód elvetendő, új, cselekvésen, játékon, a gyermek gondolkodását, képzeletét megmozgató, és az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő, – mai terminológiát használva: individualizált – az ismeretszerzésre motiváló módszereket – eljárásokat kell bevezetni. Amint korábban már említettük tanító korában ennek igyekezett is megfelelni: például a hivatalosan elfogadott unalmas módszer helyett játékosan tanította az írást-olvasást. Helytelenítette a túlzottan verbális, ismeretközlő tanítást. Helyette a szemléltetésen, a gyermek cselekedtetésén alapuló, gondolkodásukat fejlesztő módszerek bevezetését szorgalmazta. Felismerte annak szükségességét, hogy a gyermeket meg kell tanítani tanulni, aki pedig tanulási nehézségekkel küszködik, megkeresni annak okát [31:74].

Gárdonyit a gyermek iránti mélységes szeretet és tisztelet jellemezte. Ennek szellemében a nevelési-fegyelmezési módszerekből elvetette az erőszak minden formáját. Saját tanítói gyakorlatából kiindulva több novellájában szép példáját adta annak, hogy miként lehet nevelői szándékkal humánusan, pozitív tulajdonságokra alapozva fegyelmezni, vagy éppen büntetni. Elegendő, ha Az én falum című kötetéből elolvassuk a Büntérgyalás, A hópehely, Az ablak című írásokat. Gárdonyi írásaiban kifejtette nézetét a nevelés feladatairól is. Legfontosabb célnak és feladatnak a „lélek fejlesztését” és a „szív nemesítését” tekintette. Annyira hitt a nevelés erejében, minden gyermek nevelhetőségében, hogy tőle várta a társadalom jobbá, igazságosabbá, emberibbé válását. Mint korábban már említettük, az oktató iskolával szemben, a nevelő iskola híve volt. Az értelmi nevelést mai szemmel nézve is korszerűen értelmezte, amikor alapvető feladatának a gondolkodás fejlesztését tekintette. Az Írók és iskola című jegyzetében azért bírálta az iskolát, mert véleménye szerint azáltal, hogy „folyton-folyvást a mások gondolatait tömi a gyermekek agyába, elfojtja benne a külön

gondolkodásra való képességet” – tehát mai terminológiával élve a formatív nevelés híve volt. A gyors, logikus gondolkodás, a figyelem, a helyzetfelismerő képesség fejlesztése céljából javasolta a sakk tanításának a bevezetését. (Gárdonyi aktív sakkozó volt.)

Attól a céltól vezérelve, hogy megszerettesse a gyermekekkel – ifjakkal az olvasást és könnyebbé tegye az önálló ismeretszerzést, értelmük fejlesztését, íróként érdekes történeteket, tündérmeséket, állatmeséket írt számukra, amelyek különböző újságokban jelentek meg. Az erkölcsi nevelésben a humanizmusra nevelést tartotta elsődleges feladatnak. Naplójába 1906. március 6-án ezt jegyezte be: „Az iskolai tudományok között az élet legértékesebb tudománya az emberszeretet.” Az erkölcsi nevelés másik fontos feladatáént a hazafias nevelést jelölte meg. Ehhez kívánt hozzájárulni történelmi regényeivel (*Egri csillagok, A láthatatlan ember*) és a gyermekeknek szánt, nemzeti múltunk legfontosabb eseményeit bemutató két kötetével, az 1903-ban írt Emlékezetes napok a magyar történelemből cíművel és az élete vége felé írt Magyar dicsőséggel. Gárdonyi élete végéig hű maradt 1848–49 szelleméhez, eszmeiségéhez [31:75].

Példaképe a forradalom és szabadságharc ügyének elkötelezett, érte nagy áldozatokat vállaló édesapja volt. A családi élmények mind tanítói működése, mind pedig újságíró és író korában döntő hatással voltak hazafiságára. Felismerte az esztétikai nevelés jelentőségét is. Több írásában hangsúlyozta, hogy a műalkotásokat csak a kellő esztétikai ízléssel rendelkezők tudják értékelni, befogadni. Ehhez viszont az kell, hogy esztétikai szempontból is valóban értékes alkotások kerüljenek a gyermekek-ifjak kezébe. Fontosnak tartotta, hogy az oktatás különböző eszközei, tankönyvek, szemléltető eszközök, képek, az egész iskolai környezet, a tanterem berendezése, az iskola környéke szolgálja a tanulók szépérzékének fejlesztését. Az esztétikai nevelésben különösen fontos szerepet tulajdonított az ének, a hangszer, a rajz, a festés és a faragás tanításának. Hangsúlyozta a gyakorlás fontosságát, ezért a *Mindentudó* könyvében ezek az önálló (tanító nélküli) tanulásnak a módjáról is kívánt írni.

Az esztétikai nevelés, nézetei szerint nem korlátozódhat csupán az iskolára, hanem át kell hogy fogja az egész társadalmat. Ezért fontos szerepet tulajdonított a népművészet felkarolásának: ének, hangszer, színjátszás, kerámia, faragás stb. Szóvá tette, hogy a tehetséges népművészek elvesznek. Javasolta a művészi értékű népi alkotások összegyűjtését, és a megfelelő helyen való kiállítását, tárolását. Gárdonyi pedagógiai nézetei közt – részben a saját negatív példájából kiindulva (gyenge fizikum, betegség) – fontos helyet foglal el a testi nevelés. Helyesen látta meg, hogy a gyermek csak a lelki, szellemi és testi képességek harmonikus fejlesztése mellett formálódhat teljes értékű emberré. Kemény kritikával illette a korabeli iskolát, amely a gyermekeket a padhoz láncolva, mozdulatlanságra kényszerítette

hosszú órákon át, meggátolva ez által természetes mozgásigényének érvényesítését, amely pedig hozzájárulna a szellemi felfrissülésükhöz, és ez által a könnyebb tanuláshoz is. A modern embersanyarító intézetek című cikkében így fakad ki: „A jajkiáltás újra elhangzott: az iskolák elsatnyítják gyermekeinket! (...) rövidlátóvá, púpossá vagy görbe gerincűvé silányítják.” A rövid életkort, a betegségekkel szembeni gyenge ellenálló képességet a kellő testedzés hiányának tulajdonítja, ugyanakkor felhívja a figyelmet a helyes táplálkozás fontosságára [31:76].

A mi kis éheseink című cikkében mélységes együttérzéssel ír az éhező gyermekekről, akiknek siralmas helyzetéért a kormányt és az egész társadalmat súlyos felelősséggel vádolja. „Az egész társadalmat fel kellene forgatni, ha azt akarnók, hogy éhezők ne legyenek.” Világosan látta a család szerepét is a testi nevelésben. Felszólította őket, hogy gyermekeik számára adjanak minél több lehetőséget a testi fejlődést előmozdító játéokra. Rámutatott annak a nézetnek a helytelenségére, amely szerint az ugrabugráló, mozgékony gyermekek „roszszak”, ezért meg kell fékezni őket. Az ilyen szülőket oktanoknak és szívteleneknek nevezte, akik saját gyermekeik „gyilkosai”. Az egészséges, testi és szellemi munkára egyaránt alkalmas társadalom kialakulását az iskola és a család együtt alapozhatja meg. Gárdonyi pedagógiai tárgyú írásaiban sokat foglalkozott a néptanítók helyzetével, hiszen erről közvetlen – keserű – tapasztalatai voltak. A tanítót a népoktatás, népművelés kulcsszereplőjének tartotta, ezért élete végéig következetesen kiállt helyzetük méltányos rendezéséért. Több művében, illetve újságcikkében bemutatta méltánytalan helyzetüket, együttérzését fejezte ki kiszolgáltatottságuk miatt, elegendő, ha csak *A lámpás* című regényére vagy *Az én falum* című novella kötetére vagy a különböző lapokban megjelent írásaira gondolunk. Eötvös iskolapolitikájának híveként bírálta Trefort Ágoston és Csáky Albin minisztereket, mert tapasztalatai alapján meg volt győződve arról, hogy egyre jobban elsikkadnak az 1868. évi népiskolai törvény előírásai, s emiatt nem történik lényegesen kedvező változás a tanítók helyzetén: továbbra is az anyagi nyomor, az alacsony társadalmi megbecsültség az osztályrészük, a szellemi munkát végzők perifériáján állnak. Legsürgősebb teendőnek a tanítók fizetésének a felemelését és a tisztességes nyugdíj biztosítását tekintette. Hasonlóképpen bírálta az egyház túlkapasait, túlzott beavatkozását a tanító munkájába. Mindezek mellett – Eötvöshöz hasonlóan – nem hallgatta el azt sem, hogy a tanítók jelentős részének nem megfelelő a szakmai-pedagógiai felkészültsége, az általános műveltsége és a hivatástudata. Felhívta a tanítók figyelmét arra, hogy az oklevél megszerzésével a tanuláshoz nem fejeződött be, hogy csak az állandó önképzéssel szerezhetik meg az eredményes munkájukhoz elengedhetetlenül szükséges pedagógiai tudást és széles körű műveltséget.

Hangsúlyozta, hogy a tanítókat ilyen irányú törekvésükben az államnak is kell támogatnia, meg kell teremtenie hozzá a feltételeket, hiszen a jó tanító nemzeti érdek. Ezt szolgálná az általa javasolt „hivatali fokozatok” felállítása. Ez azt jelentette volna, hogy a kiváló tanítók megfelelő szakvizsga letétele után vagy addigi munkájuk elismeréseként különböző fokozatokba nyerhettek volna besorolást: igazgatótanító polgári iskolai tanító, képzőintézeti gyakorló iskolai tanító, járási, megyei tanfelügyelő. Lapjában, a Tanítóbarátnak az első, programadó cikkében hangsúlyozta, hogy a lap a tanítók szellemi emelkedésében is segédkezet kíván nyújtani, emellett vissza-visszatérő gondolata volt a „buzgó tanító” igénye. A *legnagyobb tövis* című cikkében szenvedélyes hangon lelkesítette a tanítókat a hivatástudatból, ügyszeretből fakadó munkavégzésre. A lapjában lehetőséget biztosított a tanítóknak, hogy tárják az ország nyilvánossága elé problémáikat, panaszaikat. Különösen a községi és felekezeti iskolákból érkeztek megdöbentő beszámolók. A tanítók helyzetének jobbítása céljából 1886-ban szervező-mozgósító munkába kezdett: a nagyobb fővárosi lapok útján felhívással fordult az ország tanítóihoz, amelyben megfogalmazta fő követeléseiket. A felhívást a Tanítóbarátban is közzétette, és megvitátás, újabb javaslatok tétele céljából elküldte az ország összes tantestületének. Érdekeik védelmében, követeléseik kiharcolásáért így akarta egy zászló alá toborozni az ország tanítótársadalmát. A halálának tizedik évfordulójára kiadott, Az egri remete című kötetben az egyik cikkíró méltán nevezte „a tanítók tanítójá”-nak. Gárdonyi a népoktatás szervezeti kérdéseivel kapcsolatban is kifejtette meglátásait. Bírálta a felügyelet megszervezését amiatt, hogy a tanítók munkáját nem szakemberek, hanem laikusok ellenőrzik. Követelte, hogy tanfelügyelő csak tanítói képesítéssel és megfelelő tapasztalattal rendelkező tanító lehessen. Továbbá szükségesnek tartotta az iskolaszéki intézmény reformját. Véleménye szerint ennek hatásköre csak az iskola anyagi viszonyaira kellene hogy kiterjedjen, meg kell vonni tőle a tanítók feletti felügyelet és bíraskodás jogát. Mivel a tanítóképző intézetek már négy évfolyamúak voltak, úgy tartottavolna méltányosnak, ha az általuk kibocsátott oklevél egyenértékű lenne az érettségi bizonyítvánnyal. Amint a bevezetőben említettük, Gárdonyi nem hagyott összefüggő pedagógiai művet hátra, de a fentiekből világosan kitűnik egyrészt az, hogy az oktató-nevelő munkát szívügyének tekintette, főképp a népoktatásnak minden szegmentumát széles összefüggésekben és távlataiban vizsgálta, másrészt a bírálat mellett, korszerű, konkrét kezdeményezései, javaslatai is voltak a hibák orvoslására, a színvonal emelésére. Pedagógiai nézetei a magyar neveléstörténet értékes részét képezik [31:77-79].

II.7. Gárdonyi Géza meséinek mondanivalója, témái, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében

Gárdonyi termékeny mesemondó volt. Meséinek sokféle árnyalata van, a hang azonban mindig megejtően közvetlen, gyermekhez szóló. A hétköznapi mozzanatban könnyedén fölfedezi a tanulsággal gyönyörködtetőt, a meseien varázssosat. Meséinek színtere többnyire a falusi környezet, sok a valószerű elem. Legtöbb meséje oktató, a szó legrejtettebb értelmében, sohasem kioktató, mert mindig önmagáért beszél a mesészó, a varázs szuggesztivitásával.

Élete során sok mesegyűjteménye jelent meg, ezek a következők:

- *Mindentudó Gergely bácsi* könyve. Budapest: Singer és Wolfner. 1898.
- *Nagyapó tréfái I–III*. Budapest: Singer és Wolfner. 1902.
- *Nagyapó 100 tréfája*. Budapest: Singer és Wolfner. 1902.
- *Nevető könyv: Tizenkét vidám történet*. Budapest: Singer és Wolfner. 1903.
- *Mindentudó Gergely bácsi második könyve*. Budapest: Singer és Wolfner. 1904.
- *Gárdonyi Géza gyermekmeséi I–III*. Budapest: Dante. 1939.
- *A hálátlan krokodilus és más mesék*. Budapest: Dante. 1939.
- *A rózsaszínű cica és más vidámságok*. Budapest: Dante. 1940.
- *Barátaink, az állatok*. Budapest: Dante. 1942.
- *Róka koma*. Budapest: Ifjúsági. 1956.
- *Móka meg a fia*. Budapest: Ifjúsági. 1956.
- *Cifra mese: Mesék és hasznos történetek*. Szerk. Z. Szalai Sándor, Tóth Gyula. Budapest: Móra. 1967.
- *Gólyák, méhek, kislibák*. Szerk. R. Molnár Erzsébet. Bukarest: Creangă. 1980.
- *Állatmesék*. Budapest: Mágus. 1995.
- *A mindentudó kalap*. Szeged: Excalibur. 2000.

Gárdonyi Géza állatmeséinek szereplői általában a háziállatok: csirkék, kacsák, macskák, kutyák, malacok vagy az erdei-mezei állatok: békák, egerek, nyulak, rókák, madarak [12:86].

A mesék cselekményét többnyire két szereplővel bonyolítja, erre már a címben is utal: *A két nyúl*, *Brekeke és Zsákrágó úrfiak utazása*, *A ponty meg a pinty*. Többszereplős meséiben rendszerint állatcsaládok szerepelnek, cicamama és a kiscicák, az öreg disznó és a malacok. A szereplők magatartása között nincs ellentét vagy feszültség. Az író elhelyezi őket egy mesei életformába, s abban élnek, mozognak.

Gárdonyi Géza állatmeséit a párbeszédék folyamatossága jellemzi. Ritkán szakítja meg egy közbevetett természetleírás vagy az események sorolása: „A zöld erdő lassanként átváltozott sárga erdővé”; „Hurka lepotyogott, bögre legurult. . .” Néha bevonja a mesébe a gyerekeket is: „Ha éjjel, mikor a holdvilág süt, szép csendesen odasurrantok, meglátjátok a két nyulat, amint prücsök-hegedűnél, darázs-brugónál járják a kállai kettőst.”

Állatmeséi természetes környezetben játszódnak, de egy-egy civilizációt jelző tárgy: úszónadrág, esőköpeny, esernyő, zongora igen humorossá teszi a cselekményt [12:87].

Gyermektörténeteiben sok szeretettel, hozzáértéssel ír tanítványairól, a szegényparaszti sorban élő kisiskolásokról. Finom lélektani megfigyelésekkel teszi feledhetlenné az iskola udvarán játszó gyermekereget, a kedves, eleven Tabi Jóskát, az okos Istenes fiút, a nagy kezűgyességű Gál gyereket, a pöttöm Vas Rozikát meg a csintalan Tapasztó Matyit. Hitelesen idézi fel a hajdani falusi iskola légkörét, és saját tanítói munkásságának legfőbb korlátját: az általános szegénységet. Tiszta emberséggel figyel fel a társadalmi tragédiát hordozó, a játékban mindig pár nélkül maradó cigánygyerekekre.

Gyermektörténeteiben gyakran súlyos emberi tragédiák húzódnak meg. A kis Kovácsi Rozi halála a *Hópehely*-ben, vagy a rokonszenves Ábris gyerek sorsa, aki nagyapját, a vak koldust vezetgeti. *A kis árvák* c. novellája a négyesztendő és háromeztendő Pöhöly kisfiúk elárulásának megrázó története. Tiszta emberséggel figyel fel a társadalmi tragédiát hordozó - a játékban mindig pár nélkül maradó - cigánygyerek helyzetére.

Találunk közöttük érzelmeseket (*A cinege*, *Riska*), az állatok természetes életmódját ismertető közvetlen hangú elbeszéléseket (*Sünanyó*, *Isten veled*, *Gólyamadár!*). A legérdekesebbek az idomított állatokról szóló történetei. Különösen mulatságos a *Muci*, amelyben egy megszelídített róka fufangjáról beszél, s a *Komédiás disznó*, egy mutatványos betanított jószága, amely néhány órára elvész gazdájától és "tudományával" halálra rémiszti megtalálóját. Állatokról szóló írásai között tanmesei hangvételeket is találunk, ilyenek különösen a majmokról, kutyákról szóló történetei.

Ismeretterjesztő történeteiben Mindentudó Gergely bácsi és Nagyapó tudományát gyűjti egybe. Tréfás és gondolkodásra készítő matematikai fejtörők menetét mondja el.

Szójátékokból, nyelvgyötrőkből, közmondásokból alkot meséket. Mátyás királyról, a törökökről számos történelmi anekdotát írt [12:88].

II.7.1. Az Egérvadászat c. kötet meséinek vizsgálata

Kutatásom során a Gárdonyi Géza írásaiból válogatott *Egérvadászat* c. gyűjtemény meséit használtam fel, mely az író *Cifra mese* című meseválogatása nyomán készült. A könyv négy fejezetre oszlik, tartalmaz a mesék mellett elbeszéléseket, gyermektörténeteket, ismeretterjesztő történeteket

Az általam olvasott Gárdonyi-mesék osztályozása típusaik szerint:

1. *Mi van a nyuszi füle mögött?*

Állatmesék: *Komédiás egerek, Muci, Róka koma (Mese Goethe után), A hálátlan kígyó, A ló meg a kutya, A kutya meg a nyúl, Jaj neked, nyuszi!, Mi van a nyuszi füle mögött?, Ugri meg Bugri, Az okos kutya, A szegény ember káposztája.*

Elbeszélések: *A Riska, A zöld erszény.*

2. *Cicafuttatás*

Állatmesék: *A két nyúl, A nyuszi kalandja, A sánta tyúk, A ponty meg a pinty, Brekeke és zsákrágó úrfiak utazása, Buksi, Cicafuttatás, Egérvadászat, Mi újság, malac úrfiak?.*

Tanító jellegű mesék: *Mese a kerékről, Megjárta Jancsi. Zsendice és pipája.*

3. *Virágok és bogarak*

Elbeszélések: *A cinege, Gólyák, méhek, kislibák, Isten veled, gólyamadár!, Bűntárgyalás, Gólyák, méhek, kislibák, Virágok és bogarak, A gyerekek.*

Gyermektörténetek: *A hópehely, A mi gólyánk, Csordás Andris, Tapasztó Matyi kalandjai, Iskolában, „Kék paradicsom, liliom...”:*

Novellamese: *A kis árvák.*

4. *A mindentudó kalap*

Történelmi anekdoták: *Az Eszterházy kanásza, Csukat Péter:*

Tréfás mesék: *Mikor diák, mikor király, Macskási Imre.*

Ismeretterjesztő történet: *A mindentudó kalap.*

Mindegyik történet rendkívül gazdag mind tartalmilag, mind nyelvileg egyaránt.

II.7.2. Az Egérvadászat c. kötet meséinek témái, mondanivalója, szerepük a tanulók erkölcsi nevelésében

A jó mese nem csak szórakoztat, hanem jóra is tanít. A jó mesék nem tudnak elavulni, a megjelenő szereplők archetípusok, ősképek, melyek segítenek megérteni a mindenkori világot. Gárdonyi Géza meséinek olvasása során én is ezt tapasztalhattam: bár több száz éve íródtak, mégis varázssuk és hatásuk nem marad el ma sem.

1. *Mi van a nyuszi füle mögött?*

1) *Komédiás egerek:* A mese egy előkelő egércsaládot mutat be, akik egy egérszínházban tornászok, táncosok. Sokra tartják magukat, hercegek, grófok a tagjaik. Egyszerű egerek voltak, de a gazdájuk fogságba ejtette őket, s betanította őket mindenféle mutatványra. Nagy sikerük volt, büszkévé váltak. A közönséges egerek figyelmeztették őket, hogy vigyázzanak a macskával, de azt hitték, hogy őket még a macska sem foghatja meg. Kíváncsi lett az egéranya a macskára, de az apa ezt tanácsolta: „*Nem alázhatjuk meg magunkat. Ha a macska kíváncsi ránk, jöjjön el. Fizessen 10 krajcárt, akkor aztán láthat bennünket.*” [17:7]. Addig előkelősködtek, míg a zöldszemű macska be nem kapta őket.

Megtanulhatjuk ebből a meséből, hogy a dicsekvés, önteltség, büszkeség nem vezet semmi jóra, s hogy a sikerben sem feledkezzünk meg arról, hogy honnan jöttünk, s hogy kik is vagyunk valójában.

2) *Muci:* Egy kis róka került a családhoz, akit nagyon megszerettek, hiszen szelíd volt, barátságos. Nem engedték vissza az erdőbe. Egyszer elkezdtek fogyni a faluban a tyúkok, Muci enni kezdte őket. Megkötötték egy ketreche, de mégis kiszökött. A gazdája nem hitte, hogy ő az. Egyik este meglesték, s valóban kiszökött, majd visszajött aludni. Megállapították: „...*ahogy a kutyából nem lesz szalonna, akként a rókából sem lesz házőrző kutya sohasem*” [17:11].

Ez a mese rávilágít arra, hogy nem kell hiszékenynek és naivnak lenni, s hogy a látszat sokszor csal.

3) *Róka koma (Mese Goethe után):* Az állatok királya, az oroszlán gyűlést hívott össze. Mindenki ott volt, csak a királyi tanácsos, a róka nem volt jelen. A király meghallgatta a híreket, majd kérte, hogy akinek panasa van, az jelentkezzen. A farkas kezdte a panaszkodást a rókára, majd a többiek is sorba tódították. A róka sógora, a borz megvédte, s a farkast szidta. Ezután egy réce holttestét hozták, azt is a róka ölte meg. Az oroszlán haragosan elküldte a medvét a rókáért. Addig megkezdték a bált. A medve azt hazudta a rókának, hogy kéreti a király, mert ki akarja őt tüntetni. A róka tudta, hogy hazudik, így ő meg azt mondta, hogy beteg, mert sok mézet evett. A medve rögtön a méz után kezdett érdeklődni. A róka a faluba vezette be őt, s egy fatörzsbe dugatta be a fejét egy udvaron. A medve beszorult,

ordítani kezdett, amire kiszaladtak az emberek. A róka otthagya, ő is nagyon nehezen kiszabadult, de a két füle leszakadt. Az oroszlán erre öt kutyát küldött a rókáért. A róka várta a kutyákat egy cicával a szekrényben. Mikor odaértek, a macskát kiengedte, a kutyák kurgatni kezdtek. Az oroszlán azt hitte, hogy azokat is elintézte a róka, így kihirdette, hogy aki elfogja a bűnöst, magas beosztást és ajándékot kap. A farkas elment megpróbálni. A róka nyájasan fogadta, mindenért bocsánatot kért. Útnak indultak együtt, bement a róka a majomékhoz, megdicsérte őket, hízelgett nekik, s azok vendégül látták. Mire a farkas bement, megmondta a véleményét a kismajmok csúfságáról, így kikergették éhesen. A faluba mentek, a farkast beküldte egy csapdába a róka, itt is jól elpüfölték érte. A rókára halálbüntetést mért az oroszlán. Utolsó szó jogán ezt fundálta ki: *„Én kitaláltam, hogyan tudnának repülni a négy lábú állatok is. Itt a szomszéd hegy. Annak az oldalában van egy kis lyuk. Oda ástam el egy aranygyűrűt. Aki azt a lábára húzza, úgy tud repülni, mint a madár”* [17:15]. A hiszékeny oroszlán elküldte a gyűrűért a rókát, mert nagy vágya volt a repülés. Az meg bebújt a lyukba, ami egy hosszú alagút volt, sose találták meg benne.

Ez a vicces és kalandos történet is rávezeti az olvasót, hogy nem kell hiszékenynek, nagyravágyónak lenni, s hogy csúnya dolog kibeszélni bárkit a háta mögött, ha valami problémánk van egymással, szemtől-szemben tisztázzuk azt egymás között. Megtanít arra, hogy bár sokszor úgy tűnik, hogy a rossz mindig megússza, de a végén majd az is elnyeri büntetését.

4) *A hálátlan kígyó:* Egy ember sétálgatott az erdőben, s hallotta, ahogyan egy barlang előtt egy nagy kígyó nyöszörög, mert egy nagy kő volt rajta. Az ember nem merte kiszabadítani, mert félt, hogy megcsípi. Végül leemelte róla a követ, a kígyó pedig ezt ígérte neki: *„Még úgy nem háláltak meg jótettet, mint én fogom a tiedet, szívembe foglallak, ha kiszabadítasz”* [17:23]. A ravasz kígyó ezt arra értette, hogy meg fogja enni, az ember pedig másként gondolta. Elmentek a bíró elé, hogy igazságot tegyen. Az oroszlán tanácskozott az ügyről a többi állattal, majd a róka azt tanácsolta, hogy játsszák el a történetet ismét a helyszínen. Rá is tették a kígyóra a követ, de most már okosabb volt az ember, nem vette le róla. Még ma is ott nyöszörög, s hallatszik, ha fúj a szél.

Ez a mese nevelheti a tanulókat a megfontoltságra, a segítségnyújtásra és arra, hogy a segítségnyújtást fontos köszönettel, vagyis a jótettet jótettel jutalmazni, és felhívja a figyelmet a hiszékenység elkerülésére.

5) *A ló meg a kutya:* A ló és a kutya vitatkozik, hogy kinek nehezebb a sorsa, mindkettő a másikét látja jobbnak. A ló szerint a kutya csak szaladgál, amennyit csak akar, és henyél, míg ő terhet húz, és annyit szalad, amennyit a gazdája hajtja. A kutya szerint neki

nehezebb a feladata, mivel egész nap a házat kell őriznie, s még enni is alig kap, míg a ló meg elvégzi a munkáját, s jól megetetik utána. Elhatározzák, hogy szerepet cserélnek, de amikor megtudja a ló, hogy csontot fog kapni, és egész éjjel éberem kell őrködni, inkább megmarad a saját helyzetében: „*Inkább maradok, ami vagyok. Elvégre is, ha van munkám, van pihenésem is. A gazdám is szeret, és ha felül a hátamra, még táncolok is jókedvemben*” [17:28].

Ezzel a mesével rávezethetjük a gyerekeket arra, hogy ne legyenek nagyravágyóak, irigyek, mindig elégedjenek meg a saját helyzetükkel, hiszen minden ember máshoz ért, s az a fontos, hogy a rájuk bízott feladatot becsületesen, örömmel végezzék el.

6) *A kutya meg a nyúl*: Valamikor régen a kutya és a nyúl jó barátságban éltek. Egy hideg téli napon tüzet raktak, hogy ne fázzanak. Elkezdtek lakodalmast játszani, ugrándozni, táncolni. Véletlenül meglökte a kutyát a nyúl, aki tűzbe ugrott, s hirtelen haragjában leharapta a nyúl farkát. A nyúl elfutott, a kutya meg nem tudta elkapni, mert leégett a papucsá. Azóta ellenségek:

„Azóta csepp a nyúl farka,

S meztelen a kutya talpa,

S azóta van, hogy a nyúl

Mindig búvik és lapul.

Mert a kutya, ha teheti,

Mindig, mindig megkergeti” [17:30].

Ez a kis vicces verses mese a gyerekeket megtanítja arra, hogy mindig elővigyázatosan, óvatosan kell játszani, odafigyelni a másokra is játék közben. Továbbá arra, hogy ha valami bosszantó történik, ne cselekedjünk hirtelen felindulásból. A gyerekektől meg lehet kérdezni, hogy hogyan lehetett volna ezt a barátságot megmenteni – ezzel a bocsánatkérésre és megbocsátásra is neveljük őket.

7) *Jaj neked, nyuszi!*: A grófnak volt egy rókája, aki szerette a csirkét, verebet, nyulat. A gróf is szerette a csirkét és a nyulat, de a verebeket nem, így madárijesztőt állíttatott a csósszel. A madárkák nem féltek tőle, nyugodtan szemelgették a búzát. Egy napon arra tévedt egy nyuszi is. A róka elkapta, a nyuszi meg gyorsan belecsavargózott a madárijesztő zsákjába. A róka utánament, a nyuszi kiszökött belőle, s a rókát meg belekötötte a zsákba. A mese befejezését a szerző az olvasóra hagyja: „*Hogy aztán a róka hogyan vergődött ki a madárijesztőből, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy a verebek aznap vígan éltek a búzában*” [17:32].

A mese rövid tanulsága, hogy nem szabad gonosznak lenni, mert a rossz mindig elnyeri méltó büntetését.

8) *Mi van a nyuszi füle mögött?:* Nyusziország iskolájában tanulnak a nyulak számolni a káposztafejekken, olvasni meg a káposztaleveleken. Ha valaki rosszul viselkedik, ottmarad tanítás után bezárva. Egyik nap Nyusznysz Peti kiöntötte Nyisznyusz Teri tintáját, így ő is később mehetett csak haza. Hazafelé betért káposztát enni, a csósz elzavarta, ő meg befutott az erdőbe. Ott találkozott egy gonosz farkassal, aki meg akarta enni. A kis nyuszi kérte, hogy hadd tanítsa meg előtte imádkozni az ordast, el is magyarázta neki, hogyan kell: „... összeteszed a két első lábadat, utána behunyod a szemedet. És arra gondolsz, hogy mi jót cselekedtél ezen a napon, s hogy cselekedetedért a jó Isten megáld-e vagy megbüntet” [17:34]. Míg az összetette a lábát, és behunyta a szemét, addig a nyuszika elszőkött haza.

A kis nyuszi kalandos története nevel a szófogadásra, az eszességre, leleményességre.

9) *Ugri meg Bugri:* Ugri és Bugri testvérek voltak. Amikor meghalt az apjuk, Ugri útjára bocsátotta Bugri öccsét, még egy falat mogyorót sem adott neki az útra: „*Kedves öcsém, Bugri, eredj, és keress magadnak más hajlékot: én itt maradok. - Adj legalább az útra egy-két bükkmakkot - mondotta Bugri szomorúan. - Ej, édes öcsém - felelt Ugri -, nagy az erdő, sok a bükkfa, szedegess az úton!*” [17:37]. Hiába keresgélt hajlékot, minden odú már foglalt volt. Egy szarvasbogár ajánlott neki egy odút, amit rendbe kellett hozni, hogy lakható legyen. Nagyon sok munka után el is készült a télre, s egész nyáron sok eleséget is gyűjtött oda magának. Eközben Ugri csak henyélt egész nyáron, tönkrement télre az odúja, nem volt elesége. Felkereste öccsét, aki örömmel befogadta őt.

A két kis mókus meséjével Gárdonyi az igazi testvéri szeretetre szeretne nevelni, a segítségnyújtásra, a megbocsátásra, és a szorgalmasságra.

10) *Az okos kutya:* Élt egyszer egy falábú kapitány, egy okos kutyával, Sajóval. A kutya vásárolt be neki a boltból: egy cédulára felírta, hogy mire van szüksége, kosárba tette a pénzzel együtt, s a kutyát a boltos kiszolgálta. Egy napon a vendéglőből kellett elhoznia az ebédet. A többi kutya megtámadta, ő hiába védte, elvették az ebédet tőle: „*Már közel van a házajtóhoz, midőn az egyik kutya hátulról kirántja az asztalkendőt. A kendőt a gonosz kutyák megragadják és húzzák. Sajó ugrik, és harap jobbra is, balra is, de az ételeket többé meg nem mentheti. Csirke, kalács, kolbász, lencse, minden martalékul esett a kutyáknak. Sajó pedig keservesen vonítva állott az ajtónál. Sírt, hogy ilyen szégyen érte*” [17:42]. A gazdája nem haragudott, hanem elmentek együtt a vendéglőbe, s megebédeltek.

A mese tanulsága, hogy sokszor egy állat hűségesebb barát tud lenni, mint egy ember.

11) *A Riska*: Egy gazda nem tudja kifizetni a községnek a földbérletét, mivel rossz volt a termése. El kell adni a tehenet, pedig jól tejelő, szelíd, okos jószág, és hat gyerek is van a háznál. Másnap kihajtja a gazda a vásárra a Riskát. Mindenki kérdezi tőle: „– *Eladja kend? – El hát. Persze, hogy eladom. – Aztán mér adja el kend? – Hogy mér adom el? Hát azér, mer muszáj. – Muszáj-e? – Muszáj hát. –Hát aztán mér muszáj? – Hogy mér muszáj? Azér, mer nem tok fizetni. – Nem tud kend fizetni? – Nem ám. – Hát aztán mér nem tud kend fizetni? – MÉR? Hát azér, mer nincs mostan pízöm*” [17:44] – ismételgeti az arra járóknak. A nagyságos úr meg akarja venni, még 120 forintot is adna érte, de nem adja, inkább hazahajtja. Otthon nagy az öröm a háznál: „*A gyerekek zshivajgása behallatszik az udvarról: „Riska, Riska! Jó estét, Riska! Itt a kenyerem, Riska, neked adom!*” [17:45].

Riska esetéből azt tanulhatjuk meg, hogy az igazi öröm pénzért sem cserélhető fel.

12) *A zöld erszény*: Egy szegény nyolcgyermekes halász halászik, s ma sem fog semmit, csak egyetlenegy kicsike halat. Egy koldusnak adja, aki cserébe egy erszényt ad neki, amiben mindig van egy krajcár. Nagyon megörültek, a gyerekek szedték kifelé a sok pénzt belőle. Az apjuk, amíg elment vásárolni a piacra, addig egy cigány becsapja a gyerekeket, s elküldi őket rigót fogni. Mire hazajön az apa, nincs az erszény. Másnap ismét kimegy halászni, akkor a koldustól egy botot, ami megveri, aki nem becsületes. A bot addig verte a cigányt, míg vissza nem adta a családnak az erszényt, s minden jóra fordult: „*Jaj - azt mondja a cigány az izzadságát törülgetve -, még így se táncoltam a lakodalmam óta. Azzal megszegyenkezve hazament. A halász pedig még máig is szedi a krajcárokat a zöld erszényből*” [17:50].

Gárdonyi ezzel a mesével rávezeti a gyermekeket arra, hogy ne legyenek hiszékenyek, s legyenek óvatosak, elővigyázatosak az idegenekkel szemben.

13) *A szegény ember káposztája*: Egy farkas és egy nyúl menekül a vadászok elől, de egy folyó van előttük. Csak úgy menekülhetnek meg, hogyha átérnek a túlsó partra. A folyón egyetlenegy kis csónak úszik, benne a szegény ember, s az ebédje – két fej káposzta. Kéri az embert, hogy vigye át őket. Az ember félt, hogy a nyuszi megeszi a káposztát, vagy a farkas megeszi a nyuszt, ha együtt maradnak a parton. Így átvitte a nyuszt, majd a farkast, majd visszavitte a nyuszt, átvitte a káposztát, s ismét átvitte a nyuszt. A farkas meg sem köszönte a segítséget, ellenben a nyuszival: „*Bezzeg a kis nyuszika kezét akart csókolni jótevőjének. De a szegény ember nem hagyta. Zsebbe dugta a kezét. De hogy a zseb lyukas volt, a nyuszi mégis hozzáférközött a kisujjához*” [17:55] – s így cserébe a káposzta maradékát is megkapta a jótevő szegény embertől.

A mese az illemtudó viselkedésre nevel, a segítségnyújtásra, és a megfontolt cselekvésre.

2. Cicafuttatás

1) *A két nyúl:* Nyifi és Nyafi testvérek voltak, felnőttek, s már három éve nem látták egymást. Egy napon összetalálkoztak a káposztaföldön. Falatozás közben jót beszélgettek, táncoltak egyet, majd jött a vadász, s hirtelen szétfutottak. Még el sem búcsúztak egymástól, s ahogyan hallották a lövések hangját, úgy gondolták, hogy biztosan meghalt a másik. Néhány hónap múlva ismét összetalálkoztak, megörültek egymásnak, s az óta minden este együtt vacsoráznak a káposztaföldön: „*Ha éjjel, mikor a holdvilág süt, szép csendesen odasurrantok, meglátjátok a két nyulat, amint a prücsökhegedűnél, darázsbugónál járják a kállai kettőst*” [17:79].

Ebből a kalandos meséből a tanulók megtanulhatják a testvéri szeretet fontosságát, az összetartozás lényegét, s azt, hogy a veszélyhelyzetekben, bajokban nem csak önmagunkra kell gondolnunk, hanem mások megsegítésére is.

2) *A nyuszi kalandja:* Az öreg nyúlnak két fia volt. Taníttatta őket, hogy mindig maradjanak mellette, s óvakodjanak a vadásztól: „*Vigyázzatok. Mellettem maradjatok. Én messziről megérezem a vadászt, aztán futhatunk, de ti még tapasztalatlanok vagytok, nem tudjátok, hogyan őrizkedjete a vadásztól. Az aztán lepuffant*” [17:82]. Az egyik nyuszi nagyon kíváncsi volt a falura, az emberre, s míg az anyja aludt, elmerészkedett az egyik udvarra. Mikor meglátta a házinyulakat ketrebben, s megtudta, hogy a gazdájuk megeszi őket, gyorsan eliramodott. A kutyák megtámadták, elmenekült tőlük, de azóta is sánta szegény.

A kis szófogadatlan nyuszi szerepébe beleképzelhetik magukat a tanulók, hiszen ők is biztosan szoktak szófogadatlanok lenni. Ez a mese nevel arra, hogy mindig fogadjuk meg szüleink szavait, legyünk óvatosak, s ne a kíváncsiságunk vezéreljen bennünket, hanem a józan eszünk. Gondoljuk végig, hogy a tetteink következményekkel járnak, s ha valami rosszat teszünk, azután büntetést érdemlünk. A kis nyuszi is kíváncsisága miatt a kutyák által jó leckét kapott büntetesként.

3) *A sánta tyúk:* Volt egyszer egy sánta tyúk. Csibe korában verekedett a macskával, és sánta lett. Jó tyúk volt, minden nap tojt, ezért nem vágták még le. Egyszer abbahagyta a tojást. A gazdaasszony le akarta vágni, vagy odaadni a koldusasszonynak: „*No, ha nem tojatsz, Peti – mondotta az anyám –, odaadlak a koldusasszonynak. Egyen meg!*” [17:95]. Erre Peti elbújt. Úgy gondolták, hogy megijedt, s világgá ment. Egyszer aztán előjött egy idő múlva 17 kiscsibével. Azóta ismét nagy a becsülete, s minden éven költ csirkéket.

A gyermekeket ez a mese rávezeti arra, hogy nem szabad elhamarkodottan előítéleteket alkotni a másikról, vagy lebecsülni a másikat.

4) *A ponty meg a pinty*: A ponty vígan ficáncolt a tó vizében. A pinty egy faágról nézte, s lebecsmérlően kérdezte meg, hogy mit ugrándozik itt. Sértegetni kezdte, hogy ő sokszor eszik pontyfejet, s hogy még repülni sem tud, hiába próbál, mert csak egy sárgombóc. A ponty erre nagyon felháborodott, s azt mondta, hogy mivel csak egy o betű a különbség a nevükben, ő is repülhet. Addig sértegették egymást, míg a ponty kiugrott a pintyhez, de a partra esett. Hiába próbált visszajutni a vízbe, nem sikerült. Utolsó szavai ezek voltak: „*Legalább a pontyok becsületéért halok meg*” [17:102].

Ez a mese rávilágít az emberi büszkeségre, ami sérthetetlen, és sokszor okozza az ember vesztét.

5) *Brekeke és zsákrágó úrfiak utazása*: A béka és az egér nagy barátok lettek, elindultak vándorútra. A béka fürdeni szeretett volna, az egeret is meg akarta tanítani, aki majdnem megfulladt. Aztán vendégségbe mentek egy egérhez, a hosszú egéralagútban félt a béka. A kamrába beérve megtetszett a békának egy kis egérfogó ketrec, ki akarta próbálni, hiába figyelmeztette az öreg egér, hogy veszélybe kerülhet. Fogságba esett, az egerek elsurrantak. A gazdaasszony megijedt tőle, elengedte. Vége szakadt a barátságnak.

A béka esetéből megtanulhatjuk, hogy legyünk óvatosak és elővigyázatosak, továbbá az egérre nézve pedig levonhatjuk a következtetést, hogy nem kell cserbenhagyni a barátunkat, ha bajba kerül, hanem segítséget nyújtani neki. A mese egyes szám első személyben fejeződik be, amikor is Gárdonyi úgy ír erről, mintha neki is mesélték volna ezt a történetet: „*Most már otthon vannak mind a ketten. A béka feje be van kötözve mentalevelekkel. Éjjel a holdvilágnál hosszan beszélnek a kalandjaikat. Magam is tőlük hallottam*” [17:103].

6) *Buksi*: Buksi egy kis boci volt, aki míg mamája kint legelészett, addig a kutyussal elkóborolt az erdőbe, pedig az édesanyja óva intette: „*Bu-bu-bu Buksi fiam! Aztán jól viseld magadat. Ki ne menj az istállóból, mert ha kimégy, jaj neked, megesznek a farkasok. Estére aztán, mikor hazajövök, kapsz tőlem friss fejecskét. Meg vettetek neked jó puha szalmából ágyat*” [17:108]. Kiszökött az erdőbe, ami nagyon tetszett neki, de észrevette, hogy sötétedni kezdett, s egyedül maradt, mert a kutya elfutott egy őz után. Buksi hiába kereste a hazavezető utat, nem találta, csak még jobban eltévedt. Már nagyon bánta, hogy nem hallgatott édesanyja szavára. Egy farkas megtalálta, s azt hazudta neki, hogy hazavezeti. Bevezette a farkasok barlangjába, s a farkas farka jóllakott belőle.

Ezzel a kicsit rémisztő és szomorú történettel Gárdonyi ismét csak a szófogadásra, megfontoltságra és engedelmességre akarja nevelni a kisgyerekeket.

7) *Cicafuttatás*: A cica és a kutya azon tanakodott ki a hasznosabb, erősebb és szebb állat, s hogy kit szeretnek jobban az emberek. Addig vitatkoztak, míg a kutya meg akarta fogni a cicát, de az fölfutott egy fára. Hiába próbálta három nagy kutya is megfogni, nem sikerült nekik: „*Hopp! ugrik is egy nagyot Bodri, de bizony nem jut el az ugrásával még a fa derekáig se. Hopp! próbálkozik a másik is, a Sajó. De Sajó még addig se viszi. Hopp! a Zordon is ugrik egyet, de megcsúszik a fa tövénél, s olyat bukfencezik, csak úgy nyekken belé*” [17:111]. Így a kis cica megmenekült.

Ebben a mesében is bebizonyosodott, mint már annyiszor, hogy nem mindig az erő a fontos, hanem az eszeség, rafináltság, ügyesség, vagyis: „Többet ésszel, mint erővel.”

8) *Egérvadászat*: A cica nagyon éhes volt, s úgy gondolta a kamrában fog egy egeret, s majd dicséretet is kap a gazdaasszonyától. Ott is lapult egy kisegér, épp a hurkát szopogatta. A cica utána iramodott, s kergetni kezdte. Közben mindent kiborongatott, összetört, leszakított, de nem sikerült megfognia az egeret.

A szerző a mese befejezését a gyerekekre hagyja: „*Cica, cica, (...) mit szól majd édesanyám, ha meglátja a törött tojást, gurult fazekat és egyéb rendetlenséget? Cica, cica, jó lesz, ha ma magad nem mutogatod*” [17:117]. Elgondolkozhatunk rajta, hogy milyen büntetést adnánk a cicának a gazdaasszony helyében, s mit tennénk, ha a cica helyében lennénk, hiszen ő csak jót akart, s meg akarta fogni az egeret. Megtanulhatjuk, hogy nem mindig eredményes és helyes amit eltervezünk, ezért mindig előre megfontoltan kell cselekednünk.

9) *Mi újság, malac úrfiak?*: Gárdonyi Géza meséjének rövid bevezetőjében úgy ábrázolja az öregdisznót és cocáit, mint egy tisztos, békésen sétálgató polgári családot. A cocák gyermekmódra élvezik a mezőt, a játékot, de ugyanakkor megőrzik állati tulajdonságaikat is, legelésznek, rőfögnek, visítanak. Amikor váratlanul szél támad, egy szürrealizmusba hajló képpel lesz gazdagabb a mese. A magasságból leereszkedő „fekete csodadolog” ejti bámulatba a cocákat meg az öregdisznót. Izgatott kérdéseik a találós mesék stílusában, mulatságos logikával peregnek egymás után. Gárdonyi Géza azonban hamar megmagyarázza a talányt: egy úrnak az esernyőjét ragadta el a szél. Még egy kicsit folytatja a disznók tréfásan komoly tanakodását, majd rémületét az esernyő mozdulatán. A befejezésben a feloldó magyarázat keveredik a szegények iránti részvétellel: „*Persze, az esernyő nem ette meg a malacokat. Gurult, gurult a mezőn, azután ismét felemelkedett a szélnek szárnyain, és*

repült, repült, ki tudja, hova, talán éppen oda, ahol esett már az eső, és egy szegény öreg koldus esernyő nélkül ballagott az országúton” [17:120].

A mese Gárdonyi Géza írásmódjának legjellegzetesebb stílusjegyeit foglalja magában. A leíró részekben a realizmus eszközeivel, már-már magyarázatba hajló részletességgel ábrázol, és erőteljes képekkel teremt meg a hangulatot. A párbeszéddek az író anekdotázó kedvének lendületével és derűjével épülnek a mese menetébe. S ha röviden is, de nem marad el a nevelői szándék megfogalmazása sem: bátorság, nem megijedés. A szerkezeti felépítés világos, könnyen követhető. A nyelvben ismétlődő hangutánzók a mese komikumát fokozzák, s természeti leírásában megnyilatkozik az író líraisága.

10) *Mese a kerékről*: Egy szekérkerék csak nyikorgott, sírt, kocsikerék szeretett volna lenni. Így panaszkodott: „*Hintókerék akarok lenni! Ó, milyen fényes hivatal az! Micsoda szép, fekete, ragyogó ruhában járnak, s finom olajat esznek*” [17:122]. A kocsis megkente faggyúval, hogy ne nyikorogjon, a másik három kerék biztatta, hogy milyen jó is a gazdájuk. Nem vigasztalódott meg, már hintókerék akart lenni, s egyik este megszökött a szekér alól. Gyorsan gurult a hintó után, majd végül erőtlően rogyott le a fűben. Hiába kérezkodott az arra járó hintókerekerek közé, nem kellett sehová, hanem még ki is gúnyolták a többi kerek. Egyszer aztán pont ott romlott el egy gyönyörű hintó kereke, felvették az útszélről, s berakták helyette. Nagyon büszke volt magára, bár a többi kerék csúfolta. Azt hitte, hogy most már örökre ottmarad, de a legelső falunál kicserélték, őt pedig bedobták a pocsolyába.

A kerék példájából magunkra ismerhetünk, hiszen mi is nagyon sokszor jobbra, másra vágyunk, s nem tudjuk a meglévő dolgokat értékelni. Ha pedig kicsit jobbra fordul a sorunk, rögtön büszkék és önteltek leszünk, s megfélekedzünk arról, hogy honnan is jöttünk. Ezzel a mesével ismét a megelégedettségre nevelhetünk.

11) *Megjárta Jancsi*: Jancsi kapált az apjával, elfáradt, s ahogy nézte a kutyát, ő is inkább kutya szeretett volna lenni. Az apja azt tanácsolta, hogy próbálja csak meg bátran. Így míg az apja kapált, ő heverészett a hűvösben a fa alatt, alig várta az ebédet. Amikor nem kapott semmit az ebédből, csak egy darab csontot, mint a kutya, sírva fakadt, s nem akart tovább kutya lenni: „*Édesapám – feleli Jancsi –, nem kívánok tovább kutya lenni, mert ha még tovább is kutya vagyok, a tésztából se jut. Így került ki aztán Jancsi a kutyaságból*” [17:129].

Ez a mese ismét a dolgosságra, szorgalmasságra neveli a gyerekeket, s arra, hogy ne legyenek nagyravágyóak.

12) *Zsendice és pipája*: Zsendice egy füsteregető ember, lusta, egész nap pipázik. A füstállatok minden vagyonától megfosztják, elpipálja kincseit, mindenéből kipusztul. Egy

füstmadár fölragadta a felhők fölé, ahonnan lenézve megtanulhatta, hogyan élhetne serényebben és szükölködés nélkül. Erre a látványra Zsendice széttörte a pipáját a csizmája sarkával.

Zsendice története sokszor igaz a gyerekekre nézve is. Tudnának ők jobbak is lenni, szófogadóbbak, ügyesebb tanulók, szorgalmasabb gyerekek, de megelégednek azzal a helyzettel, amiben vannak, s a léhaságuk miatt nem akarnak változtatni semmin. A mese utolsó mondataiból arra a következtetésre juthatunk, hogy ő elhatározta, hogy fog változtatni az életén: *„Megcsóválta a fejét, és nagyot gondolkozott. Én nem tudom, miket gondolt még az a Zsendice, hanem azt láttam, hogy mikor fölkel, a pipáját széttörte a csizmája sarkával”* [17:30].

3. Virágok és bogarak

E fejezet meséi tájleíró jellegűek. Az évszakok szerint bemutatja az író a különböző madarak, rovarok viselkedését az adott évszakban, s utal arra, hogy az emberek mennyire szerették, megbecsülték az állatokra, s mennyi népi időjósítás is kapcsolódott hozzájuk.

1) *A cinege*: Nagyon hideg tél volt, Juliska és Mariska a meleg szobából figyelték a hideg, zord telet az ablakon át. A kerti almafa ágáról egy kismadár esett bele a nagy hóba. A lányok ügyesen a segítségére siettek, bevitték a melegbe, s ápolták. A kis cinege először nagyon félt, majd megszokta a kalitkáját, hiszen melegben volt, és finom eleséggel is etetgették. Hálából dalolgatott a lányoknak egész télen: *„És a madár dalolt, dalolt félig lehunyt szemmel, boldogan. Vajon miről dalolt? Talán a tavaszról? Talán a napsugárról? Talán az ibolyáról? Talán egy másik kis cinegéről, aki azóta megfagyott? Az egész telet ott töltötte a kis madár. Jó kedve volt. Meg is hízott. A tolla élénkebb színben ragyogott, mint mikor odakerült”* [17:137]. Amikor eljött a tavasz, csak szomorkodott, búsan tekintett az ablakon át a kikeletre, még dalolni sem volt kedve. A lányok megsajnálták, s fájó szívvel elengedték. Nagyon sírtak, hogy ezután nem lesz, aki dalol majd nekik. A kiscinege azonban minden nap visszatért az almafára, s csicsergett kedves kis barátainak, nem feledkezve el a lányok jóságáról.

Ez a mese nagyon sok mindenre megtanít bennünket is, nem csak a gyermekeket. Nevel a madarak védelmére, a segítségnyújtásra az elesettel szemben, a gondoskodásra, odafigyelésre, egymás iránti törődésre. Rávilágít arra, hogy az igazi boldogság nem csak a jólétben rejlik, hogy hiába is van meg mindenünk, ha szabadságunk nincsen. Ha pedig valakit nagyon szeretünk, el kell engednünk annak érdekében, hogy ő boldog lehessen, ha ő erre vágyik. A kismadár szemszögéből nézve megtanulhatjuk a hálaadást, s azt, hogy sohasem kell

elfelejtenünk, hogy valójában honnan jöttünk, milyen út vezetett ez idáig, s hogy ezt kinek köszönhetjük.

2) *A mi gólyánk*: Egy kedves családot mutat be a mese, amikor is egy délutáni uzsonnázáson egy gólyamadár zuhant le az udvarukra. Megsérült szegény, az édesapa szerint valaki véletlenül lelőtte, pedig nagyon hasznos állat, hiszen pusztítja a rágcsálókat, békákat, bogarakat, és ahol fészkel, oda szerencsét hoz. Ellátták a gólya sérült szárnyát, majd ketreche zárták. A gyerekek cserebogarakat gyűjtöttek neki, s másnapra már a kezükből is evett. Az udvaron átvette az uralkodást: elzavarta a kutyákat és rendet tett a kakasok között. Mindenki úrnak tekintette, csak a cica nem békült meg vele. Ő lett a család barátja, a ház őrzője. Eljött az ősz: „*Az eperfa levelei megsárgultak, lehullottak. A magasban utazó gólyacsoportok szálltak el fölöttünk. A mi gólyánk félszemmel felnézett rájuk. És szomorú volt. Az utazó gólyák lekelepeltek hozzá. Ő visszakelepelte*” [17:140]. – majd elrepült a gólyákkal. A család megsiratta, hálátlannak tartotta. Tavasszal azonban ismét visszatért a gólyapárjával, s az udvaron fészket rakott. Nyár közepére sok kis gólyájuk kelt ki.

Ebben a mesében az író ismét a segítségnyújtásra és gondoskodásra, a madarak védelmére nevel. Bár a gólyát mindenki úrnak tekintette, s jó dolga volt, elvágott az övéihez, a családjához. Ebből azt tanulhatjuk meg, hogy hiába vágyunk el más környezetbe, más emberek közé, vagy más országba lakni, csak ott fogjuk jól érezni magunkat, ahol otthon vagyunk a társaink között. Ismét megjelenik az elengedés fontossága, hiszen ha az eltávozott nem tér vissza a régiekhez, akkor sosem volt igazán az övék.

3) *Isten veled, gólyamadár!* Ez a legköltőibb magyar mese az ősz sejtelmes, borzongató hangulatáról. Szomorú hideg ősz van. A madarak elköltözni készülnek. Az író azon töpreng, hogy melyik lehet az igazi hazájuk, ha a messzeségből is csak ide vágyik vissza a gólya és a fecske, itt alapít családot. A gólyapár a vonulásról beszél. „*Mind a kettő újra bús elmerengésbe mélyed. Milyen szomorú tud lenni a madár! Egész testével szomorú*” [17:144]. Azon töprengenek, hogy kibírják-e a hosszú utat. Az író felteszi a kérdést: „*Miért megy el a gólya, a fecske, ha a mi falunkat érzi otthonának?*” [17:144]. Azért, mert beköszöntött a hideg ősz, elhullnak a bogarak, s nem lesz miből élni a gólyáknak, fecskéknek.

Ennek a mesének az üzenete napjainkra és országunkra nézve sajnos nagyon aktuális, mivel sok édesapa kénytelen itthagyni családját, szülőhelyét egy jobb munkalehetőség, megélhetés reményében, hiszen itt most olyan nehéz helyzetek uralkodnak, mintha egy borús ősz köszöntött volna be a háborús hangulat, a behívások, az infláció, az alacsony fizetések miatt. Sokan kivándorolnak, de szívük mélyén visszavágyanak ide, mint a gólyák is a hazájukba. A hazaszeretetre neveli a gyermekeket.

4) *Gólyák, méhek, kislibák:* A tavaszi rét gólyavirága már jelzi a gólyák jöttét. Pár napot késtek, majd megérkeztek. A gyerekek nagyon örültek neki, ünnepelnek, táncolnak. Az iskolából is kimaradnak a tavaszi munkálatok miatt. Tabi Jóskát nem engedi az anyja tanulni, mert a libákat kell legeltetni. A tanítóúr maga megy érte, s meggyőzi az anyját, hogy a Jóska tudása sokkal fontosabb, mint a libák legeltetése. Délutánra már ott is ül a padban. Az író gyönyörködik a tavaszi tájban: „*A kertemben két fa áll dús virágruhában: az őszibarackfám halvány rózsaszínben, a kajszibarackfám meg pompás fehérben, mint valami hercegi menyasszony. A többi fa is mind rügyezik, bimbózik. A földből erő és élet hajt fölfelé. Gyöngye kis sápadtzöld levelek bújnak ki a rög alól és szétterjesztik a napon remegő vállukat. Élni és lélegzeni óhajt minden. Mert a fa is lélegzik és érzés van benne. A virágzó szép barackfáim is lélegzenek, éreznek, sóhajtanak, remegnek; mintha tudnák, hogy a pompájuk szép és hogy a nap őket nézi.*” [17:146]. Méhek döngicsélnek rajtuk. Gárdonyi rácsodálkozik a szorgalmas, ügyes munkájukra, amit gazdájuknak végeznek. A libákat két gyermek legelteti, ők a királyok, koronájuk pitypangból font koszorú. A libák a népek. Az öreg lúd őrzi a libácskáit a héjától, óvatosan kémlel szertesztét. A gyermekek közben egy cserebogárral játszanak, s dalolgatnak.

Ebből a meséből a mai kor gyermekei sokat okulhatnak. Bemutatja a régi világ gyermekeinek helyzetét, akik a természetben minden apró dolognak tudtak igazán örülni: ünnepték a gólyát, játszottak a libákkal, a cserebogárral. Az akkori gyerekeknek nem adatott meg, hogy tanuljanak, iskolába járjanak, sokat kellett dolgozniuk otthon, nem volt rengeteg játékuk, telefonjuk, számítógépük, mint a maiaknak. Nevel bennünket a szorgalmasságra a méhek által, az elégedettségre, s arra, hogy vegyük észre az életben az egyszerű és szép dolgokat, ne legyünk nagyravágyóak.

5) *Virágok és bogarak:* Az író a gyönyörű tavaszi tájat írja le a mesében. Minden állatnak, bogárnak, virágnak ad egy szerepet: a cserebogár a természet menyegzőjének a vőfélye, a fehérén virágzó fák a menyasszonyok, a pirosak a vőlegények. Szerelmesek a fűvek, a virágok, ahogy egymáshoz hajladoznak. A rovarokra is rácsodálkozik: „*...a pillangó repülő virág, a szitakötő meg repülő drágakő. Repülő zafírok, topázok, gránátok, meg türkizek!*” [17:151]. Az iskola üres, a tanár árva a tanulói nélkül, így egy ábécéskönyvvel a kezében felkeresi őket. Van, akit inasnak adtak, van, aki lovat, van, a ki libát őriz. Az egyik gyerek a vak, koldus nagyapját vezetgeti, énekelnek, imádkoznak tíz-tizenöt falun keresztül. Most a gyerek fürdik a folyóban. Senkijük és semmijük nincsen. Az öreg minden nap elkíséri

és megvárja az unokát az iskolából. A tanító olvastatja a gyereket, a fiú örül neki, az öreg is motyog az unokája után.

E mese olvasása során is elgondolkodhatunk azon, hogy a mai korban is hány ilyen szegénysorú gyerek van, mint ez a kisfiú is volt, és milyen jó, hogy nekünk megvan mindenünk ahhoz, hogy biztonságban érezhessük magunkat. Ez a mese is a segítségnyújtásra, elégedettségre nevelheti a tanulókat, tájleírásával pedig a természet iránti szeretet, és a szépérzék kialakításának elősegítésére szolgálhat.

6) *A gyerekek:* A krumpliszedés után a tanulók ismét elindulhattak az iskolába: „Az iskolám olyan már, mint a zengő méhkas” [17:155]. Az egyik birsalmát hoz uzsonnára, a másíknak tintás az arca, a harmadik sánta. Mindenki a padban ül, csak a kis Rozika nem akar bejönni az osztályba, hiszen most jár itt először. Édesanyja biztatja, de ő sír, és ellenkezik. A tanító Tabi Jóskát hívja hozzá, hiszen azt ismeri a kislány. Míg a fiú vigasztalja, az anyja kisurran. Az Istenes fiú a legokosabb, otthon mindig számoltatják, ő összegzi, ha eladják a terményt. A Gál gyerek nagyon szépen ír, csak sánta. Az egyetlen kis cigánygyerek a Sárközi Lacika. Az ő családjában csak ő tud írni-olvasni, csodálják is otthon, amikor tanul.

Ebből a meséből is rájöhetnek a tanulók, hogy nem volt könnyű a régi gyerekek iskoláztatása. Csak akkor járhattak iskolába, hogyha már otthon nem volt rájuk szükség a munkákban. Beláthatják, hogy ők szerencsés helyzetben vannak, hiszen megvannak az adott feltételek, eszközök, lehetőségek a taníttatásukra, bár sokszor némelyik nemigen él a lehetőséggel.

7) *Csordás Andris:* Az író leírja, hogy egy furcsa gyerek jött vele szemben az utcán: „Ahogy a kapuban ácsorogtam, egy gyerek jött velem szembe. Meztláb volt, térdig érő gatyácskában; a mellén pitykés posztómellényke; a fején legyűrt szélű kalap. De furcsa gyerek! Mért nem jár cipőben? Hogy hozzám ért, ő is megállott és nézett engem. Akkora volt, mint én. Az arca piros és szeplős. A szemei kékek. Az orra gömbölyű és piciny, mint a mogyoró. Megállt és nézett. Az egyik kezében leveles fűzfavessző. A másik kezét betette a lajbizsebbe. Ha megüt, gondoltam, beleragaszkodom a hajába. Hosszú haja volt a gyereknek, a nyakáig ért ” [17:159]. A fiú jól szemügyre vette a tanító külsejét, majd elhívta őt egy madárfészket megnézni. Magasra emeltette magát a tanítóval egy falban süllyedő réshez. Egy ideig tartotta, majd lerogyott vele. A fiú beverte a homlokát, vérzett is. Megtörölte füvel a homlokát, s nem sírt. A madarat nem sikerült megfogni.

Ez a történet is egy szegénysorú fiúval mutatja be a nincstelenséget az olvasó számára. Ez a kisfiú próbált valamivel közeledni a tanító úrhoz, valamit akart neki bizonyítani, hogy ő is ért valamihez, hiába nem jár iskolába. A tanító nem nevette ki, hanem

esélyt adott neki. A sérülését fel sem vette, hanem keményen tűrte a fájdalmat. A gyermekeket ezzel a mesével arra nevelhetjük, hogy nem szabad előítéleteket alkotni a másiról külseje alapján, hiszen nem tudjuk, hogy honnan is, milyen körülmények közül jött.

8) *Tapasztó Matyi kalandjai*: Matyi megtanult olvasni, s elolvasta a Robinson-könyvet. Ő is tengeri útra akart indulni, egy szigetre eljutni, ahol nincs iskola, mivel nem szeretett iskolába járni. Belekötött a zsebkendőjébe egy darab kenyeret, egy bicskát, egy labdát, s az apja esernyőjével elindult világgá. A falu végén egy nagy kutya megrohanta az esernyőjét. Matyi rémületében az ernyő alá bújt, s forgatni kezdte az esernyőt. Egyre több kutya gyűlt köré, az egyik az esernyő alá bújt, s kiharapott a Matyi nadrágjából egy darabot. Matyi elfutott, a réten egy kecskét vett észre, dicsérni kezdte, s kérte, hogy vigye el őt a hátán a tengerre: „*Csak arra a szívességre kérném ezért, hogy néha a hátára venne. Szeretek lovagolni, tisztelt kecske úr, és kecskén lovagolni még nem próbáltam. Ó, tisztelt kecske úr, az ön hátán pompás lehet a lovaglás*” [17:162]. A kecske megrohanta, feldőfte. Ezután egy szamár megette a kenyerét és a zsebkendőjét. Ezt is meg akarta lovagolni, de ledobta a hátáról, majd a kalapját is megette Matyinak. Nagyon éhes lett, kezdte megbánni, hogy eljött otthonról. Elment megfürödni. Azt hitte, hogy mély a víz, de csak sár volt benne, s ahogy beleugrott, tiszta fekete lett. Egy ember ördögnek nézte, megkötötte, s végighúzta a falun, mindenki bámulta. Matyi meglátta az apját, elkezdett neki kiabálni, ő megismerte, s elengedték. Szegényt megmosdatták, s jól megbüntették.

Ez a mese egy nagyon érdekes, kalandos, humoros történetet mond el, s arra nevelheti az ifjúságot, hogy ne kergessenek hiú ábrándokat, és ne legyenek nagyravágyóak, hanem szófogadóak, s ha valamibe mégis belevágnának, előtte jól gondolják végig az egészet, vagyis megfontoltak legyenek.

9) *Iskolában*: Ősz van, szól a csengő, a gyerekek iskolába mennek. Ma megy először iskolába Gergely Miska és a húga, Juliska. Nagyon félnek, hogy ők még nem tudnak semmit, mint a régebbi tanulók, de a tanító bácsi humora kicsit felbátorítja őket. A tanító úr Miskától azt kérdezi, hogy hívják. Ő ezt feleli talpraesetten: „*Úgy hívnak, hogy: gyere ide Miska!*” [17:167]. Juliska szégyell megszólalni. Juliskától azt kérdezi még, hogy hány lába van a tyúknak. Ő azt feleli, hogy három. Nagyot nevetnek rajta, majd leülnek a padba.

Ez a kis történet bemutatja a kis új tanulók szorongását, félelmét az első napon az iskolában. Bátran elmesélhetjük mi is a kis elsőseinknek, hiszen ők is hasonlóan érzik magukat az első napokban. Rájöhetnek, hogy a tanító nagyon aranyos, humoros, nem kell tőle félni.

10) *„Kék paradicsom, liliom...”*: Szünetben a gyerekek az udvaron játszanak: labdázna, ugrálna, lovazna. A tanító figyeli őket, hogy milyen igazán tudna örülni egymásna és a játékná, pedig se szép ruhájuk, se cipőjük, mégis boldogok. Cigány Laci nótázna, a lányok meg táncolna. A *„Kék paradicsom, liliom...”* c. játékot játsszá, amikora körben lévő lánykának párt kell választana a legények közül, s azzal kell táncolna. Cigány Lacit senki sem választja, pedig szeretik a gyerekek, mindig neki adják a maradék uzsonnájukat. A falusi iskolában mindenkinek van szeretője, de Lacinak nincs. Egyszer a szomszéd faluból egy anyuka hozott egy szép kis cigánylányt az iskolába, Juliskát. A gyerekek befogadják, s a kis Juliska a játékban cigány Lacit választja magának párjául.

Gárdonyi e kis igaz történettel sok mindenre megtanítja a tanulókat. Mindennapos ez a jelenség ma is az osztályokban, amikora kiközösítenek egy-két gyereket a többiek a szegénysége, származása, nemzetisége miatt. Megállapítja, s nem igazán érti, hogy már a gyermekekben is benne van a nacionalizmus: *„A gyerek elvégre mind szocialista. Az egyenlőség érzése velünk születik. A gyermek csak a különbség szerint osztályozza az embereket. Hogy van hát, hogy Cigány Lacit egy leány se vonja be soha?”* [17:171].

Ezzel a mesével felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy nem szabad senkit megítélni, kiközösíteni, hanem mindenkivel egyenlően kell bánni, egyenlően kell szeretni egymást, s bár nekem lehet, hogy nem tetszik az a valaki, de egy másikna ő is lehet szerethető. Az összetartozásra, az elfogadásra nevel.

11) *Büntárgyalás*: Marci új irkát vett. Ő komoly, nyugodt, ellenben a padtársával, Jancsival. Az osztályba érkezve kipakol, mindenkori megnézi az irkáját, ez kicsit bosszantja. Amikora a tintásüveget tartotta, Jancsi ahogya hirtelen megfordult mellette, megdobta, s a tinta ráömlött az almára, a tarisznyára és az új irkára. Marci nagyon ideges lett, s megpofozta Jancsit. Épp erre ment be a tanító, kérte, hogy töröljék fel a tintát. Tanítás után ottmaradt a két fiú. A tanító úr meghallgatja mindkettőt az esetről. A pofonról így vélekedik: *„Tudod-e te azt, hogy nagy bünt cselekedtél? Tudod te azt, hogy az ember arca a lélek virága! Aki az arcot megüti, a lelket üti meg! A lélek pedig Istenből való részünk; örökkévaló!”* [17:175]. Büntetésből a pofonért arcon csókolja Marci Jancsit, ő pedig megfelelze vele a tintáját. Hazaengedte őket. Útközben Marci megfelelze padtársával a birsalmáját.

A történet egyszerű, de nagyon sokatmondó. Megtanít bennünket az eseten keresztül arra, hogy ne cselekedjünk hirtelen felindulásból, tudjunk bocsánatot kérni, s elfelejteni a haragunkat a másikkal szemben. A pedagógusok is tanulhatnak belőle, hogy hogyan kell kezelni az osztályban a konfliktushelyzeteket: higgadta, nyugodtan, következetesen, igazságosan.

12) *A hópehely*: Zord hideg tél van, leesett az első hó. A gyerekek nagyon örülnek neki. A kis Kovács Rozi, egy részeges apa lánya, nem jött ma iskolába. Egyik nap új padtársat kapott, s susmorgott órán vele. A tanító rászólt, s tanítás után is elbeszélgetett vele. Gyönyörű leányka volt, hiába foltos, rongyos ruhába volt öltözve: „*Oh, mert az ilyen foltos ruhájú kis teremtsnek is éppen olyan a szíve, mint a bársonyba öltözött grófleánykéé. A gyermekarc meg a gyermekszív. Ezt a teremtő egyenlően porciózta szét az emberek között. Milyen finom az arca ennek a kis parasztgyermeknek! Milyen nagy, tiszta kék a szeme! Milyen finom vonalú az orrocskája! Milyen hullámos rajzú a kis piros ajaka! S milyen vele született bájos a fejének minden mozdulata! Ha véletlenül párizsi házban születik, gyönyörűsége volna a szalonoknak*” [17:181]. A ruhája nyári, még cipője sincs. A tanító emlékeztette arra, hogy megfogadta a leányka, hogy azon a helyen jól fog viselkedni, s mivel ma rossz volt, ezért nem szereti, és holnaptól más fog ott ülni. Másnap nem is jött el. A tanító utána küldött, s kiderült, hogy valami kutya bekergette a patakba, nagyon megfázott a vizes, jeges ruhában. Nagyon beteg lett, a tanító maga ment megnézni. A családapa most is részeg. Rozika már nem tud beszélni. A tanító megmondja neki, hogy a helye várja, senki nem ül ott, és hogy nagyon szereti. Másnap a tanulók az osztályban hallják, hogy megcsendül a harang, mivel Rozika meghalt.

Ez egy nagyon szomorú történet, az a tanulsága, hogy becsüljük meg, ha nekünk rendes, szerető, gondoskodó szüleink vannak, akiktől mindent megkapunk, ami szükséges. A tanító úr szemszögéből pedig azt tanulhatjuk meg, hogy nem szabad elhamarkodottan olyasmit mondani, amivel a másik lelkébe tiprunk bele. Nevel arra is, hogy a szépség belülről fakad, s nem a ruha teszi az embert.

13) *A kis árvák*: Jánoska négyéves, Péter pedig hároméves kisfiú. Az anyjuk nagyon beteg volt. Egy napon csak azt látták, hogy sok asszony fordul meg náluk, és mindenki sír, sajnálják és árváknak nevezik őket: „*Árvák vagytok, árvák! Nincs már anyátok*” [17:186]. Játszadoztak a szénában a cicával. Apjuk bevitte őket az anyjukhoz, aki mozdulatlanul feküdt, gyertyákkal körülvéve. Megcsókolták az anyjukat, aki hideg volt, és nagyon aludt. Kimentek a földes szobába, féltek. Az apjuk altatni akarta őket, de ők az anyjuk mellett szerettek volna aludni. Az apa mindent ígért nekik a vásárról: lovat, katonát, füttyülőt. Ekkor a kis Péternek eszébe jutott az apjuk füttyülője, amivel sokszor elaltatta őket. Nem értette, hogy miért van szomorú nap, s ma miért nem lehet nótákat füttyülni. Az apa sírva takarta be őket, s arra gondolt, talán jobb is, hogy nem értik, hogy mi is az a halál, hiszen ha értenék, megszakadna a kis szívük.

Ezzel a szívszorító történettel a gyermekeket arra nevelhetjük, hogy nagyon sok árva van a világon, akik szülők nélkül kell, hogy felnőjenek. Nekünk, akiknek szüleink vannak, szeretni, tisztelni, becsülni kell őket, amíg még közöttünk lehetnek.

4. *A mindentudó kalap*

1) *Az Eszterházy kanásza:* A bécsi színházban egy német katona fitogtatta az erejét. Mária Terézia királyasszony megkérdezte Eszterházy herceget, hogy a magyarok között van-e ilyen erős ember. A legkisebb kanászt, Pistát felállították a színpadra, hogy megnézzék, ügyesebb-e a németnél. Pista csak állt a botjára támaszkodva. A német levágta a két fülét, de még akkor sem mozdult. Akkor Eszterházy utasítására olyat ütött a németen, hogy az összerogyott. Sok pénzt kapott érte, mindenki őt ünnepelte. Kinevezték bécsi huszárnak. Egy évet élvezte a bécsi hírnevet, s aztán hazament, mivel rájött, hogy magyar embernek nem jó Bécsben lakni: *„Köszönöm, uram, a hozzám való jóságát, de én már hazakívánkozom. A pénzemen megvehetem a fél falu házát, meg a fél falu földjét. Nem magyar embernek való a Bécsben lakás, úgy elszökik előlem mindenki, hogy nem lehet itt még verekedni se”* [17:191].

Ezzel a mesével az író elsősorban a hazaszeretetre, a bátorságra, engedelmességre, s az egyszerűségekre nevel.

2) *Macskási Imre:* Macskási Imre testőr volt, egyszer Erdélyben járt, s betért a kovácshoz, mert leesett a ló lábáról a patkó. Elhatározta, hogy megrézfálja a kovácsot, s megnézi, hogy erősek-e a patkói. Ahogy tesztelte őket, mindegyiket kettétörte, de nem volt erősebb, így felferette a lovak lábára. A kovács is meg akarta tréfálni, ő meg a patkolásért kapott tallérokat minősítette gyengének, hármat el is tört, de a negyediket már muszáj volt elfogadnia, mert nem volt más. Macskási akkor elnevette magát, és kezet adott a kovácsnak: *„No, barátom - mondja neki - te visszaadtad a tréfát, de így se jártam még soha, mióta katona vagyok”* [17:198].

Ez a kis történet megtanít bennünket arra, hogy vigyázzunk a tréfálkozással, hogy ne legyen sértő, s ha minket megrézfálnak, mi se haragudjunk meg érte.

3) *Mikor diák, mikor király:* Mátyás király íródiákja, Nagy Márton elment egyszer Görbe Andrásához, hogy adjon neki szállást. Mivel akkoriban a király mindig álruhában járt, azt hitte, hogy a király az, s nagyon nagy ellátásban részesítette. Mátyás király nagyot nevetett az eseten, s most tényleg beöltözött diáknak, hogy próbára tegye Görbe Andrást. Ekkor már nem hitte őt a királynak, hiszen akkor mindenki kinevette, hogy tévedett, így csak a kocsis szobájába fektette le a „diákot”. Később a király magához hívatta, őt a kocsis szobájába fektette, a kocsisát pedig díszruhába öltöztette. Görbe András nagyon zavarba jött, de a király

nagyot nevetett, s megjutalmazta őket: „Ej, ej, Görbe uram, hát így megtréfált maga engem – szólott a király. – A diákkal úgy bánt, mint királlyal szokás, velem pedig úgy, mint diákkal szokás. - Felséges uram – felelt verejtékezve Görbe András -, hogy tudná azt az ember, hogy felséged mikor király? - Nemcsak arra kell ám nézni, mikor vagyok király – szólott Mátyás nevetve -, hanem arra is, hogy mikor vagyok diák” [17:199].

A mese tréfás, humoros jellegű, rövid tanulsága: „A látszat néha csal”.

4) *Csukat Péter*: Ez a történet a török-magyar táboroknál játszódik. Az író jellemzi őket természetük szerint is: „A török nagy tenyeres-talpas, másfél mázsás óriás, a magyarok meg afféle apró és középtermetű emberek.” A legerősebb török meg akart vívni egy magyar vitézzel. Mindenki félt kiállni, míg végül Csukat Péter vállalkozott a kihívásra. Nagy küzdelem után Péter győzött, s jutalmul övé lett Bajom vára, s még nemességet is kapott.

A leírt történetből bátorságot, vállalkozó szellemet tanulhatunk a magyar vitéztől.

5) *A mindentudó kalap*: Nagypónak volt egy nagy fekete kalapja, ami miatt olyan okos volt. Amíg aludt, Pista unokája ellopta a kalapot, s felpróbálta. Már sokat álmódzott a varázskalapról, de nem szabad volt viselnie. A kalapban, próbált olvasni, kártyavárat építeni, repülni, de nem sikerült neki. Úgy gondolta, hogy kevés a kalap, így felvette a nagypó kabátját és csizmáját is. Ahogy ismét repülni próbált, nagyot vágódott a padlón, erre a nagypó fölébredt, ő pedig elszégyellte magát. Nagypó csak ennyit mondott: „ Jaj, kis barátom, a kalap csak akkor mindentudó, mikor az én fejemen van” [17:206].

Ez a mese a gyerekeket a szófogadásra neveli, s megtaníthatja őket arra, hogy nem kell nagyravágyónak, irigynek lenni, hanem meg kell elégedni azzal a helyzettel, amiben éppen vagyunk. Ne akarjunk hamar felnőni, s figyeljünk oda arra, hogy a tiltott dolgokat a mi érdekünkben vonják meg tőlünk a felnőttek.

II.7.3. Kutatásom alatt szerzett tapasztalatok a Gárdonyi-mesékről

Gárdonyi meséinek sokféle árnyalata van, de mindig a gyermekekhez szól. Jelentőségük a gyerekek számára, hogy fontos tartalmakat hordoznak, amelyekkel könnyen azonosulhatnak, kitágítják számukra a valóságot, felhasználhatják a problémáik megoldása során, fejlődik tőle az alkalmazkodó készségük, és megkönnyítik számukra a feszültségoldás mindennapi nehézségeit. Meséinek jelentős szerepe van a gyerekek értelmi és érzelmi fejlődésében azért is, mert viselkedési mintákat nyújt számukra. Olyan jelenségekről beszélnek a gyerekeknek (életről, halálról, haragról, féltékenységről, szeretetről, segítségről,

talpraesettségről, bátorságról), amelyekről máshogy, elvont fogalmak szintjén nem tudnánk beszélni vele.

Az általam olvasott *Egéravadászat* c. mesegyűjtemény négy fejezete közül az első kettő többnyire állatmeséket mutat be: 1. *Mi van a nyuszi füle mögött?*, 2. *Cicafuttatás*. A mesehősök között általában házi állatok szerepelnek, de megtalálható közöttük a majomról, süniről, nyuszikról, kígyóról, farkasról szóló történetek is. Nyelvezetük egyszerű, gazdag párbeszédekben. Az író részletesen festi le egy-egy tanya, falu, udvar szépségét, az állatok külsejét. Az állatokat többnyire emberi tulajdonságokkal ruházza fel, de nagyon sok mesében az emberek szemszögéből írja le a velük megtörtént kalandokat (*A Riska, Muci, Sünanyó, A sánta tyúk, stb.*). Meséinek színtere többnyire a falusi környezet, sok a valószerű elem. Bár meséi természetes környezetben játszódnak, de egy-egy civilizációt jelző tárgy: úszónadrág, esőköpeny, esernyő, zongora igen humorossá teszi a cselekményt az állatok kalandjaiban.

A harmadik, *Virágok és bogarak* c. fejezetben a természetben végbemenő évszakok szerinti változásokhoz kapcsolódnak a madarakkal, fecskékkel, méhekkal történő események. A mesék bevezetéseiről már láthatjuk, hogy Gárdonyi imádta a természetet, a virágokat, bogarakat, madarakat, s mindenben tudott gyönyörködni: a méhek munkájában, a gólyák utazásában. Sokszor adott szerepeket a természet élőlényeinek: a virágzó fák a menyasszonyok, a tavaszi ébredés egy szerelmes lakodalom, stb. Történeteiben megfigyelhetjük, hogy a régi időkben mennyire tudták várni, értékelni, ünnepelni egy gólya érkezését, vagy költözését, s kapcsoltak hozzá több népi időjósást is.

Az iskolásokról szóló történeteket saját tanítványairól írja le e fejezet soraiban. Ezeket olvasva rengeteg olyan terület és szituáció ötlött eszembe, amikor fel lehet használni a gyermekek között egy-egy mesét a mindennapokon. A hétköznapi mozzanatokban könnyedén fölfedezteti a tanulással gyönyörködtetőt, a meseien varázsosat. Gyermektörténeteiben sok szeretettel, hozzáértéssel ír tanítványairól, a szegényparaszti sorban élő kisiskolásokról. Hitelesen idézi fel a hajdani falusi iskola légkörét, és saját tanítói munkásságának legfőbb korlátját: az általános szegénységet.

Az utolsó, *A mindentudó kalap* c. fejezetben ismeretterjesztő történeteit, Mindentudó Gergely bácsi és Nagyapó tudományát gyűjtötték egybe. Tréfás és gondolkodásra készítő matematikai fejtörők menetét mondja el bennük. Szójátékokból, nyelvgyötrőkből, közmondásokból alkot meséket. Mátyás királyról, a törökökről és magyarokról számos történelmi anekdotát írt, melyek a bátorságra és hazaszeretetre nevelnek.

Legtöbb meséje oktató, a szó legrejtettebb értelmében, sohasem kioktató, mert mindig önmagáért beszél a meseszó, a varázs szuggesztivitásával. Meséivel az emberi

butaságra és ostobaságra is sokszor rávilágít, s nem egyszer ismerhetünk magunkra azokból a mesékből, ahol az állatok mindig többre, másra vágnak, irigyek a másik állat sorára, de nagyravágyásukból semmi jó nem származik (*A ponty meg a pinty, Lúdháború, Cicafuttatás, Brekeke és zsákrágó úrfiak utazása, Buksi, Komédiás egerek, A ló meg a kutya, stb.*). A gyerekeket több mesével is a szófogadásra, a szülők iránti tiszteletre neveli (*Buksi, Megjárta Jancsi, Tyúkanyó mostohagyerekei, A nyuszi kalandja*). Az igaz barátság fontosságára, őszinteségére, hűségére, a barátságban a bocsánatkérésre és megbocsátásra tanít *A kutya meg a nyúl, Brekeke és Zsákrágó úrfiak utazása, Büntárgyalás, Az okos kutya, A német és a kutyája* c. meséivel. A segítségnyújtásra és jószívűségre *A zöld erszény, A hálátlan kígyó, A cinege, és A mi gólyánk* meséi nevelnek. A hiszékenységre elkerülésére a *Muci, Róka koma, A zöld erszény, Buksi*, című mesék világítanak rá. A megfontoltságra és óvatosságra, az elhamarkodott döntéshozatalra *A nyuszi kalandja, Buksi, A ponty meg a pinty, A hópehely, A büntárgyalás, Ugri meg Bugri, A szegény ember káposztája* c. mesékkal szeretné felhívni figyelmünket a Néptanító.

Véleményem szerint, a mai kor gyermeke nem tudja értékelni, tisztelni és megbecsülni a családját, a játékait, az egész helyzetét, azt, hogy iskolába járhat és tanulhat, hanem mindig jobbra, másra vágyik, s természetesnek véli azt, hogy okostelefon, számítógép, vagy más „luxuscikk” van a birtokában, míg a régi szegény gyerekek örültek, ha kint együtt játszhattak a szabadban, vagy annak, ha iskolába járhattak. Gárdonyi iskolatörténetei és a szegény gyerekekről szóló meséi elgondolkodtathatják a mai tanulókat arról, hogy régen hogyan is éltek a gyerekek, s mégis boldogok és elégedettek voltak. Ilyen történeteket a következő mesék tárnak elénk: *A szegény ember káposztája, Csordás Andris, Tapasztó Matyi kalandjai, A gyerekek, Iskolában*. Ezekben a történetekben az író többször megemlíti, hogy a tanítványai nem mehettek mindig iskolába, hanem ha otthon befejeződtek az őszi munkálatok, és tudták nélkülözni őket a családban, csak akkor járhattak iskolába. Sok gyermek azzal töltötte a mindennapjait, hogy tehenet vagy libákat legeltetett. Az ilyen történetekkel a dolgosságra és szorgalmasságra is nevelhetjük tanítványainkat, s tanulságként levonhatjuk a mesékből, hogy a lustaság soha nem vezet jóra: *Megjárta Jancsi, Zsendice és a pipája, A gyerekek*.

A „*Kék paradicsom, liliom...*” és *A sánta tyúk* c. meséi azt sugallják az olvasók számára, hogy nem szabad elhamarkodottan elítéleteket felállítani másokkal szemben.

A gyermeki lélek fejlődéséhez hozzátartozik a félelem, és szorongás is. Fontos összetevője a mesének, hogy a főszereplők mit és hogyan tanulnak mindabból, amit a mese megpróbáltatásai eléjük állítottak és hogyan jutnak túl ezeken az érzéseiken, hogyan

küzdenek meg velük, és hogyan lépnek egy magasabb szintre. Ha a gyermek ki tudja várni a szorongás fantáziaképein áthaladva a vigasztalás és megszabadulás képeit, akkor a mese jótékony hatású, és eléri a célját: példát, és mintát mutat a gyerekeknek a probléma megoldásból.

A bátorságra, a félelem leküzdésére vezethetjük rá az iskolás történetekkel a gyerekeket, amikor a kis elsősök mindentől féltek az iskolában az első napon, s példaként szolgálhatnak bátorságban a talpraesett vitézek is a történelmi anekdotákban, mint *Esterházy kanásza*, vagy *Csukat Péter*.

Az élet tele van ismeretlen, félelmetes dolgokkal, de ezeken bátorsággal, hűséges barátok segítségével még a legkisebb is túljuthat, lehet az bármilyen megpróbáltatás, akár halál is, mint *A kis árvák* és *A hópehely* című mesékben is.

A hazaszeretet és szabadság fontosságára, és arra, hogy az idegen környezet, vagy a jólét nem adhat igazi boldogságot az *Isten veled, gólyamadár!*, *Az Esterházy kanásza*, *A kerék*, *Muci*, *Komédiás egerek* utalhatnak.

A szerző jó humoráról tréfás történetei, a *Mikor diák, mikor király, és a Macskási Imre* c. mesék árulkodnak. A gyerekeknek nagy hasznukra válhatnak a Nagyapó logikai feladatait, fejtörőit tartalmazó írások is, hiszen jól fejleszthetik velük gondolkodásukat, logikájukat, problémamegoldó készségüket.

A következő táblázatban összesítettem, hogy az író meséiben mire nevel leggyakrabban, és milyen negatív tulajdonságokat ítél el legtöbbször. A mesék sorai között szembe áll egymással a jó a rosszal, a helyes a helytelennel, a pozitívum a negatívummal, vagyis egy-egy mese rámutat a rossz tulajdonságokra, és ez által ösztönzi az olvasókat a jó tulajdonságok kialakítására is, vagy akár fordítva:

Pozitív erkölcsi tulajdonságok kialakítására és negatív tulajdonságok elítélésére			
nevelő mesék			
Pozitív tulajdonságok	Negatív tulajdonságok	Rájuk vonatkozó mesék	Mesék száma
Elégedettség, meglegedés, értékelés, egyszerűség, szerénység	Irigység, nagyravágyás, büszkeség, önteltség, hiúság, dicsekvés	Komédiás egerek, Ponty meg a pinty, Róka koma, A ló meg a kutya, A kutya meg a nyúl, A Riska, Mese a kerékről, Gólyák, méhek, kislibák, Virágok és bogarak, A	16

		gyerekek, Csordás Andris, Tapasztó Matyi, A hópehely, A kis árvák, Az Esterházy kanásza, A mindentudó kalap	
Óvatosság, megfontoltság, elővigyázatosság	Felelőtlenség, hirtelenség	A hálátlan kígyó, A kutya meg a nyúl, A zöld erszény, A szegény ember káposztája, A nyuszi kalandja, Ponty meg a pinty, Brekeke és Zsákrágó úrfiak utazása, Buksi, Tapasztó Matyi, Büntárgyalás, A hópehely	11
Leleményesség, talpraesettség, eszesség	Bizonytalanság, hiszékenység	Muci, Róka koma, A hálátlan kígyó, Jaj neked, nyuszi, Mi van a nyuszi füle mögött?, A zöld erszény, Buksi, Cicafuttatás, Egérvadászat, Iskolában, Macskási Imre	11
Szülői szeretet, tisztelet, szófogadás	Szófogadatlanság, tiszteletlenség	Mi van a nyuszi füle mögött?, A nyuszi kalandja, Buksi, Megjárta Jancsi, Tapasztó Matyi, A hópehely, A kis árvák, A mindentudó kalap	8
Jószívűség, segítségnyújtás, adakozás, bőkezűség	Fösvénység, fukarság	A hálátlan kígyó, Ugri meg Bugri, A zöld erszény, A szegény ember káposztája, A cinege, A mi gólyánk	6
Hálaadás	Hálátlanság	Muci, A hálátlan kígyó, Ugri meg Bugri, A szegény ember káposztája, A cinege	5
Elfogadás, egyenlőség	Ítélezés, kiközösítés	A sánta tyúk, Ponty meg a pinty, Csordás Andris, „Kék paradicsom, liliom...”, Mikor diák, mikor király	5
Hűség, barátság	Hűtlenség, kétszínűség	Róka koma, Az okos kutya, Brekeke és Zsákrágó úrfiak utazása, Büntárgyalás, Az Esterházy kanásza	5

Bocsánatkérés, megbocsátás	Sértés, sértődés, harag	A kutya meg a nyúl, Ugri meg Bugri, Ponty meg a pinty, Büntárgyalás, Macskási Imre	5
Igazságosság,	Igazságtalanság,	Jaj neked, nyuszi, A zöld erszény, A nyuszi kalandja, Egérvadászat, Büntárgyalás	5
Bátorság, merészség	Gyávaság, erőfitogtatás	Cicafuttatás, Mi újság, malac úrfiak?, Iskolában, Csukat Péter	4
Hazaszeretet	Hazaárulás	A mi gólyánk, Isten veled, gólyamadár!, Az Esterházy kanásza, Csukat Péter	4
Szorgalom, dolgosság	Lustaság, léhaság	Ugri meg Bugri, Megjárta Jancsi, Zsendice és a pipája, Gólyák, méhek, kislibák	4
Testvéris szeretet, összetartozás	Széthúzás, önzés	Ugri meg Bugri, A két nyúl, A kis árvák	3
Szabadság	Rabság	A cinege, A mi gólyánk	2
Udvariasság, illemtudás	Udvariatlanság	Ugri meg Bugri, A szegény ember káposztája,	2
A vizsgált mesék száma összesen: 43			

1. számú táblázat: A pozitív erkölcsi tulajdonságok kialakítására és negatív tulajdonságok elítélésére nevelő mesék összesített táblázata

Az összesítésből arra a következtetésre jutottam, hogy az író leggyakrabban, vagyis 16 meséjével az elégedettség, megelégedés, értékelés, egyszerűség, szerénységre nevel, de ugyanakkor ezekkel elutasítja az irigységet, nagyravágyást, büszkeséget, önteltséget, hiúságot és dicsekvést. Ezekben a mesékben az akkori világ szegénysége utal ilyesmire leginkább. Fontosnak tartja még elítélni a mesék közül 11-ben a felelőtlenséget és hirtelenséget, de az óvatosságra, megfontoltságra és elővigyázatosságra ösztönöz. Továbbá 11 mese nevel a talpraesettségre, eszességre, furfangosságra, s a naivságot és hiszékenységet megveti. 8 mesében találkozhatunk a szófogadatlanság, tiszteletlenség, és a szülők iránti hála,

szereket, tisztelet, szófogadás szembeállításával. 6 mesében fontosnak tartja a jószívűség, segítségnyújtás, adakozás, bőkezűség megnyilvánulásait, a fősvénység és fukarsággal szemben. 5-5 meséből kitűnik, hogy az író ösztönözni szeretné az ifjúságot minden helyzetben a hálaadásra, elfogadásra, hűségre, bocsánatkérésre, megbocsátásra, igazságosságra, míg elkerülendőnek tartja a hálátlanságot, ítélezést, kiközösítést, hűtlenséget, kétszínűséget, sértést, sértődést, haragot, igazságtalanságot. 4-4 mesével üzeni a gyermekek számára, hogy legyenek dolgozók, szorgalmasak, bátrak, s tartsák szem előtt a hazaszeretetet is. 3 meséje tanít az összetartozásra és a testvéri szeretet megtartására. 2 meséjében nevel az udvarias, illetudó viselkedésre, s 2 meséje sugallja, hogy az igazi boldogság a szabadságban, nem a rabságban rejlik.

Gárdonyi Géza meséiből kitűnik, hogy nem csak jó író, hanem jó pedagógus is volt, hiszen történeteiből kiderült, hogy mindig együtt érzett a szegény gyerekekkel, szíven viselte sorsukat, kiállt az érdekükben, velük szemben mindig megértő és igazságos volt, nevelte őket a becsületességre, egyszerűségre, szorgalmasságra, szófogadásra, tisztességre, jó magaviseletre, egyszóval minden olyan tulajdonságra, ami hozzásegítette őket ahhoz, hogy nemes ember válják belőlük. Véleményem szerint nagyszerű meséivel is erre akarta nevelni a jövő ifjúságát, s azért írta meg őket, s hagyta őket ránk. Nagy hiba lenne, ha ezeket az oktató-nevelő varázsú meséket nem használnánk fel munkánk során. Úgy hiszem, hogy jövőbeli pedagógusmunkám során én is bátran fogom majd alkalmazni őket, hogy a mesék üzenetei részt vegyenek a gyermekek személyiségének formálásában, s ez által erkölcsi nevelésükben. Ezzel a kutatással szeretném ösztönözni pedagógustársaimat is a Gárdonyi-mesék felhasználására, alkalmazására munkájuk során.

Összefoglalás

Dolgozatom témájával Gárdonyi Géza meséinek mondanivalóját, és szerepüket kutattam a tanulók erkölcsi nevelésében. Már a cím is magába foglalta a munka lényegét, és utalt arra, hogy Gárdonyi Géza nem csak mint ifjúsági író, hanem mint meseíró is fontos szereplője mindmáig az irodalomnak és a gyermekirodalomnak.

Dolgozatomat első feladatommal, a gyermekirodalom műfajainak bemutatásával kezdtem. Bővebben tárgyaltam a mese műfaját, sajátosságait és történeti alakulását. Ezután felhívtam a figyelmet a mese gyermekekre gyakorolt gyógyító, oktató-nevelő hatására, továbbá, mint személyiségfejlesztőre, és érzelmi intelligencia-fejlesztőre is. Ezekhez többek között Bauer Gabriella, Cs. Nagy István, Voight Vilmos, és Kádár Annamária nagyszerű könyvei nyújtottak segítséget.

Bruno Bettelheim szavaival élve arra a megállapításra jutottam, hogy „A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását, és hogyan találja meg helyét az életben”.

A nagy magyar meseírók tevékenységeinek rövid ismertetése után tértem át Gárdonyi Géza életének és munkásságának fontosságára a pedagógiára nézve. Ehhez Kispéter András és Szabó Kálmán Attila írásait használtam fel.

Hogy céljaimat véghezvigyem, feltártam az Egérvadászat c. mesegyűjtemény meséinek mondanivalóját, témáit, s elemeztem őket. Így arra a következtetésre jutottam, hogy Gárdonyi termékeny mesemondó. Meséinek sokféle árnyalata van, a hang azonban mindig megejtően közvetlen, gyermekhez szóló. A hétköznapi mozzanatban könnyedén fölfedezi a tanulsággal gyönyörködtetőt, a meseien varázssosat. Legtöbb meséje oktató, a szó legrejtettebb értelmében, sohasem kioktató, mert mindig önmagáért beszél a meseszó, a varázs szuggesztivitásával.

Az általam olvasott Egérvadászat c. mesegyűjtemény meséit olvasva kiderült, hogy az író leggyakrabban, vagyis 16 meséjével az elégedettségre, megalégedésre, értékelésre, egyszerűsége, szerénysége nevel, de ugyanakkor ezekkel elutasítja az irigységet, nagyravágyást, büszkeséget, önteltséget, hiúságot és dicsekvést. Ezekben a mesékben az akkori világ szegénysége utal ilyesmire leginkább. Fontosnak tartja még elítélni a mesék közül 11-ben a felelőtlenséget és hirtelenséget, de az óvatosságra, megfontoltságra és elővigyázatosságra ösztönöz. Továbbá 11 mese nevel a talpraesettségre, eszességre, fűrfangosságra, s a naivságot és hiszékenységet megveti. 8 mesében találkozhatunk a szófogadatlanúsággal, tiszteletlenséggel, és a szülők iránti hála, szeretet, tisztelet, szófogadás

szembeállításával. 6 mesében fontosnak tartja a jószívűség, segítségnyújtás, adakozás, bőkezűség megnyilvánulásait, a fősვნყség és fukarsággal szemben. 5-5 meséből kitűnik, hogy az író ösztönözni szeretné az ifjúságot minden helyzetben a hálaadásra, elfogadásra, hűségre, bocsánatkérésre, megbocsátásra, igazságosságra, míg elkerülendőnek tartja a hálátlanságot, ítélezést, kiközösítést, hűtlenséget, kétszínűséget, sértést, sértődést, haragot, igazságtalanságot. 4-4 mesével üzeni a gyermekek számára, hogy legyenek dolgozók, szorgalmasak, bátrak, s tartsák szem előtt a hazaszeretetet is. 3 meséje tanít az összetartozásra és a testvéri szeretet megtartására. 2 meséjében nevel az udvarias, illetudó viselkedésre, s 2 meséje sugallja, hogy az igazi boldogság a szabadságban, nem a rabságban rejlik.

Meséből kitűnik, hogy nem csak jó író, hanem jó pedagógus is volt, hiszen történeteiben mindig együtt érzett a szegény gyerekekkel, szíven viselte sorsukat, kiállt az érdekükben, velük szemben mindig megértő és igazságos volt, nevelte őket a becsületességre, egyszerűségre, szorgalmasságra, szófogadásra, tisztességre, jó magaviseletre, egyszóval minden olyan tulajdonságra, ami hozzásegítette őket ahhoz, hogy nemes ember válják belőlük.

Tehát hipotézisem bebizonyosodott: egyéni kutatásom eredményeiből, vagyis a meseelemzésekből leszűrhető, hogy Gárdonyi meséinek varázsa valóban formálja minden téren a gyermekek egyéniségét, viselkedését, és a szerző minden mesetípusában ott rejlik az erkölcsi iránymutatás, így írásait a mai kor pedagógusaként is bátran alkalmazhatom.

Munkámban nem csak a mesék fontosságára, hanem kimondottan Gárdonyi meséinek mondanivalójára, oktató-nevelő hatására hívtam fel a figyelmet, s kutatásommal ösztönözni szerettem volna pedagógustársaimat a Gárdonyi-mesék használatára – olvasásukra, elmondásukra, dramatizálásukra – a tanórák színesebbé tételéhez.

Úgy gondolom, hogy Gárdonyit nem véletlenül nevezték a Nemzet Tanítójának, s eszméinek és meséinek alkalmazása elengedhetetlen a mai gyermekek viselkedésének, személyiségének formálódásában.

Резюме

Я вивчала вплив Казок Гардоні Гейзи на формування моральності дітей. Сама тема вже розкриває зміст моїх досліджень і націлює на роботу, що потрібно здійснювати у вихованні дітей. Гардоні Гейза не тільки молодий письменник, але і казкар, і відіграє важливе значення не тільки у загальній літературі але і в дитячій, зокрема.

Свою роботу, я розпочала вивченням видів дитячої літератури. Потім розглядаю особливості казок і їх вплив на психіку дітей, лікувальний, навчально-виховний, а також на розвиток особистості, моральне і чуттєве виховання теж. До таких письменників належать Баер Габрієлла, Нодь Іштван, Войт Вільмош, Кадар Аннамарія – книжки яких захоплюють багатьох.

Рядки Бруно Беттелгейма наштовхують на думку про те, що «Казки єдиний вид літератури після якого діти можуть знаходити свою точку зору і легко знаходити своє місце у житті».

Після вивчення відомих угорських казкарів я зупинилася на Гардоні Гейзі, який для мене виявився важливішим з педагогічної точки зору. Для цього я використовувала критичні матеріали Кішпетер Андраша та Сабов Калман-Аттілі.

Щоб досягнути своєї мети, я ознайомила із збіркою «Полювання на мишей». Вивчала типи казок, їх зміст та направленість. І дійшла такого висновку, що Гардоні Гейза дуже вдалий казкар. Його казки мають багато відтінків і наближені до дітей. В щоденних казках розкриває навчальну мету і казковість ситуацій. Більшість казок навчають, в найкращому розумінні слова, наштовхують на позитивне, добрі думки.

Читаючи збірки «Полювання на мишей» наштовхуєшся на думку, що в 16 казках отримуємо задоволення, насолоду, цінності, які є дуже важливими, а головне – ліквідують заздрість, наштовхують на добро, гідність, гордість. Бідність того часу не пригнічує, а навпаки, виносить людяність і правдивість. В 11 казках автор засуджує безвідповідальність, випадковість і націлює на виваженість та життєвий досвід. 11 казок навчають правильно жити, розуму, взаємопорозумінній доповіді один-одному у разі втрати батьків. У 6 казках розвивається почуття добросердечності, взаємодопомоги і благодійності. З 5-5 казок випливає, що автор ділиться своїми поглядами на життя, робить правильні висновки та навчає молодь і теї правильно орієнтуватись у різних життєвих ситуаціях, пробагати один одному, не засуджувати тих, хто помилився,

навпаки навчати доброти, миру і благодать. 4-4 казках посилає до дітей хороші думки, вчить їх бути працьовитими підтримувати зв'язки з друзями.

Казки доводять, що казкар хороший педагог, адже він співгуває бідним дітям, турбується про їх долю, захищає їхні інтереси, правдивий по відношенню до них, турбується, щоб з них вирости хороші люди.

Таким чином доведено: моєю роботою і дослідженням, що казки Гардоні Гейзи чарівні, розвивають у дітей інтереси, врівноважують їх, діють заспокійливо, одночасно вони повчально-навчальні і мають виховну мету.

Моя робота засвідчує і те, що казки Гардоні за мету мають застосування у виховній роботі кожного педагога адже їх основна мета – залишитися в душах дітей.

Ось чому, я думаю, що не випадково Гардоні Гейзу визнано народним вчителем, адже його роботи, вислови є невичерпним джерелом знань у виховній роботі з дітьми.

Felhasznált irodalom jegyzéke

1. Bálint Péter: *A meseszöveg változatai. Mesemondók, mesegyűjtők és meseírók.* Didakt Kft, 2007, Debrecen.
2. Bálint Péter: *Közelítések a meséhez,* Debrecen, 2006.
3. Bálint Péter: *Meseértés és értelmezés kárpátmedencei népmesehágyomány hermentikai vizsgálata.* Didakt Kft, 2013, Debrecen.
4. Bartha Elek, Dömötör Tekla, Katona Imre, Martin György, Osvai Imre, Ortutay Gyula, Pesovár Ernő, Újváry Zoltán, Verebélyi Kincső, Voigt Vilmos (Szerk: Voigt Vilmos): *A magyar folklór.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
5. Bauer Gabriella: *Gyermekirodalom az óvónőképző szakközépiskolások I-IV. osztálya számára.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
6. Berencz János: *Vázlat Gárdonyi műveinek pedagógiai vonásairól. In Emlékkönyv Gárdonyi Géza születésének századik évfordulójára.* Eger, 1963.
7. Bettelheim, Bruno: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* (Ford. Kúnos László), Korvina, Bp., 1985.
8. Bódis Zoltán: *A mese és a szakrális kommunikáció. In: Bálint Péter (szerk.) Közelítések a meséhez. A mese értelmezhetőségei.* Didakt Kft. Debrecen, 2003.
9. Bognár Tas: *Elemzések a gyermek-és ifjúsági irodalom körében.* Egységes jegyzet. Kézirat, NTK, Bp, 1996.
10. Boldizsár Ildikó: *Meseterápia – Seherezádé utódai.* Interpress Magazin, 2005, 96–102.
11. Boldizsár Ildikó: *Mesepoétika. Írások mesékről, gyerekekről, könyvekről.* Akadémiai Kiadó, Bp, 2004.
12. Cs. Nagy István: *Gyermek-és ifjúsági irodalom. Egységes jegyzet, Kézirat,* NTK, Bp, 1995.
13. D. Tancz Tünde: *Új paradigmák a neveléstörténeti kutatásban: a népmese mint a szociális reprezentáció adekvát műfaja.* Valóság 9, 2002.
14. Dankó Ervinné: *Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában. Óvodapedagógusok, tanítók és szülők könyve a három-hétévesek fejlesztéséhez.* OKKER Kiadó. Budapest, 2005.
15. Dluhopolszky Bertalan: *Gárdonyi Géza mint pedagógus.* In: Hevesmegyei Tanügy. 1916. 8. sz.

16. Dr. Gremesberger László, Gyeskó Ágnes: *Ki kicsoda a magyar irodalomban?* Könyvkuckó, Bp, 1999.
17. Gárdonyi Géza: *Egérvadászat*. Holnap Kiadó, Budapest, 2013.
18. Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi*. Dante-kiadás, 1934..
19. Hegedűs András: *Gárdonyi, a néptanító*. Budapest, 1962, Tankönyvkiadó.
20. Hegedűs András: *Magyar írók pedagógiai nézetei*. Budapest, 1976, Tankönyvkiadó.
21. Honti János: *A mese világa*, Budapest, 1975, Magvető Könyvkiadó.
22. Horváth Lajos: *Tevékenységi rendszer és erkölcsi nevelés az általános iskolában*, Budapest, 1968, Tankönyvkiadó.
23. Kádár Annamária: *Mesepszichológia - Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*, Kulcslyuk Kiadó, 2013.
24. Kispéter András: *Gárdonyi Géza*. Gondolat 1970.
25. Komáromi Gabriella (szerk.): *Gyermekirodalom*. Helikon Kiadó, Bp., 1999.
26. Mezei József: *Gárdonyi pszichologizmusa*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1964, 449–456. p.
27. Móra László: *Gárdonyi a tanítók tanítója. Az egri remete*. Budapest, 1932.
28. Nagy Katalin: „Mese, Mese, Mátka...” a Mese szerepe a Nevelő-oktató Munkában, Brenner János óvoda, általános iskola és kollégium Szombathely 2008.
29. Nagy Sándor: *Gárdonyi közelében*. Eger, 2000.
30. Orosz Ingrid: *A népmese személyiségfejlesztő hatása óvodáskorban, Szakdolgozat, II. RFKMF, Beregszász, 2014.*
31. Szabó Kálmán Attila: *Gárdonyi Géza pedagógiai nézetei*.
32. Z. Szalai Sándor: *Gárdonyi műhelyében*. Magvető 1970.
33. Internetről:
<http://mese.lap.hu>
<http://www.gardonyigeza.hu>
<http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2013/osz/8.pdf>
http://www.kpszti.hu/ki/ped/mese_mese_matka.pdf
<http://www.vkszh.hu/pedfi.html>
<http://mek.oszk.hu/02700/02749/html/>
<http://www.nepmese.hu/irasok/lelektan/39-a-nese-a-gyermeki-tudattalan>
http://www.nepmese.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid

Táblázatok jegyzéke

1. számú táblázat: A pozitív erkölcsi tulajdonságok kialakítására és negatív tulajdonságok elítélésére nevelő mesék összesített táblázata (old.)

Nyilatkozat

Alulírott, Orosz Ingrid tanítói szakos, levelező tagozatos hallgató, kijelentem, hogy a dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Pedagógia és Pszichológia Tanszéken készítettem, tanítói diploma megszerzése végett.

Kijelentem, hogy a dolgozatom más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye, és csak a hivatkozott forrásokat (szakirodalom, eszközök stb.) használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.